

z ali v

PAVLE MERKU' — LJUDSKO IZROČILO V TERSKI
DOLINI

EDVARD KOCBEK — IZ »NEMŠKIH ZAPISKOVI«

MARKO KRAVOS — VIETNAMSKEMU LJUDSTVU

ZARJA MATIČETOV — SPLET KORAKOV
NA ULIČNEM ASFALTU

FRANÇOIS FONTAN — O NACIONALNOSTI
IN HUMANIZMU

GUSTAVO BURATTI — PIEMONTSKA POEZIJA

IZBOR PIEMONTSKE LIRIKE

BORIS PAHOR — O SLOVENSKEM SOCIALIZMU

PAVEL ŠTRAJN — MED RESNICO IN CELOTNO
RESNICO O IZRAELU

RADOSLAVA PREMRL — MOJ BRAT JANKO

PABERKI — KULTURA NA SLOVENSKEM

BORIS PAHOR — NEPRAZNIŠKE MISLI

UREDNIŠTVO — NAŠA SODBA

POROČILO O KONGRESU

C. HREN — NAŠE VIETNAMSKO VPRAŠANJE

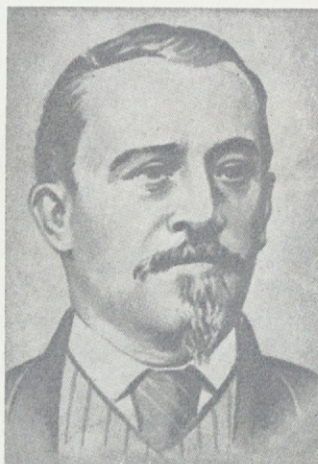
SAVINA REMEC — NA NAŠEM ODRU

DANIJELA NEDOH — UBALD VRABEC MED
NAGRAJENCI

CVETKE IZ DOMAČIH LOGOV

BARVNA SPACALOVA GRAFIKA

FRAN LEVSTIK 1831 - 1887

Posebno ti slovenska mladina, ki še imaš nepokvarjeno srce, vneto za vse, kar je lepega in dobrega, kolikor to je mogoče, svoje kreposti pripravljaj domorodnemu društvu, trudečemu se za razcvit visoke umetnosti, kakršna je poezija, združena z omiko.

zaliiv

december 1967 ■ štev. 8-9

Revija za književnost in kulturo; izhaja štirikrat na leto, odprta je vsaki razsodni slovenski besedi, za katero si upa avtor prevzeti odgovornost. Člani uredniškega odbora se prištevajo med sodelavce. Njih imena so navedena zgolj zato, da se ustrezno formalnosti.

Rokopisi ostanejo v lasti revije.

Registrirana na sodišču v Trstu, pod št. 317

Uredili.

Danijela Nedoh, Marko Kravos, Filip Fischer, Milan Lipovec, Boris Pahor, Radojko Starc

Odgovorni urednik:

Milan Lipovec

Naslov uredništva:

Danijela Nedoh

Campo S. Giacomo 9, tel. 56435 - TRST

Revijo so podprli:

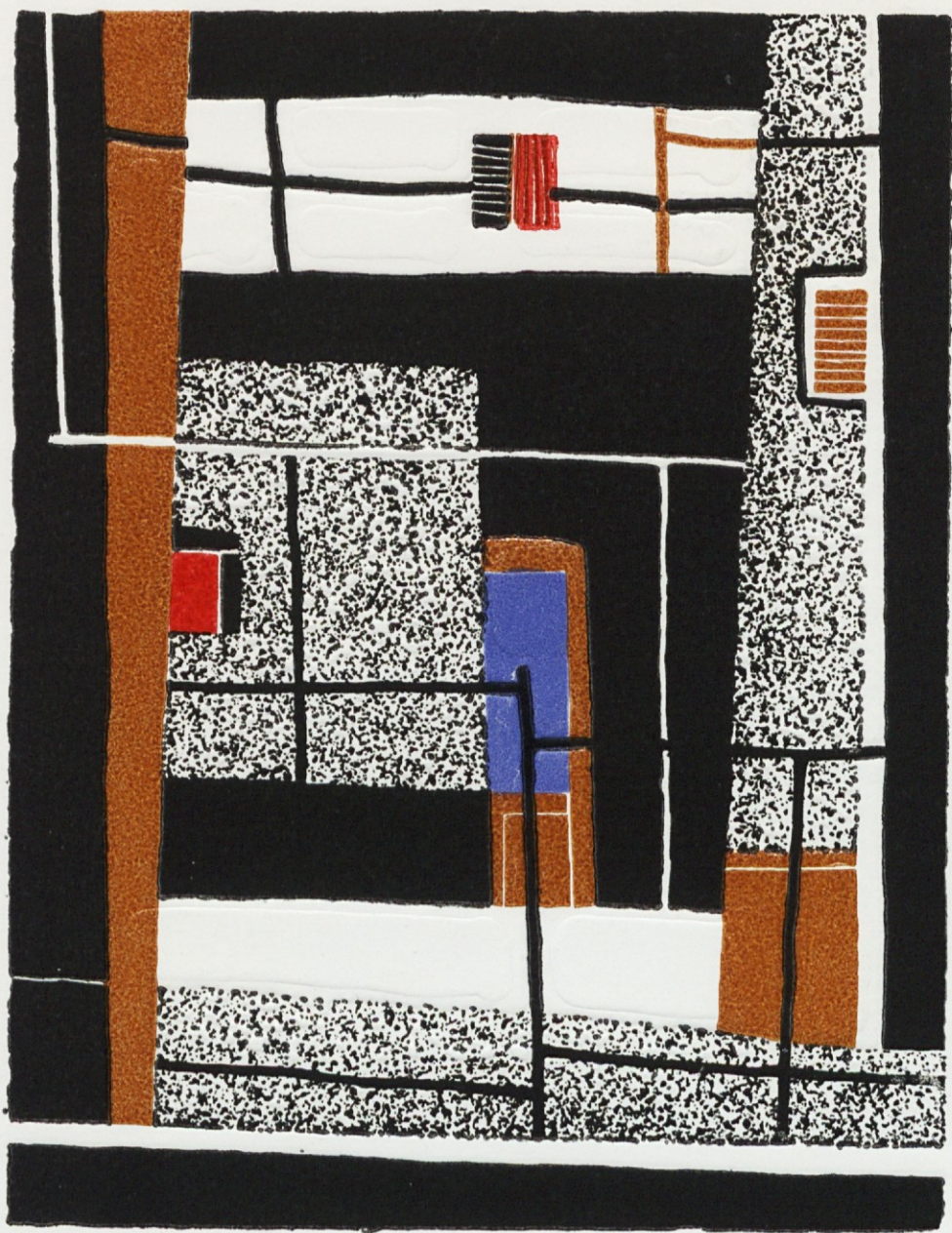
dr. ing. Peter Merku, Marija Bogataj, dr. Sonja Mašera, Stanko Pertot, Ema Tomažič, J. M. Slobodan Polojaz, Ugo Margon, dr. Dorče Sardoč, Leopold Ažman, Pavla Volčič, Evelina Pahor, Edvard Furlani, N. N., Just Colja, dr. Drago Martelanc, Boris Cék, g. Hočevan, dr. Vladimir Turina, J. G., Poldo Gruden, Marjan Komjanc, Z. Mozetič, R. B.

Cena posamezne številke

400 lir

Tiskala Tiskarna Graphis

Ul. sv. Frančiška 20 - TRST

PAVLE MERKU'

LJUDSKO IZROČILO V TERSKE DOLINI

Benečija je pahljača gorskih dolin, ki se od grebenov Julijcev stekajo proti furlanski nižavi; prehodi med njimi so redki in slabi, prva dolinska cesta, ki se razteza mimo ustja vseh benečanskih dolin in omogoča najhitrejšo zvezo med njimi, se vije že po furlanskih tleh. Predvsem orografska podoba Benečije je omogočila ohranitev jezikovnih ter etnografskih zanimivosti, starin in okamenin do današnjih dni.

V tem pogledu je gotovo najzanimivejša Rezija in je hkrati tudi najbolj raziskana: že od srede prejšnjega stoletja so se namreč jezikoslovci in etnografi zanimali zanjo. Delo, ki sta ga začela Stanko Vraz in Baudouin de Courtenay, je nadaljevala in še nadaljuje dolga vrsta predvsem italijanskih in slovenskih učenjakov. Na nasprotnem koncu Benečije je skupina Nadiških dolin znana predvsem po osebnosti in delu Ivana Trinka ter njegovih duhovnih učencev, skupine benečanskih dušnih pastirjev, ki si prizadevajo ohranjati ljudsko izročilo posebno v molitvah in obredih.

Najmanj znana in raziskana je Terska dolina, ki jo vežeta na Reziyo veliko število skupnih jezikovnih potez in zemljepisno dejstvo, da sta ti dve dolini skrajno zahodna meja slovenskega jezika, skrajna točka na Zahodu torej, do katere se razteza najzahodnejši med slovanskimi jeziki.

Ko zapuščaš za sabo *Čento* (Tarcento) in se pelješ proti severu v Tersko dolino, moraš najprej skozi sotesko, na dnu katere se vije Ter: divja podoba te pokrajine in bistra voda Tera priključeta v spomin gornjo soško dolino. Ko se soteska razširi v kotanjasto dolino, prispeš v prvo vas visoke Terske doline, *tana Njívico* (Vedronza) in se ti odpre veličasten pogled na skupino gora, ki so razpostavljene kot triptih: na vzhodu se vzdigujeta *Čampón* (Chiampon) in *Postóucíc* (Postoncicco), na zahodu greben, katerega vrhovi so *Velika láva* (Gran Monte), *Viškuórška óra* (Montemaggiore) in *Stármac* (Starmaz). Sredi med temi glavami v ozadju kraljujejo verigasti *Múžci* (Musi).

Sredi kotanje se tik pod Veliko lavo vzpenja grič, na vrhu katerega leži vas *Bárdo* (Lusevera). *Od Njívice* se torej vzpenjamo *tou Bárdo*, odkoder lažje vidimo vsa naselja po dolini: *Ter* (Pradielis), *Podbárdo* (Cesariis) in *Brieh* (Pers) na desnem bregu Tera, *Múzac* (Musi) v ozadje iznad izvira Tera, *Sedlíšća* (Micottis) in *Zavárh* (Villanova delle Grotte) na grebenih na levi strani Tera.

Arhitektura teh gorskih naselij je pristnejša, starinska, medtem ko so dolinske vasi že nekoliko moderno preurejene. *Tou Bárde* bomo tudi lažje slišali slovensko besedo kot *tana Njívici* ali *tou Tériu*. Na stopnišču, ki pelje do velike cerkve vrh griča, smo srečali dve stari *Báršćici* in ju ogovorili po slovensko. Potožili sta o strmih stopnicah in o starih letih ter nas vprašali, odkod smo. Razumeli sta nas do ene besede. Iz Trsta, nista razumeli. Morali bi reči: *od Trieste*.

Vstopili smo v cerkev: duhovnik in verniki, same ženske, so glasno molili in peli po italijansko. V Terski dolini ni duhovnikov, ki bi mogli spovedovati po domače. Ljudje so hodili v italijansko šolo in se lahko spovedujejo v italijanščini. Za nekaj redkih analfabetov, ki govore le domače narečje, prihajata menda dva duhovnika domačina, v dušnopastirski službi daleč proč, enkrat ali dvakrat na leto v Ter. Sicer govore domačini italijanščino, kakor so se je naučili v šoli, lepó slovnično: »Vorrei che lei entrasse,« se je glasilo vabilo v domačijo. Po vasi smo srečali druge *Báršćice*, ki so se pogovarjale v narečju. *Bárjeni*, razen starcev in otrok, so, kakor večina moških iz vseh benečanskih dolin, daleč na delu: v Milanu, v Švici, v Nemčiji...

Oglasili smo se pri domačem učitelju gospodu Viljemu Cernu, enem redkih terskih ljudi, ki pozna tudi knjižno slovenščino. In njemu se moram zahvaliti, da lahko danes objavim nekaj ljudskih besedil v terskem narečju. Moji prošnji je gospod Cerno ustregel s tem, da je sam zapisal tri besedila, ki mu jih je povedala gospa srednjih let, rojena *tou Bárde*, in da mi jih je pozneje bral.

1. Jutranja in večerna molitev:

E rakomandúan ospódi Bóu našu dušicu, našu vitu, naše júdi, póe, bláo, oracione, tribolacione, stánte, pensierje, besiede, sóuse ospodi Bóu tou vaš santisim brač, kuj riéha ne. Moj ospod Buoh, naš varvite od usíeh dezgracaj, od rieha mortalia, o smarti subitáne, o smarti improvíze, o hudih judí, o hudih tentacjún, o hudih maledicjún, o hudih deziderihe, od usake sjorte dizgrácije. Marija santisima, svéti Sjódzèh, sveti Sántantóne, sveti Sánvalentín, ánjavac naš kustóde, nan dejte dan dober dan, láhan dan šče nàs. (1)

Večerna inačica se pa končuje z besedami:

...nan dajte nu' dorú nuoc, nu láhnu nuoc šče nacúj. (2)

2. Molitev za ranjke dušice v vicah. Molijo jo zvečer po jedi za latinsko molitvijo »Agimus tibi Christe...«:

Ludán, adorán, ringracján búдите Vi, muj Buoh, ke ste me napítuu rácje vaše e sostáncje náše. Buoh nebéski, konsolájte še te mízere bóave dušice, dan mijár čas bojè kuj mi bizonjúozne, ke simó konténti anu konsoláni od Vas, muj Buoh! (3)

3. Šaljivka:

*Si šou oré me Ščalírja ke e nasóu dan koš grampírja
si srítou hudírja, anu dva ćandírja. (4)*

Gospod Cerno mi je tudi povedal, da živi v sosednji vasi *tou Sedliščah* gospa, ki zna pripovedovati; zato sva se peljala *cou Sedlišča* k hiši, ki se ji po domače reče *Jakopič*. Gospa Assunta Molaro naju je sprejela z ganljivo prijaz-

(1) Priporočam gospodu Bogu našo dušico, naše življenje, naše ljudi, polje, živino, molitve, trpljenje, revščino, misli, besede, vse gospodu Bogu v presveto naročje, le greha ne. Moj Bog, nas varujte od vseh nesreč, od smrtnih grehov, od smrti nagle, od smrti nenadne, od hudih ljudi, od hudih skušnjav, od hudega prekletstva, od hudih želja, od vsake vrste nesreče, Marija presveta, sveti Jožef, sveti Anton, sveti Valentin, angel naš varuh, nam dajte (en) dober dan, lahek dan še danes.

(2) ...nam dajte (eno) dobro noč in (eno) lahko noč še nocoj.

(3) Hvaljen, češčen, zahvaljen bodite Vi, moj Bog, ki ste me obdarili z milostjo svojo in z blagom našim. Bog nebeški, tolažite še te revne božje dušice, (en) tisoč krat bolj kot mi potrebne, ki smo zadovoljni in potolaženi od Vas, moj Bog!

(4) Šel sem med skalovje
srečal sem hudirja,

ki je nosil koš krompirja
in dva kotla.

nostjo: rodila se je l. 1891 *tou Bárde*, delala je v Nemčiji — od Prusije do Nürnberga — pozneje v Centi. Povedala mi je prošnjo molitev, ki je krajša inačica molitve, zapisane zgoraj, pod številko 1, in basen.

4. Prošnja molitev:

Vi moj Buoh tou vaš bracec sintisim, žénite nas z Vašo sviato benedicjón boávo. Ospod Buoh nebeški, naš várvite, naš liberájte od usieh dizgracjaj, od hudih malatij, od smarti improvíze, od usa ta šlaba, moj Buoh nebeški. (5)

5. Basen:

To bi dan bot dan óršo ano na míkula (oucá). Su šli pit obadva tou dan potouček. Medvéd je piu zgoré e míkula na pila tadóle. Te oršo u se sticóu z míkulu: »Ali si paršla taviž dou mi motit vodo?« »Ma cúj« jala »ne te motin vode, ker voda na ré nadóu, semai te me ti motiš vodo.« »Ma ben laní na me tva mama motila vodo.« Alora o se usticóu, u paršóu dóu, o jo popadou anu o jo sniédu. (6)

Nisem etnograf in ne morem vedeti, koliko je to gradivo zanimivo z znanstvenega stališča, pa tudi se ne morem spuščati v razlago in analizo številnih prvin, ki me v teh ljudskih sestavkih zanimajo in dražijo mojo radovednost. Pač pa moram povedati, da mi je srečanje z ljudskim blagom v tem tako muzikalnem in bogatem dialektu pripravilo visoko estetsko in veliko osebno zadoščenje. Zato sem se odločil, da ga objavim: da bo moglo posredovati vsaj del tega zadoščenja ljubiteljem slovenske besede.

(5) *Vi moj Bog, vaše naročje sveto presveto, blagoslovite nas z Vašim svetim blagoslovom božjim. Gospod Bog nebeški, nas varujte, nas rešite vseh nesreč, hudih bolezní, smrti nenadne, vsega slabega, moj Bog nebeški.*

(6) *Bila sta nekoč (en) medved in (eno) jagnje (ovca). Sta šla pit obadva k (enemu) potočku. Medved je pil zgoraj in jagnje je pilo zdolaj. Medved se je jezil na jagnje: »Ali si prišlo tja dol mi motit vodo?« »Cúj« je dejalo »ti ne motim vode, ker voda gre dol, prej mi ti motiš vodo.« »Toda laní mi (je) tvoja mati motila vodo.« Tedaj on se (je) razjezil, je prišel dol, ga je popadel in ga (je) snedel.*

IZ "NEMŠKIH ZAPISKOV"

Na pot greš? Kam pa? V Nemčijo? Kako pa to? Ti bi moral vendar v Vietnam ali na Kubo ali pa v Kongo. Ali pa bi moral pogledati, kako se obnaša tvoja Alžirija. Te Izrael nič ne mika? Pa Japonska in Islandija? Finska ali Braziliija? Da ne govorim o Južni Afriki ali o Cipru. Kar se mene tiče, potujem v dežele, ki tebe seveda ne zanimajo. Dvakrat sem že bil na Švedskem in bom še skočil tja. Vsakokrat se peljem skozi Nemčijo, pa me niti enkrat še ni prijelo, da bi se ustavil v njej in si jo ogledal. Kaj pa naj bi si ogledal v njej? Nemčija zanima le tiste, ki koprniyo po avtomobilu, ki so imeli poleti smolo na morju ali pa verujejo v skritega Siemensa, Einsteina ali Plancka v sebi. Ti si bil vendar partizan, kaj torej iščeš v Nemčiji? Da ne pojdeš nazadnje na kakšno sentimentalno božjo pot? Hočem reči v Dachau ali v Heidelberg, obujat spomine? Kelmorajn zate najbrž ne pride več v poštev, ali pa, kaj se ve?

Tako se je čudil znanec, potem pa odhitel, ne da bi čakal na moj odgovor, eden izmed mnogih naših retorikov. Odgovor? Kako naj si ga oblikujem? Vprašanje je tudi zame vprašanje, le težje, globlje in resnejše.

Vem namreč, da spada moja pot na Nemško pod nadzor nevidne in posebno obvezne avtoritete. Nobena dežela, ki danes stopi Slovenec vanjo, ga ne poziva k tako zavestnemu in odgovornemu prevzemanju vtisov, doživljajev in zaključkov, kakor ga k temu sili vrsta nemških dežel, ki se širijo od Karavank do Severnega morja. Ves čas potovanja bom brez svoje krivde in zasluge podrejen soočenju z zgodovinsko in moralno resničnostjo, ki se je doslej najbolj tesno približala slovenski človekosti. Vse, kar bom spoznaval in doživljal, bom ugotavljal in ocenjeval v razsežnostih zapletenega stoletnega sosodstva, z nemi-

rom, ki bo prizadeval nemštvo, in z zaključki, ki bodo boleli slovenstvo. To razmerje totalnega vpraševanja in totalnega odgovaranja je razmerje med zanikanjem in potrjevanjem, kakor smo ju Slovenci doživljali v boju z nemškimi osvojevalci in zaslužnjevanci in kakor smo ju hkrati sprejemali, ko smo se udeleževali notranje drame nemške zavesti. Z ene strani so nam Bavarci, Franki, Salzburžani, Babenberžani in Habsburžani jemali zunanjo svobodo, z druge strani pa so nam procesi nemškega duha pomagali pisati prve dokumente o naši biti, od Brižinskih spomenikov, preko ustoličevskega obreda na Gosposvetskem polju do Trubarjevega katekizma in začetkov slovenskega pismenstva, omogočali so nam baročno civilizacijo in radost do življenja, romantiko kot utemeljevanje narodne kulture, splošno izobrazbo kot izhodišče za prvi svetovljanski razmah slovenstva. Oba procesa sta neposreden izraz strastnih in demoničnih sil, ki so mučile Nemce same, temnile in razsvetljevale njihovo lastno usodo in ustvarjale najbolj tragična nasprotja, kar so jih spoznali evropski narodi. Brez tako razgibane nemške usode bi ne bilo slovenske usode in brez takšnega nemirnega nemškega genija bi najbrž tudi ne bilo slovenskega genija. Nemške demonije in katastrofe so bile naša nesreča in sreča, prebliski nemškega duha so razsvetljevali tudi naše domače nebo, pozivali so našega duha k izviranosti in k odporu zoper tujstvo in razčlovečevanje. Pred dvajsetimi leti nas je nevarna ekstaza nemštva obsodila na smrt, hkrati pa nam dala priliko za doslej najnapornejše in najuspešnejše osvobojevanje v zgodovini. Med nemškim Golijatom in slovenskim Davidom se je tako zgradila grozljivo nevarna in hkrati odrešno intimna dialektika zgodovine in duha, sovraštva in ljubezni, ki je sosedstvo med nami za vedno določila in zdaj napolnjuje tudi moje razpoloženje.

Zato se te poti bojim in se je hkrati veselim. V meni se bodo nehote obudile vse spornosti med nami, vsi težki spomini bodo zaživel, vse zatrto se bo pomešalo z omamno rešenim, analognim in identičnim, slutim, da bom zagledal neznane možnosti našega učlovečenja, nevarnost se bo na novo povezala z varnostjo.

Pred dnevi sem se razvnel pred človekom, ki ne veruje več v svojo izviranost. Kot osrednjo sposobnost učlovečenja sem postavil izraznost; ko sem določal jezik kot glavno območje nastajanja resnic, sem citiral Wittgensteina, ki pravi: meje mojega jezika so meje mojega sveta, dokazoval sem, da se meje večajo, kadar se krepi jezik, ne jezik kot slovnična zgradba, temveč jezik kot govorica, kot magična izrazljivost, kot sredstvo za uveljavljanje človekove bitne suverenosti. Odgovarjal mi je, da sem s svojim totalnim pojmovanjem jezika zaostal, da so se začele velike sfere resničnosti in dejavnosti osvobajati jezika kot nastajanja resnic in oživljanja resničnosti, da mnogih stvari da-

našnjega sveta ne moremo več obvladati z jezikovnim izrazom, da se velik del življenja izraža že izven govornice, da smo Slovenci kot novi nosilci tehnike in družbene spretnosti nezadržno ujeti v proces znanstvenega univerzalizma in družbenega kozmopolitizma, da smo na nov, tokrat najsilnejši način obsojeni na propad svojega jezika. Odgovarjal sem mu, da jezik ne bo nikoli izgubil svoje središčne naloge, svoje koordinatne funkcije, svojega počlovečevalnega namena, kajti vsaka osebna in duhovna eksistenca se izraža v znamenju jezika, vsa človeška območja so sicer podvržena zakonu identifikacije, to pa nastaja šele takrat, ko v govornici beseda in stvar sovpadeta in postaneta človekovo stališče, svet je tako dolgo irealen, pa naj ga znanost še tako spozna in določi, dokler ga človekova govornica ne spremeni v stališče in odločitev. Moj sobesednik je majal z glavo in se spreminjal v zoprnika, ni me razumel, hkrati pa sem vedel, da me noče in ne more razumeti, predaleč sva si bila, umolknil sem in se zastrmel vanj, res je, v svoji stroki je mojster, hkrati pa je ujet, ne pozna sveta, ne govori dobro nobenega jezika, nikoli ni doživel tega, kako se mora vsako spoznanje napolniti s strastjo, kako vsaka strast teži v govornico in kako vprašanja ne ležijo toliko na strani predmetov, temveč na strani subjektov, ne gre torej za nemo adekvatnost, temveč za podobnost, za posredovanje, za razumevanje različnih resničnosti, za človeka kot urejevalca, za to, da gradivo življenja ni nikoli prepuščeno samo sebi, zgolj tehnični identiteti, temveč da se vključi v počlovečeni svet.

Tisti dan me je postalo strah, zdelo se mi je, da sem med svojimi ljudmi še bolj izgubil na svoji varnosti. Zdaj se mi je občutek povrnil.

Pridrveli smo iz predora. Rožna dolina, Drava, izza nje temne gore v večeru, prednočna vlaga, tiha drhtavica, z neznanskimi koreninami. Zazrla sva se skozi okno in nisva našla besede. Največje in najlepše slovensko pokopališče. V Baškem jezeru se svetlikajo luči, po cerkvah zvonijo zdravamarijo, vlak drvi in hoče podeliti pokrajini značaj blage irealnosti, toda mrak je prepoln prikazni, spomini burkajo zavest, prepustil sem se strašni premoči. Iz grenkih dišav jesenske zemlje se mi je tiho bližala stara, dobra, brezimna in brezupna bolečina, tisočletna bolečina, pohujšana in izmirjena s samo seboj. Udarci in prišepetavanje, zloraba telesa, skrunjenje krvi, posiljevanje duha, ustrahovanje duše, omadeževanje sanj, poniževanje vrednega in zasramovanje materinske besede.

Ko sem pisal esej o Alžiriji, sem predelal tudi Fanonovo delo o »zavrženih kolonizirancih«. Delo je vseskozi napredno in koristno in vendar sem ga prebral z nemirrom, celo z odporom, ki ga nisem mogel premagati. Fanon govori s krikom, ki distonira, pretirava in preveličuje stvari s patosom, da izgublajo me-

rilo, nekaj eksaltiranega in ekskluzivnega je v njegovem nepomirljivem stališču. Propadanje in reševanje kolonialnih ljudstev opisuje na tako absoluten način, da z njimi onemogoča vrednost vseh drugih, manj razvidnih, tako rekoč zamolčanih procesov razčlovečevanja. Ni me toliko prizadela teza, da je treba na totalno kolonizatorsko nasilje odgovoriti s totalnim nasiljem dekoloniziranja, pač pa psihološka radikalizacija kolonizatorjeve duševnosti, češ da se morejo osvoboditi preteklosti le z izražanjem zla nad Evropo. Nad Evropo, kjer je treba opraviti še kompleksnejše procese dekolonizacije!

Res je, kolonizatorji so kolonialna ljudstva surovo izkoriščali in kruto poniževali, saj so pri tem uporabljali tako imenovano čisto nasilje, kakor pravi temu Fanon. In vendar ugotavljam dvoje, najprej dejstvo, da je to nasilje ostalo nemočno spričo obširnih zemelj in njihovih velikanskih zakladov, spričo neznankega vitalizma rodov in skrivnostnih rezerv njihovega animizma, potem pa ugotavljam še važnejše dejstvo, da je tako imenovano čisto nasilje delovalo neposredno in neprikrito, iz oči v oči, z udarci, ki so boleli, brez moralne goljufije, brez zapeljivega in skušnjav polnega ozračja, kakor ga v Evropi ustvarjajo med nasilnikom in izkoriščancem posredovalci, to se pravi »profesorji morale, svetovalci, dezorientatorji«. Obe moji ugotovitvi merita seveda na vse drugače težji in zapletenejši položaj slovenske manjšine na Koroškem, na najhujši primer interevropske kolonizacije, na mnogo globlji, večstoletni, načrtni, rafinirani, pred svetom zamolčani in za naravno asimilacijo proglašeni, z vsemi civilizacijskimi mediatorji nasilja opremljeni proces alieniranja, tako v narodnem kakor v družbenem pomenu. Najhujše na tem tihem in nečloveškem smrtnem boju je to, da je nemška kolonizacija svoje delo opravila že tako daleč, da slovenska manjšina ni več sposobna protinasilja, ki nanj pozivata Fanon in Sartre kolonizirance vsega sveta. Slovenci na Koroškem po vsem videzu niso več sposobni »burne afirmacije izvirnosti kot nečesa absolutnega«, kakor pravi Fanon, ali tega, »da s temeljito in popolno negacijo tistega, kar so napravili iz nas, postanemo to, kar smo«, kakor govori Sartre v uvodu k Fanonu. Človeku se prebujata sum, da se progresivni razumniki udeležujejo s hrupom in upanjem le tistih zapletov, ki napovedujejo skorajšnje procesualne učinke, vse napornejše in zapletenejše, čeprav razodevajo težjo krivico, pa prepuščajo njim samim. Toda kako naj sami izmerimo obseg svojega upa in brezupa, če Fanon in Sartre in z njima mnogi progresivni činitelji celo med nami samimi poklanjajo svojo pozornost le izvenevropski kolonizaciji in predvsem zanj uporabljajo svoje absolutne definicije? Progresivnim razumnikom so vedno bolj tuja vprašanja, ki nas mučijo: Kaj je izkoriščanje in poniževanje afriških rodov spričo tisočletne škode na zemlji in narodu, ki so ju utrpeli Slovenci? Kaj so duševne motnje Afričanov spričo duševnega traumatizma, ki je z germanskim alieniranjem prizadel koroške Slovence? Izgubili

smo zemljo in njene zaklade, mesto za mestom, vas za vasjo, človeka za človekom, rod za rod, na stotisoče živih ljudi, kri in dušo, jezik in prepričanost, zavest izvirnosti, pravni občutek in politično mero. Predvsem pa je v vsem narodnem telesu prenehalo izjemno stanje pripravljenosti, kajti zdi se, da je matična dežela Slovencev sama prva izgubila občutek za dialektiko interevropskega nasilja in protinasilja ter se začela hraniti z varljivimi obrazci univerzalističnih ideologij.

Vagon se je začel prazniti, dobil sem prostor, zleknil sem se na njem, Grki in Turki so se poizgubili, vlak je postal enotno telo, podobno pametni in prizadevni živali, ki pretresljivo zvesto opravljajo svojo dolžnost. Hitimo v noč, navkreber, na levi široka in vedno globlja dolina, vrsta avtomobilov na njeni cesti v obe smeri, v nazivih postaj se skrivajo lepa slovenska imena.

Zakaj je nasilje prizadelo Slovence na nemški meji huje od antisemitizma, naperjenega v židovstvo, ali od rasnega studa nad negroidnostjo? Zato, ker se Židje branijo z lastnostmi, ki se jim ne morejo odpovedati, z rasnimi znaki, z verskimi rituali, z intelektualnimi in življenjskimi sposobnostmi. Zato, ker se zamorci branijo s svojo kožo, iz katere ne morejo skočiti, s svojim vitalizmom in animizmom. Oboji so torej že po naravi imuni pred izdajstvom in potujčevanjem, branijo se s svojo neizkorenljivo in nespremenljivo drugačnostjo. Slovenec je premalo drugačen od svojih sosedov in preveč podoben svojim zatiralcem, to je povedal že Boris Pahor. Nemci nas zato niso hoteli fizično uničiti, pač pa si nas asimilirati. Pri tem nas niso reševali niti politična suverenost niti gospodarska ekspanzivnost, niti posebna polt ali tuje strukturiran jezik, niti močan paganizem ali pravoslavno ali glagoljaško krščanstvo, slovenska protestantska cerkvenost ali na vso Slovenijo razširjen oglejski koncept. Bili smo katoličani in alpski prebivalci, kakor Nemci, sprejemali smo isto civilizacijo in doživljali iste katastrofe. Zato je germanski duh prihajal do Slovencev kot neznansko intimna skušnjava, kot premoč usode nad izrazom, kot ideja enotnosti nad idejo medčloveške solidarnosti. Nемец je postajal gospodar prostora, hotel si ga je izenačiti, približeval se je Slovencem, se tihotapil vanje in snubil, vabil in prišepetaval: odreci se svojemu pastirskemu jeziku, da boš kakor eden izmed nas, prištet med razvite in dopolnjene, zapusti nižjega človeka in postani višje bitje, pridruži se večjemu številu in močnim na zemlji, pomnoži s tem svoja upanja in izkoristi priljke, na svetu veljajo le veliki jeziki, velike storitve, le moč in bogastvo, vse drugo je zabloda in nemir, zapuščenost in revščina, zaostalost in zasmeh, eno samo žalostno umiranje. Nemško nasilje je govorilo nežno in tiho, vsakomur je posebej šepetalo na uho, z vojaškimi podobami, političnimi gesli, trgovskimi računi, Marxovimi definicijami in svetopisemskimi besedami, na vlaku in na polju, na davkariji in na občini, v šoli

in na trgu, kar naprej, iz dneva v dan, iz leta v leto, več ko dvesto let, nazadnje so bili udarci že čisto mehki, kloroformirani, dialogi so se odvijali že v sladki omotici, kot docela pravična premoč zgodovine nad naravo. Izza tega odtujevalnega procesa je stala vsa Evropa, njen idealizem, pozitivizem in materializem, tako so mislili enciklopedisti in Hegel, tako nacionalizmi in komunardi, salzburški škofje so nadaljevali z oznanjevanjem bojevitega krščanstva, Marx pa je Slovence z drugimi slovanskimi narodi vred imel za barbarsko in nesposobno ljudstvo. Ali je torej čudno, če so tisoči in deset tisoči klecnili ter v obupu in nevarnosti postajali stebri nemškega mostu do Jadrana. Toda ta kolonizacijski proces ni koristil niti kolonizatorju niti kolonizirancu. Kolonizatorja je še bolj zazibal v nevarne in ekstatične privide, koloniziranca pa je duševno spačil in bitno pohabil. Kdor je prestopil iz slovenstva v nemštvo, je začel človeško vegetirati, kajti Nemec mu je nudil le mite o veličini, sili, učinku, udobju in civilizacijski sreči in nič več. Poleg nekaj deset tisočev zvestih Slovencev, ki jim domovina nikoli ni pokazala prave hvaležnosti, živi danes na Koroškem na deset tisoče tistih, ki nosijo le slovensko ime, in na tisoče amfibij, ki so samo še v stanju dvojnosti in razklanosti, te svoje shizofrenije pa ne bodo mogli najbrž nikoli več ozdraviti.

Najstarejše slovenstvo brez vsake pomoči grozljivo tiho in nezaustavljivo propada. Prevzema me sram nad napredkom, nad blasfemično zgovornostjo ideologij, nad indiferenco zahoda in nevednostjo vzhoda, nad molkom poštenih Nemcev in v zadnjem času nad formalnim pojmovanjem koroških cerkvenih krogov. Slonim ob oknu vagona, gledam z grozo v koroško noč in vem nekaj, česar doslej še nisem vedel: da se z nobeno današnjo zgodovinsko silo ne morem poistiti, da si ne morem privzeti nobene veljavne ideologije, ker nobena med njimi ne pokrije vseh velikih slovenskih vprašanj, zato sem istoveten le še z golo človeškostjo.

Kako pa je danes s slovensko manjšino na Koroškem? Komaj kaj bolje. Današnja moč in slabost Slovencev na Koroškem sta neposreden izraz krize, ki se je glede slovenstva začela v matični deželi prav z narodno osvoboditvijo. Kljub temu, da vojna zmaga ni priborila vsega slovenskega ozemlja, se je družbena preobrazba Slovenije začela brez prepričljive povezave narodnih teženj z družbenimi cilji. Gospodarski razvoj se je uredil kot prednostni proces industrializacije in tehnizacije, poudarjanje snovnih koristi je postalo enostransko, osebne in kulturne vrednote so postale le njihova funkcija. Tako se je odprlo tudi tiho nasprotje med pojmovanjem narodnosti, ki je Slovenca antropološko izdelala, in med revolucionarnim internacionalizmom, ki je slovensko človeškost naglo usmerjal iz biti v dej. Pojmovanje narodnosti je pri tem sicer brez škode izgubilo nekatere romantične poteze,

vendar je začelo hkrati hirati v ljudski zavesti kot neuporabljiv in celo škodljiv habitus. Na njeno mesto ni stopila nobena enakovredna osredinjujoča in povezljiva zavest o izvirnosti in samobitnosti. O antropološki dialektiki slovenske človeškosti je tako zavladala katastrofalna teoretična in praktična nejasnost. Čim bolj izključno se je krepila družbena resničnost s svojimi procesi, interesi, efekti in funkcionalnostjo, tem bolj je razpadala človekova celostna narava in tem bolj sta izginjali iz medčloveškega prostora spontana izraznost in solidarna kohezionalnost.

Takšnega razvoja ni sicer nihče oznanjal kot načrtno likvidacijo naroda in narodnosti, pač pa ga je stihijsko dopuščala in širila družbena praksa, kajti v njej se je anarhično kompenziralo mnogo travmatičnih energij, kakor jih je dotlej zadrževala pateralistična, idealistična in spiritualistična vzhoja. Mazohistična sla po desakralizaciji in defloraciji ni prizadela moralizma in klerikalizma, temveč človekovo bitno strukturo, njegovo avtentično organičnost, njegovo personalno in kulturno izraznost. Javni prostor se je poplitvil, slovensko življenje je zašlo v nevarno površnost in lahkotnost, oblastniki, aktivisti, direktorji in časnikarji so širili pozitivizem namesto diamata, družbeni misleci so se pečali z inačicami dogmatizma, množice pa so se začele udajati kultu standarda.

Dobršen povojni čas lahko označimo z begom pred samim seboj. Se danes imamo opravka s pojavom evazivnosti, bega pred celotnostjo in celostnostjo. Pred evazivnostjo je razumeti strastno privzemanje ideoloških pozicij, ki so zahtevne le navzven, navznoter pa ne, ki omogočajo vsakomur lahkotno rešljivo razlago vsega, tudi največjih nejasnosti in neznanj, predvsem pa je treba razumeti pod evazijo nedozorelo in prezgodnjo, deklarativno ali utopično zasnovano in duševno nepripravljeno reduciranje mnogoterosti na enote, ki naj izražajo razvojno nujo in subjektivno enodušnost. Ti evazivni procesi preskakujejo vse tisto, kar je na poti univerzalističnemu pojmovanju družbe in civilizacije, češ da družbeno napredovanje nujno spaja narode in staplja njihove jezike. Zato se je zavoljo odpora odprla alternativa: ali naj postanemo amorfno gradivo zgodovine, ki bo iz nas in brez nas storila, kar se ji bo zdelo najbolj napredno, ali pa se v obsegu socialističnega humanizma ovemo svoje organske in usodne skupnosti in kot izvirna samobit vzamemo nase procese sodobnega počlovečevanja.

Polagoma se znova uveljavlja spoznanje, da naroda ni mogoče niti ukiniti niti vključiti v višjo in umetno narodno enoto. Združevati je mogoče le interesna področja, ne pa človeško intimne prostore. Narodnost je bitno stanje, ki traja v vseh intenzivnih položajih in razvojnih dobah, nobena družba ga ne bo mogla in ne bo smela prezirati ali ukinjati. Nobeno napredovanje, niti napredovanje iz območja nujnosti v območje svobode,

ni združljivo z ukinjanjem naroda kot usodno in izrazno utemeljenega občestva, narodi bodo ostali posredovalne postaje na poti do končne enotnosti človeštva, tudi potem, ko bodo države že davno izginile. Človek namreč ne bo mogel nikoli neposredno komunicirati z univerzalnimi stanji planetarnega ali kozmičnega značaja, narodi bodo ostali tudi v najnaprednejši družbi nosilci komunikativnosti in solidarnosti, posredniki med subjekti in objekti, izraževalci skupno pomembnega izkustva, pogoji kulture in prostor medčloveških zavezovanj. Dialektično reševanje nasprotij se bo vedno bolj vezalo z dialoškim reševanjem. Sleherna dejavnost, tudi družbena, se bo vsekdar posluževala jezikovne izraznosti, kadar bo hotela biti pravična izvornim pogojem, tako objektivnim kakor subjektivnim. Jezik določenega področja bo znal vedno najstvarneje imenovati zapletena soodnosja in jih stvariteljsko razvozlati. Noben občan ne bo nikoli družbeno dozorel, če se z družbenimi postulati ne bo podvrgel korekturam svojega medčloveškega prostora, ki ga obvladuje izrazna kritičnost. Jezikovna izraznost, kakor jo posredujejo narodna občestva, je torej osrednje antropološko dejstvo. Slovenci se ga moramo oprijeti posebno v današnjem času burne preobrazbe, kajti edino intenzivna izraznost nas bo nagnila nad navzočo stvarnost in nam prebudila politično strastnost. Nam ne pretijo drugi jeziki (nemščina, italijanščina ali celo srbohrvaščina) zaradi nekakšne premoči nad slovenščino, pač pa nam preti neintenzivnost izraza, in to zavoljo neprepričljivega družbenega življenja. Neavtentičnost jezika in neavtentičnost družbe sta si v najtesnejšem razmerju. Le jezik ustvarja pristno skupnost. Slovenščina je bila že ves čas novejše zgodovine mnogo več od pogovornega jezika, bila je nosilka in izraževalka medčloveških odnosov, ravnotežja med zunanjim in notranjim življenjem, med civilizacijo in kulturo, danes naj postane še izrazitejše sredstvo za počlovečenje, predvsem za ustvarjanje družbene kohezionalnosti in medčloveške solidarnosti.

MARKO KRAVOS

VIHAR

(Vietnamskemu ljudstvu)

I.

Razmajane bilke dreves
priklanja veter k tlom.
V lesketanju bliskov jezdec,
njegov konj hlasta z zobmi,
bliža se z gromom obdan.
Nebo krvavi v nasršenih kapljah
in človeški prah postaja blato.

II.

Zvezde so se razvrstile v polju
in korakajo.
Hladno svetijo, trde so,
vse enake.
Potem padejo k tlom
in so kuga.
Vsi ki nanje prisegajo,
naj izbruhnejo svoja postana čreva!

III.

Zdaj ve:
tó je!
Njegov zadnji krč
pusti v travi senco.
Sonce visoko
jo raztaplja.

IV.

Kdor drevje požiga,
naj oslepi!
Kdor ptico zadavi,
naj mu roka odmre!
Tisti ki je ubijal,
ostane sam s seboj.

V.

Vse nepotopljivo
utone.

Samo korala
bo otok.

SPLET KORAKOV NA ULIČNEM ASFALTU _____ ZARJA MATICETOV

Opazovati kapljice voska lahko velikokrat pomeni izgubljeni čas. Kaj najdeš v njihovem neprozornem in mrkem obrazu? Izmaličeno podobo kot v obesku na novoletni jelki? Svoje oči? Nasmeh? Ničesar ni v topli snovi, izoblikovani v kapljico, ki je neverjetno podobna aprilskemu dežju.

Ljudje so dobri. Naučijo te verovati v ideale, ko si še majhen in so ti ljudje zreducirani v družinski krog, ki zna iznajdljivo zakriti grdobije ljudi v širšem smislu. Potem se ti odpro oči, prisluhneš svetu okoli sebe, spoznaš resnico. Včasih te prizadene in izmakne navidezno popolnost, spet drugič prinese zaupanje v lastnih rokah, ki pa ne znajo oblikovati prgišča. Loviš delce dobrega, ki polzijo med prsti, včasih pa se tudi tebi samemu trese roka. Ali lahko odgovoriš, kaj je dobro in kaj ne, ne da bi trenil z očmi? Večne dileme. Ubijajoča razglabljanja, ki vodijo daleč okoli na isto mesto. Seveda se ti zdijo rešitev in šele čez čas spoznaš, da si res spet na začetku konca.

Šla sem po ulici, ki je bila vsa živa. Poslušala sem neopredeljive glasove, ki te napolnijo s čudovitim občutkom varnosti. Ti pripadaš drugim in drugi tebi. Simbioza kot med rakom samotarjem in stražno vetrnico v morju. Seveda je precejšen razloček glede civilizacije, v bistvu pa smo vsi skupaj narava. Rada imam ljudi, čeprav me včasih razjezijo zaradi prevelike pozornosti, pretirane mrkosti in spet nerazumljive neprizadetosti. Veliko glasov je bilo okoli mene, zavestno pa sem slišala le dva. Globlji, že nekoliko ostarel moški glas in krhki glasek otroka. Fantek ali punčka? Koraki so bili samo eni..

Poglej, čudovita scenska slika! Ne morem in ne morem se otresti svojega naravnost pretiranega navdušenja za gledališče in vse, kar je v zvezi z njim. Bodo kulise res take kot so na sliki? Sicer pa to ni toliko pomembno. Zakaj pa imam domišljijo? Če kaj manjka, se da brez posebnih težav nadomestiti.

150 Prehitela sta me. Majhen, slaboten mož, v sivo rjavem površniku, ne ravno najnovejšem. Modra baretka in sključena hoja,

z eno besedo človek, ki bo bolj težko našel zanimanje za iskrenje pomladnega žarka v luži ali odmev zvonov, ki so se oglasili nekje v predmestju. Bil je brez rokavic, lahko sem videla modrino njegovih rok, ki so vodile voziček. Nepomemben voziček bi bil to, mrtve kovinske vzmeti in kolesa, če ne bi na njem sedel otrok, ki sem mu lahko videla le nos in oči. In še to samo v profilu. Prav gotovo je bil hrom, z navidez izgubljenim otroštvom. Toda otrok je bil živ, vesel, dihal je zrak, ki ga dihajo vsi, in je bil vsem enak. Toplo zimsko oblečen, z veliko torbo v naročju. Trdno se je oklepal te torbe, ki mu je gotovo pomenila zelo veliko.

»Lahko bi se sam oblekel danes zjutraj!« je govoril oče, ves majhen in nesrečen, sam s svojim sinom.

»Saj, ampak mama...« je skušal otrok dopovedati z glasom, ki je bil nežen in poln hrepenenja po samostojnosti, fizični neodvisnosti.

»Grd si, saj veš, da ima mama veliko dela. Dosti si star, trinajst jih boš menda.«

Ne ženi si k srcu besed svojega očeta, fantek, saj ne misli tako hudo. Žalosten je ob pogledu na normalne otroke, ki pri trinajstih letih že doživljajo prve ljubezni, skačejo in plezajo, se sami oblačijo in niso nekaj neupornega in nezmožnega kot si ti, fantek. Skušáš opravičevati svojo pohabljenost, ki se je v resnici še ne zavedaš popolnoma. Slutiš jo in se mogoče že danes bojiš življenja, ki te čaka. Dober si v svoji otroški neskaljenosti in ljubeč, čeprav ti vidim le oči in nos. Vse drugo je izraz revščine in strtega ponosa. Velik in širok šal, skrbno ovit okoli vratu, da ti ne bi bilo treba vdihavati mrzlega zraka. Prevelike rokavice, v njih se izgublajo tvoje roke, ki držijo torbo. V šolo greš. Pelje te tvoj oče. Gotovo se samo dela, da ne vidi oči drugih, ki se nesramno ustavljajo na njegovem sinu. Kaj potem, če moj otrok ne more hoditi? Kljub temu je pameten in bo lahko še veliko dosegel v svojem življenju. Samo pogledati je treba v njegove oči in stali boste pred normalnim človeškim bitjem, ki misli in čuti tako kot drugi, njegove sanje pa so bogatejše. Zmožen se je razveseliti stvari, ob katerih bi normalen otrok zaničljivo odvrnil oči. Rad ima šolo, dober učenec je, eden najboljših. Ne mislite, da bi s to hvalo rad skrtil sinovo hibo. Preveč vidna je, pomaga mi lahko samo neprizadetost ob vaših pogledih.

»Oče, povej, zakaj danes ne sije sonce?« je rekel otrok in je še močneje stisnil k sebi torbo. Oguljeno usnjeno aktovko, s katero bi si le malokdo od nas upal na cesto. Molk. Pred njim cesta, za njim razočaran in razbolel človek, ki je njegov oče, edina povezava med njima je molk. Ta molk še izstopa ob pogovoru drugih očetov in sinov, ki hodijo mimo, v zvenu korakov, v neprizadetosti življenja na cesti.

Opazovala sem ju, velikega in malega, in sem skušala ubežati usmiljenju, ki se me je vedno bolj oklepalo. Hodila sem tiho, da bi ublažila zven korakov, da bi fantek pozabil na svoje hrome noge, zavite v staro odejo, ki jo je krpala njegova mama. Mama, ki je še vedno oblačila sina, da ne bi prehitro odkril resničnosti in da bi še nekaj časa živel v svojih neskaljenih sanjah. Dobra mama, ki si je vedno odtrgala košček časa za otroka, ki je hrom, nebogljen, čeprav jih bo menda že trinajst. Lepo ga je oblekla, skromno, a čisto in skrbno. Oče pa ga je odpeljal na cesto. V sredo življenja in resnice. Zakaj mu oče z očitki zbuja občutek krivde do matere, ki hoče otroka za čim dalj časa iztrgati posmehu življenja? Trinajst let bo star in še nikoli ni sam tekel po ulicah in travnikih in še nikoli ni bil samostojen. In nikoli ne bo neodvisen. Kaj ne razumeš, oče, da me tvoje besede bolijo, čeprav jih še ne razumem dobro? Raje si podajajva molk, kot da mi očitaš stvari, za katere ne morem odgovarjati sam.

Oče je bil strt in sin je bil hrom. Hodila sta po ulici in se izogibala pogledom, ločena iz velike skupnosti. Ta bo morebiti ponudila pomoč otroku, ki ga še vedno vozijo v vozičku. Fantku z veliko torbo, v kateri skriva svoje zaklade — povezavo s svetom in normalnimi ljudmi.

VSE PESMI MOJE TEBE POJÓ,
VSE MISLI MOJE K TEBI GREDÓ,
VSE SOLZE MOJE TEBI TEKO
- O DOMOVINA!

SLOVENSKI PESNIK IN PISATELJ,
VELIKI GLASNIK TOLMINSE PRETEKLOSTI

DR. IVAN PREGELJ

ROJEN V TEJ HIŠI 27. OKTOBRA 1883,
UMRLV V LJUBLJANI 30. JANUARJA 1960

KLUB STARIH GORIŠKIH ŠTUDENTOV
TURISTIČNO DRUŠTVO MOST NA SOČI
1967

*Niti ne vabimo bralcev, naj se pre-
pričajo, če so res septembra Preglju na
rojstni hiši odkrili spominsko ploščo
stari goriški študentje in pa Turistično
društvo Mosta na Soči! Saj človek takoj
opazi, da ni na plošči, ne rečemo pod-
pisa Slovenske Akademije ali Univerze,
ampak niti domače občine ne.*

FRANÇOIS FONTAN

O NACIONALNOSTI IN HUMANIZMU

«Mladini vsega sveta, da bi zavrgla tako zlagani reakcionarni nacionalizem kakor tudi lažni kozmopolitski socializem.»

Mladini Occitanije, da bi se prvič po sedemsto letih upala biti to, kar je, namreč ona sama.»

SERGEU C...

«Beseda ni izraz človeka, temveč njegov sestavni del. Beseda ni znamenje človeških odnosov, marveč je tisto, na čemer ti odnosi temeljijo. Beseda je natančna mera človeka.»

J. CONILH («Esprit»)

«Če obstaja nekakšna historična logika, ki velja za razvoj razredov in njihovih konfliktov, potem obstaja tudi nekakšna logika zgodovine, ki velja za razvoj in osveščenje narodov.»

R. MISRAHI («Les Temps Modernes»)

«Socializem se ne loči več od življenja in ne več od naroda.»

J. JAURES

Sile desnice so se doslej zapirale v nekak neznanstveni nacionalizem ali, natančneje, v nekak sentimentalni in omejeni patriotizem, ki jih je zavajal v najhujše imperialistične zablode in to v škodo resničnih narodnih interesov.

Sile levice, ki so jim na žalost zastirali jasne poglede razredni problemi, se študija narodnostnih problemov dolgo časa niso lotile; prvi znanstveni pristop k tem vprašanjem, ki je v znamenju Stalina, pa se je izkazal za preveč površnega, ker je zmeden, neporaben in v svojem velikem delu zgręšen.

Medtem pa se svetovna zgodovina pospešeno odvija dalje in kaže, da smo bolj kot kdajkoli v obdobju nacionalizmov.

Potem ko se je nekaj časa zdelo, da je glavni politični problem vprašanje diktature ali demokracije, dalje vprašanje kapitalizma ali socializma, je danes jasno, da gre izbirati v prvi vrsti med imperializmom in internacionalizmom, pa naj si zagovorniki različnih besednih sporov, dogmatiki in zakasneli mitologi mislijo, kar hočejo. Albert Memmi je napisal v aprilski številki «Les Temps Modernes» za l. 1951 naslednje: »...Vse to je imelo za posledico nekakšno zadrego v odnosu socialistov do nacionalizma, nekakšno valovanje v ideologiji delavskih partij. Zadržanost levičarskih časnikarjev in esejistov spričo tega problema je v tem pogledu kaj značilna. Lotevajo se ga kolikor mogoče malo, ne upajo si ga niti obsojati niti odobravati in ne vedo, kako bi ga in ali bi ga sploh vključili v svoje pojmovanje historične prihodnosti. Z eno besedo, današnja leвица je spričo nacionalizma zmedena.«

Prav z namenom, da bi v okviru znanstvenega humanizma kot celote napisali objektivno študijo in našli rešitev tega problema, je to delo tudi nastalo.

Človeštvo in narodi

Človeštvo ne nastopa kot celota, sestavljena iz strogo identičnih posameznikov; poleg značilnosti, ki so skupne vsem človeškim bitjem, in drugih, ki so lastne slehernemu posamezniku, nastopajo tudi take, ki so skupne samo določenemu delu človeštva.

Poleg delitve človeštva na dva spola in na »starostne razrede« in poleg delitve na razrede, ki je ekonomskega značaja, obstaja tudi delitev, ki je lingvističnega, rasnega in teritorialnega značaja, delitev na etnije, etnične skupine.

Prav tako kakor se razredi opredeljujejo po nekem ekonomskem kriteriju, pa vendar prekrivajo neke splošne človeške in ne samo ekonomske realnosti, prav tako prekrivajo etnije splošne človeške in ne zgolj lingvistične realnosti.

Delitev človeštva na etnije je starejša kot delitev po delu in torej starejša kot obstoj razredov.

Razred, ki ga opredeljuje položaj v produkcijskem (in potrošnem) odnosu, je splošno družbena kategorija; vsak posameznik pripada neki človeški, horizontalno razmejeni ekonomski skupini — razredu in neki človeški, lingvistični, vertikalno razmejeni skupini — narodu ali etniji.

Ekonomske (in ljubezenske) dejstev ne ustvarjajo lingvistična dejstva in narobe, temveč to temeljne dejavnosti človeškega rodu.

Sleherni izmed teh aspektov človeške realnosti zastavlja specifične probleme, ki pa so med seboj povezani; njih rešitve pa ne moremo izvajati drug iz drugega niti je ne moremo najti posamično.

Vse to predpostavlja nekak humanistični relativizem, nekak znanstveni humanizem, katerega eden glavnih stebrov je marksistična sociologija (revidirana po študiju družbenega razvoja zadnjih sto let) z etnologijo na eni strani, psihofiziologijo in parapsihologijo na drugi strani; ta se laže kot pa dogmatični apriorizmi materializma in spiritualizma zadovolji s kozmičnim energetizmom in agnosticizmom.

Opredelitev naroda

Narod je skupnost ljudi:

- a) ki govore ali ki so govorili isti jezik, to se pravi ljudi, med katerimi obstaja medsebojno sporazumevanje, ki izhaja iz fonoloških, gramatičnih in leksikalnih posebnosti.

Na svetu ni dveh posameznikov, ki bi govorila natančno enako; v mejah, kjer individualne, lokalne in regionalne različice ne preprečujejo medsebojnega razumevanja, obstaja lingvistična enotnost, »skupina sorodnih govorov«, etnija. Nič čudnega ni, da princip medsebojnega sporazumevanja nima tiste matematične natančnosti, ki manjka humanističnim vedam.

- b) Ki prebivajo ali so prebivali na istem ozemlju, to je na delu zemeljskega površja, ki je bodisi strnjeno ali pa ga deli morje. Morje je prej vez kot prepreka; če bi gledali na morje kot na prekinjenje teritorialnih enotnosti, potem bi to pomenilo n. pr., da obstaja nujno prav toliko danskih, grških, japonskih in polinezijskih nacij, kolikor je danskih, grških, japonskih in polinezijskih otokov, in da tvorijo Turki iz Tracije in Anatolije dva različna naroda.

Teritorij ne ustreza nujno naravnim mejam (te n.p.r. ne obstajajo od severne Francije pa do Urala) in se da presojati samo glede na lingvistični pokazalec. Jezik sam ima vrednost pokazalca, ter nam omogoča,

da praktično določamo, kdaj smemo govoriti o narodu in o tem, do kod ta narod sega.

Govor in mišljenje

Človeška bitja so družabna bitja; družba ne obstaja brez te funkcije, te združujoče sile, ki je občevanje med njenimi člani, govor. Sistem občevanja med člani človeškega rodu je v glavnem govorni jezik.

Človek ima prav kot živali občutke; človeška govornica je sredstvo, s katerim prenašamo in posredujemo svoje občutke drugim s posebnim sistemom glasov in s posredovanjem besede in sluha. Beseda je determinantna karakteristika človeškega rodu.

Mišljenje je notranja govornica, nadaljevanje dvogovora s pomočjo spomina in predstave. »Čistega«, ločenega mišljenja ni, mišljenja namreč, ki bi bilo kaj drugega kot realni ali umišljeni dialog s pomočjo določenega lingvističnega sistema, ki bi se ga naučili s tem, da pripadamo določeni družbi.

Misli so hkrati osveščenje občutkov in spodbuda k dejavnosti in določajo tako človeško sposobnost. Beseda, glas-misel, je pomembna materialna sila.

Pisava je posredovanje glasov-misli s posebnim sistemom pisanih znamenj.

Jezik — sintetični pokazalec

Človeške skupine so si osvojile različne sisteme glasov, različne jezike za posredovanje občutkov; to se je zgodilo po eni strani zaradi obstoječih geografskih vplivov, po drugi strani pa zaradi rasnih tendenc teh skupin. Rasne psihosomatične značilnosti so po svoji strani produkt geografskih vplivov, ki so bili nekoč v zgodovini drugačni, kakor pa so danes. Gramatike in vokabularji so odvisni od ekonomskih in družbenih dejstev, ti pa spet od geografskih in rasnih vplivov.

Lingvistični pokazalec je tako izraz diferenciacije v temperamentu in miselnosti, sintetični rezultat rasnega, družbenega, ekonomskega in političnega razvoja človeštva, ki je bil na različnih teritorialnih področjih različen.

Kar zadeva Polinezijo, imamo tam ozke zveze med geografskimi razmerami (klimo, naravnimi bogastvi itd.), nekim dokaj pomembnim tehničnim razvojem, določenimi rasnimi značilnostmi, blagim, spontanim in v nemarnim temperamentom Polinezijcev, pretežno vokalično fonetiko njihovega jezika, ki je brez soglasniških skupin, nekaterimi slovničnimi značilnostmi, ohlapno družbeno hierarhijo, ohlapno religioznostjo in družinsko organizacijo, ki dopušča svobodo otrok in spolnih odnosov. Prenaseljenost, ki je imela za posledico lakoto in periodične vojne, nekaj odsekan ritem v izgovorjavi, obstoj slabo privilegiranih kast itd. pa so ali so bile druga plat polinezijske stvarnosti.

Pojem naroda se skoraj nikoli ne krije s pojmom čiste rase, ampak tvorijo narodi relativno stalne sestave. Pod raso ne smemo razumeti zgolj skupka anatomskih značilnosti posameznikov, ampak prej njihove biokemične značilnosti, t.j. sestavo njihove krvi in njihovih življenjskih sokov.

S temi biokemičnimi značilnostmi (in z bioelektričnimi, o katerih pa skoraj nič ne vemo) so v ozki zvezi ponašanje, nagnjenje in specifične sposobnosti, se pravi tisto, kar po navadi imenujemo psihične značilnosti, ki pa so v resnici psiho-fiziološke.

Ta nova antropologija pa je še preveč v zametkih, da bi mogli iz nje izvajati natančne sociološke zaključke. Vsekakor pa je treba poudariti, da že od zgodnjih predzgodovinskih časov dalje rase ne tvorijo več konkretnih človeških skupin, pač pa so se pomešale med seboj in tvorijo etnije. Obstajajo le še nekatere rasne značilnosti, katerih statična delitev varira glede na teritorije in na etnije. Rase so pomembne samo v zvezi z etnijami zaradi jezikov in civilizacij, ki nanje vplivajo.

Treba je uvideti, da ekonomsko-tehnična razlaga zgodovine očitno ni edina, vsaj ne, če jo jemljemo izolirano; kajti če so družbeni ustroj in torej tudi ideološke vrhne stavbe odvisni od stanja tehnike, pa povzroči iznajdbo samo in uporabo tehnike prav tako kakor znanstveno odkritje lahko samo bodisi delovanje nekega duhovnega principa ali pa vplivi geografskega okolja in rase na individualne sposobnosti in na individualno dejavnost.

Poti iz idealizma ne bomo našli toliko časa, dokler ne bomo uvideli, da je zgodovina rezultat: sedanjih vplivov okolja, istih nekdanjih vplivov, ki so se ohranili zaradi rasnih značilnosti in družbenih spoznanj in institucij, ter končno rezultat odnosov med človeškimi skupnostmi, ki so prav zaradi teh vplivov postali različni. Se natančneje vzeto, je zgodovina po eni strani rezultat delovanja teh sil, po drugi pa rezultat tendenc in potreb, lastnih človeškemu rodu. Če dopustimo, da je bil le-ta prvotno enoten, so bile te tendence in temeljne potrebe spočetka pri vseh ljudeh identične in so ostale takšne toliko časa, dokler se iz človekovega rodu ni izvila neka nova vrsta; tudi različne manifestacije teh tendenc in njihove tančine lahko izhajajo samo iz menjavajočega se delovanja okolja. V tej naravni pogojenosti se človeška ustvarjalnost različno izraža. In samo če jo uvrstimo v ta okvir in mu jo primerno prilagodimo, obdrži marksistična zgodovinska shema še svojo veljavo.

Na eni strani obstajajo geografski pogoji, ki so lastni vsaki deželi: narava tal in podzemlja, navpična oblikovitost, hidrografija, podnebje, flora, favna, na drugi strani pa tendence in potrebe, ki so lastne vsemu človeškemu rodu in so gospodarskega, ljubezenskega in intelektualnega značaja. Gospodarske potrebe (prehrana, stanovanje, obleka) so večje ali manjše glede na podnebje in jim je lažje ali težje zadovoljiti glede na naravna bogastva in število ljudi. Ljubezenske potrebe so prav tako večje ali manjše in bolj ali manj zgodnje glede na podnebje, so pa v nasprotju z gospodarskimi potrebami toliko bolj zahtevne, kolikor toplejše je podnebje (erotizacija je odvisna zlasti od intenzivnosti orgona, ki ga izžareva sonce); njihova zadovoljitev je odvisna od »sex-ratio«, ki je lastna posamezni rasi.

Zaradi tega je v hladnejših deželah želja po spoznavanju usmerjena bolj k spoznavanju materije (ne-človeške narave), v toplejših deželah pa bolj k spoznavanju človeka. Razen tega so pogoji za intelektualno dejavnost težji v deželah, kjer je podnebje pretirano hladno ali pretirano toplo.

Tu smo navedli samo nekaj približnih primerov, v resnici pa nam gre za to, da poiščemo poglobitve vplive, ki so za vsak narod tisto, čemur pravimo njegov nacionalni značaj, in objektivni izraz slednjega, to je njegovo nacionalno kulturo.

Ustvariti moramo resnično etnično psihologijo.

Druge značilnosti naroda

Narod ima neko kulturo, skupno ekonomsko življenje, državo in etnično zavest. To pa drži, če dopuščamo, da ti izrazi prekrivajo različne realnosti in da nimajo indikativne vrednosti nacionalnega dejstva.

Civilizacija, kultura je skupnost spoznanj, tehni, idej, literarnih in umetnostnih dosežkov kakor tudi določena organizacija odnosov med razredi, spoloma in generacijami. Bilo pa bi bolje, če uporabljamo izraz kultura zgolj v njegovem ožjem pomenu, to je za celoto književne in umetnostne produkcije, izraz civilizacija pa, če govorimo o kulturi na splošno.

Narod ima določeno civilizacijo, lahko bi rekli, da je narod sam civilizacija, pa tudi, da je sleherna civilizacija nacionalno dejstvo; toda civilizacija je preveč nedoločena celota in prav tako kakor rasa nekaj, kar je pretežno natančno opredeliti in oceniti, da bi se mogli z njo okoristiti drugače kot s posredovanjem jezika, ki jo izraža.

Narod se podreja določenim skupnim ekonomskim pogojem, izhajajočim iz teritorialne in kulturne skupnosti, ki vsebuje neko določeno enotnost tehnik in socialnih struktur. Vsak narod ima določeno ekonomsko-socialno strukturo. O kapitalizmu in socializmu res da lahko govorimo na splošno, a to samo do neke mere.

Angloameriški, nemški, portugalski, japonski kapitalizmi na eni strani in ruski, kitajski, srbohrvatski socializmi na drugi strani imajo dovolj skupnih potez, da jih lahko uvrstimo pod isto etiketo, imajo pa prav tako veliko različnih potez, ki povzročajo, da so ti režimi različne realnosti. Mene in revolucije v neki deželi niso nikoli natančen posnetek tistega, kar se je dogajalo drugod, ker obstajajo različni elementi prejšnjega reda, ker je v na novo vpeljanem redu mnogo odtenkov in ker se zaradi določenih stalnih faktorjev kasneje znova pokažejo določene poteze, ki so bile samo trenutno in površno odstranjene.

Vendar pa ne smemo misliti, da skupnost ekonomskih značilnosti znotraj določene etnije nujno predpostavlja obstoj nekakšnega nacionalnega, relativno zaprtega trga (kar bi bilo isto, če bi trdili, da obstoj naroda predpostavlja obstoj države). Če bi bilo to res, bi bilo slej ko prej malo narodov in bi vsi narodi, ki so zdaj vključeni v širše trge, izgubili svoj obstoj. Znano je, da je Poljska stoletja dolgo lahko imela nekakšno fevdalno gospodarstvo in da je bila vse 19. stoletje razdeljena na tri nacionalne trge, pa ji vseeno ni bilo treba čakati šele na leto 1918, da se strne v eno najmočnejših evropskih nacij.

Če bi zamenjali »enotnost planiranja« z »nacionalnim trgovom«, bi bila v ZSSR ena sama nacija, vtem ko bi bila Vzhodna Nemčija in sovjetski Azerbejdžan različni naciji kot Zahodna Nemčija in Azerbejdžan, ki je priključen perzijski državi.

Trdimo lahko samo, da stremi narod za tem, da si ustvari nekako skladno ekonomsko enotnost.

Prav tako stremi etnija za politično enotnostjo; ta težnja po politični enotnosti ima lahko za cilj moderno centralizirano državo ali pa se v anarhičnih družbah zadovolji samo z določenimi kulturnimi institucijami ali s prednostnim položajem vplivnih oseb, ali pa je sploh ni, in to zlasti iz zunanjih razlogov.

Obstajajo nacionalne in izključno razredne države. Določena država je vedno izraz interesov enega ali več razredov (ali razredne frakcije) nekega naroda. Je pa prav tako (ali tudi ne) izraz zavesti pripadnosti nekega naroda k določeni kulturni skupnosti in izraz interesov tega naroda nasproti drugim narodom. Luksemburška država n.p.r. je zgolj organ neke lokalne frakcije, ki meni, da ima interes, da se ohrani posebna država. Pakistan izraža zgolj interese velikih zemljiških posestnikov in neke klerikalne kaste, ki so v tesni povezavi z interesi imperialističnega anglo-ameriškega meščanstva.

Vtem ko sta predvojni Češkoslovaška in Rumunija predstavljali gotovo interese domačih meščanov in fevdalcev, pa sta bili hkrati izraz češkoslovaške in rumunske nacionalne zavesti in sta v določeni meri branili češkoslovaške in rumunske nacionalne interese.

Država je produkt odnosov med narodi, razredi in celo različnimi skupinami in klikami. Celo stabilne države, kakršne so ali so bile Svica, Avstro-Ogrska, ZSSR, Monaco, Urugvaj, niso stalen pokazalec naroda.

Etnična (lingvistična in kulturna) skupnost je v človeškem življenju tolikanj pomembno dejstvo, da člari te skupnosti ne morejo mimo tega, da bi se je ne zavedali. Ta narodna zavest je lahko bolj ali manj razvita in se stopnjuje od nekakšne kolektivne podzavesti do resnične, popolne etnične zavesti, ki se razvije na eni strani pod vplivom zunanjih vzrokov (invazije, asimilacija), na drugi pa pod vplivom intenzivnosti ekonomskih in kulturnih odnosov znotraj naroda, končno pa zaradi razrednih vplivov.

PIEMONTSKA POEZIJA

»Ce bi se piemontski dialekt razvijal in kultiviral od časov vojvode Amedeja VIII. ali še od Emanuela Filiberta, bi bil to zdaj že plemenit jezik, vsaj toliko kot portugalščina in holandsčina. Oba jezika sta španščini in nemščini to, kar je piemontščina italijanščini.« Temu staremu zapisu Carla Denina (*Le clef des langues*, 1804) se zdaj pridružuje še univerzitetni profesor iz Strasburga Guy Héraud.

»Severna Italija med Alpami in Apenini je kraj, ki so ga nekoč imenovali Gallia cisalpina. Vdori Germanov - Langobardov in Ostrogotov so tu pustili več sledov kot na polotoku. Dandanes se ti sledovi ohranjajo v galsko-italskih narečjih, ki se ostro ločijo od toskanskega ali drugih, čisto italijanskih dialektov. V to skupino spadajo piemontski, lombardski in emilsko-románjski dialekti. V padski nižini je le beneško narečje čisto italijansko. Piemontščina je izmed teh govorov najznačilnejša in najbolj homogena. Renesanso piemontščine zaznamujeta predvsem imeni dveh pesnikov: Nino Costa (1886-1945) in Pinin Pacòt (1899-1964). Slednji je 1927. ustanovil po zgledu Felibrigeja gibanje »Ij Brandè«; revija s tem imenom izhaja še danes. Glede na to, da se piemontščina pojavlja v enotni (koiné) obliki, dokazuje s tem svojo vitalnost in, edina svoje vrste, tudi bogati kulturno osnovo krajevnemu regionalizmu.«

Prav zares, če je piemontska poezija imela svoje klasike v 18. stoletju (o. Isler, Ventura, Silvio Balbis, Edoardo Calvo) in svoje pogumne pisce v risorgimentu — Brofferio in Norberto Rosa), jo je prav Pacòt osvobodil tesnega vaškega sveta, kjer je koncem prejšnjega stoletja dialektalna poezija pomenila le priložnostno in družabnostno ustvarjalnost. Narečna literatura prejšnjih generacij je bila slušna — namenjena recitaciji — in se je približevala okusu občinstva, zdaj, da bi ga ganila, zdaj spet, da bi ga spravila v smeh. Sodobni ustvarjalci pa ne pišejo več za publiko, marveč zato, da zadostijo svoji notranji nuji ali, bolje rečeno, da iztisnejo iz sebe »nekaj, kar velja« in da to podarijo pokrajinski skupnosti, svoji »mali domovini«. Ta je pravzaprav res edina avtentična, saj se edina sklada s človekovo razsežnostjo. Ljudje okrog »Ij Brandè«, prav tako kot Furlani okrog Risultiv, se zavedajo še neizrabljene plemenitosti svojega izraznega sredstva. Danes se k pokrajinskim govorom zatekajo z novimi vidiki in ti so včasih v popolnem nasprotovanju s tistimi, ki so vodili prej mesčanske narečne pisce in zato so seveda tudi stilistični prijemi precej drugačni. Ohlapni in zanemarjeni vsakdanji govor ne pride več v poštev, novi dialektalni ustvarjalci zbirajo svoj besedni zaklad med izrazi, ki jih še ni izrabila prepogosta raba, in tistimi, ki jih še ni pokvaril vpliv italijanščine. Ne mika jih, da bi stregli okusu publike, ki bi poslušala (raje kot brala) dialektalno poezijo zabavnega žanra. Ne sramujejo se več svojega kmečkega in hribovskega porekla, raje so ponosni na to; in prav ta preporod, ki je skoraj popolnoma tuj »pivskim« pesmim iz prejšnjih časov, postavlja na glavo tudi kulturne odnose med družbenimi razredi in daje pokrajinskim govorom že sam po sebi nenavadno plemenit pomen.

prev. MARKO KRAVOS

GUSTAVO BURATTI

SIMBOL

A basta n'arciam sèch
d'un rëcastegn
rè pcit tèrlant
ant ij roèj,
ël frisson
dë smerald
d'un lajeul
glissant tra ij busson,
e fin-a
mia cioenda
a dventa
argin-a.

SIMBOL

*Dovolj je tenki klic
kraljička,
palčka, ki skače
v trnožju,
smaragdni srh
zelenca, ki se plazi
med grmovjem,
pa postane mi
ta živa meja
še princeska.*

CREPUSCULAR

Codì
la rata volòira
av fa scheur?
A l'é un ratin
con ël cheur
ëd rondola.
Tut li.
Pcita tessiòira
dij rag dla lun-a
mach
ij frisson
dla neut
sosten-o
soe ale.
A saria
mascheugn
ò seugn
esaudi
'd poesìa?

SOMRAK

*Zakaj
vaš gnus
do netopirja?
To je miška
z lastovičjim srcem.
Le to.
Mali tkalec
luninih žarkov,
samó
drhtenje
noči
podpira
mu krila.
Da je to vzgib
čarovnije
ali oživljeni
sen
poezije?*

BIALERA

Ij ciavatin
a gatìjo
ël fil dl'eva corìa
e le sgnore alà
a briso l'anciarm
ëd sò mond passà.
Parèj ant la vita mia
mi i sghìo
sle trasparense
ëd mè seugn masnà
e i peuss mach
bëscaré
ij pi bei moment
dël pcit cheur content.

POTOK

*Dravci
dražljivo
prek vodne gladine
in krilati pastirji
v dotikih plešejo
nad svojim svetom nekdanjim.
Tako v življenju
drsim jaz
nad prosojnimi sanjami
svojega otroštva
in komaj dotaknem
se kdaj lahko
najlepših hipov
sreče malega srca.*

LUCIANO ROCCA (1910)

STEILE

Stèile. Fërvaje 'd pan
'd na longa sin-a nèira,
fàita senza candèile,
an devossion dij mòrt, o eco-
nomia,
dai frà dl'eternità.
S'arleva 'l vent dl'istà,
sopata via le frise
da la tovaja nèira, le fërvaje
casco an tera, divento
lusentele dij pra, lumin dle cà
lontan-e, euj 'd biciclëtte,
fusëtte dle contrà,
reu dë speransa.
O', pi davsìn
sbluvëtte d'alegria,
stisse 'd felicità
'nt j'uj dj'annamorà.

ZVEZDE

*Zvezde. Krušne drobtine
neke dolge črne večerje,
ki so jo brez svečave,
mrtvim na čast ali iz skoposti,
imeli redovniki večnosti.
Krepi se veter poletni,
briše drobir
s črnega prta, drobtine
padajo na zemljo, postajajo
v polju kresnice, tam v hišah
svetilke, oči na vozilih,
rakete vaških veselic,
kresovi upov.
Ali, še bliže,
iskre veselja,
kapljice sreče
v zaljubljenih očeh.*

LA CIOCA ALEGRA

La vita
 a l'é na longa cioca alegra.
 It ciuce 'l ross fin-a a l'amer dël
 fond,
 tē scrisse 'n sij pont contra 'l
 govern,
 finché na fnestra as deurb
 e 't crio 'd piantela!
 Anlora 't coge, longh tirà ant
 l'invern.
 It deurme s-ciass, 't deurme
 coma 'n such,
 e a-i veul 'l dì dël Giudissi pèr
 desviète.

PREŠERNA PIJANOST

Življenje
 je dolga prešerna pijanost.
 Posrkaš rdečega do trpkega dna,
 rogoviliš na mostih proti državi,
 dokler ti okna ne odpro nekje
 in zarobantijo, da nehaj že!
 Takrat poležeš, zlekneš se po-
 dolgem v zimo.
 In spiš trdnó, spiš kakor tnaló,
 da le še Sodni dan ti more sen
 pregnati.

CAMILLO BRERO (1926)

ANVIA 'D SEREN

L'alba, stamatin,
 l'ha campà ij croass
 a nunsié 'l sol.
 E 'l sol, l'é nen rivà.
 Tra sorch d'ale nèire
 e s'cianch èd nivole
 a sòfoca
 mia anvìa d' seren.
 Buss d'avìje mòrte
 sla mia malinconia.

HREPENENJE PO JASNINI

Jutro je danes
 vrglo vrane,
 da priglasijo sonce.
 In sonce se ni pokazálo.
 Brazde črnih kril
 in strgani oblaki
 mi dušijo
 hrepenenje po jasnem.
 Mrtvi roji čebel
 na mojo otožnost.

COME UNA VIS POA'

Coma una vis poà da pòch
 a stissa an sj'erbo dēspojà
 mè silensi.
 Mach èl vent mè scota
 e la neuit rieuusa
 ambossà ant ij seugn dij
 passaròt.
 Le stèile van giuganda a catòrba
 sle tèile d'aragnà.
 J'ombre a s'antèrso su mia front.
 El feu dj'arcòrd
 am bruza sij làver.

KOT OBREZANA TRTA

Kot pravkar obrezana trta
 rosi na golo drevje
 moja tišina.
 Veter samó poslušà
 in nasmejana noč
 vsa sklonjena nad sanje ptic.
 Zvezde se gredo skrivalnice
 na pajkovih mrežah.
 Sence se spletajo na mojem
 čelu.
 Ogenj spominov
 me na ustih žge.

EL TEMP A PASSA SOTVOS ČAS ŠEPETAJE MINEVA

El temp a passa sotvos
e la rozà fioriss dacant:
coma una reusa rossa
soa boca su mè baticheur.
Ancrosio ant ij mè euj
spirai foà d'angej ambrassà.

Čas šepetaje mineva
in rosa ob meni cveti:
kot vrtnica rdeča
njena usta na mojem srcu.
Križarijo v mojih očeh
plamteče krivulje objetih

angelov

UMBERTO LUIGI RONCO (1913)

LA MALEDISSION
DIJ VIRASSOJ

Ij virassoj, tra le pere e le sàlvie,
a tron-o 'd paròle 'd feu
sota 'l cel seren ë-spongà
'd pòche nivole 'd fià.
Belessì, d' zora a la tèra
amèra dla sènner dij seugn,
andoa prima a j'era 'l gnente,
adess a j'é 'l cave canem!
E mi sai che l'hai sempre
— daspèrtut, an cel, an tèra e
sul mar —

parlà 'd mi,
sofèrt ëd mi,
anluchì come i son dai virassoj
dla neuja.

Adess, ël doman a l'ha gnun-e
razon

su lòn ch'a l'é stàit ier,
sì, doa a l'ombra dij virassoj
ch'a maledisso 'l giust
con le lame dij sò cavèj biond,
cotej dl'ingiustissia,
son un'ànima ch'a vira antorn
a un èrbo sèch:
ël sìmbol ëd mè destin
sensa fiordalis.

Sì, ampicheme al rampin d'or
dij virassoj
gigant ch'a maledisso j'albe e ij
tramont.

PREKLETSTVO SONČNIC

Sončnice, med žajbljem in kamni
grnijo besede od ognja.
Nebo nam njimi je sinjina,
v njem kak oblak iz dima.
Tu, na zemlji grenki
od upepeljenih sanj,
kjer je bil prej nič
in zdaj le cave canem!
Jaz pa vem, da sem vedno
— povsod, na nebu, na zemlji
in na morju —

govoril o sebi,
se mučil o sebi,
ko pa laskajo tako mi sončnice
dolgega časa.

Zdaj, jutri nima nobene moči
nad včerašnjim.

Tu, v senci sončnic,
ki z rezili svojih svetlih las
preklinjajo pravico
z noži krivice.

Zdaj in tu sem duh, ki kroži
okrog usahlega drevesa:
moje usode simbol
brez plavic.

Tu, da se obesim na zlati kavelj
sončnic,
velikanov, ki preklinjajo jutra in
večere.

O SLOVENSKEM SOCIALIZMU

I.

V »Zalivu« 6-7 Dušan Hreščak v imenu socialistov (slovenskih kajpada) polemizira z mislimi, ki jih je uredništvo revije izreklo v članku »Slovenska levica« v št. 5.

Če je bilo pod omenjenim člankom podpisano uredništvo, potem je odveč, da Dušan Hreščak postavlja uredništvo med navednice. Ironične poudarke bi si lahko prihranil za kako drugo priložnost.

»Slovensko levico« sem napisal jaz, podpisali pa so jo tudi drugi, ker so bili prepričani, da je stvar vredna poudarka. A naj tokrat glede tega članka razločno proglasim svoje očetovstvo, da ne bo nihče obsojal revije, češ da z zavzemanjem nekega stališča onemogoča drugim sodelovanje, čeprav že objava Hreščakovega članka dokazuje, da niso vrata revije nikomur zaprta.

Vse, kar bom odslej pisal o slovenski levici in kar bom zanjo, če bom mogoč, naredil, bom pisal in delal v svojem imenu; drugi uredniki kakor tud prijatelji in podporniki revije pa naj nastopajo prav takó osebno, ko se jim zdi potrebno in prav.

II.

Nimam časa, da bi se lotil razprave. Zato samo nekaj zgoščenih misli.

Ni res, da smo levo usmerjeni ljudje mislili, da je **Neodvisna socialistična zveza** samo slovenska organizacija. Kako naj bi bili tako naivni, ko je »Primorski dnevnik«, njen glasnik, objavljaj široke stolpce teoretičnih člankov o marksizmu, leninizmu, itd., tudi v italijanščini, da se je branil in da je branil socializem **Neodvisne** (in jugoslovansko pot v socializem) pred napadi komunistov!

A tukaj je ravno bistvo vsega. **Neodvisna** je imela izrazito ideološki smoter, vendar je bila devetindevetdeset od sto slovenska stranka; to je tako neoporečno, da tudi Hreščak ne more drugače, kakor da prizna, da je bila »pretežno slovenskega značaja« (»Zaliv«, št. 6-7, str. 105.)

Zato je potratno opravilo, da se igramo skrivalnice. Nimamo časa, da bi dlakocepili in razpravljali o tem, kaj je bilo res de jure, vzemimo rajši v poštev to, kar je bilo res de facto. In de facto je bila **Neodvisna** organizacijsko slovenska, njeni volivci pa so bili v veliki večini socialno napredni, narodno zavedni, oefarsko zvesti Slovenci.

Ti Slovenci so se zmeraj upirali temu, da je **Neodvisna** tudi USI, in so pričakovali, da bo prej ali slej vendar docela postala **Neodvisna slovenska socialistična zveza**, da bo namrec oddala šopek italijanskih sopot-

nikov italijanskim socialistom in komunistom (če bi jih hoteli), sama pa združila vso slovensko levico.

Zgodilo se je seveda drugače, zakaj čudež bi bil, ko bi naši voditelji mislili predvsem na potrebe slovenstva v zamejstvu; od konca vojske sëm odločajo, kombinirajo, spreminjajo, krpajo na različne načine, a zmeraj samo uporabljajoč ideološke kriterije.

Dušan Hreščak pravi, da socialisti ne utegnejo razložiti »slovenski napredni javnosti politično nujnost razpustitve **Neodvisne**, ker jih »na žalost razvoj dogodkov prehitava.« (loc. cit.)

Formulacija ni slaba, škoda samo, da nas »razvoj dogodkov« že ves povojni čas »prehitava«. Pri tem pa je treba ugotoviti, da je navsezadnje dobro, da skupina kulturnih ljudi piše in izdaja »Zaliv«, saj tako v njem marsikdo lahko to in ono razloži »slovenski napredni javnost«, medtem ko pa niso pri vseh sredstvih, ki so bili na razpolago v preteklosti, odgovorni ljudje našli priložnosti, da bi »slovenski napredni javnosti« dali nekaj solidnih, tehtnih (ne demagoških) razprav.

V zvezi s pojasnili bi tudi ne bilo napak, če bi »napredna javnost« zvedela, kakšno je bilo stališče dr. Jožeta Dekleve glede razpustitve **Neodvisne**. Videti je namreč, da dr. Jožetu Deklevi, ki je igral v **Neodvisni** kar precej vidno vlogo, (vsaj tako se nam zdi) ni bilo prav tako jasno, da je treba **Neodvisno** razpustiti, ampak da ga je njen razpust celó globoko prizadel in pretresel.

A o tem lahko kdaj pozneje kaj več.

III.

SSS. To šifro je iznašel Dušan Hreščak. Nikjer ni v »Zalivu« pisalo o kaki SSS. Strah ima velike oči. Pred leti, ko smo se kulturni ljudje zbrali, da začnemo izdajati nekonformistično revijo, se je prav tako pojavil strah pred novo levičarsko stranko in je bil kar na hitro sklican sestanek itd.

Naj povem, da bi bilo prav in za nas edino koristno, ko bi slovenska socialistična stranka obstajala. Kakor sem rekel zgoraj, bi taka stranka po letu 1954 morala postati nekdanja **Neodvisna**. Vendar je danes to zamujeno in samo ljudje, ki imajo materialne možnosti bodo lahko, če jim bo kdaj slovenstvo kaj bolj pri srcu, kakor jim je danes, sedanje stanje spremenili. Kar se pa tiče nas, naivnih ljudi, ki »imajo zelo nejasne pojme o tem, kaj je politika in kakšne so njene družbene zakonitosti in smotri« (l.c. str. 106), smo rekli, da hočemo svojo organizacijo, svojo skupino, nikjer pa nismo spočenjali kake SSS. Trdili smo samo in to še trdimo in bomo še trdili tudi v prihodnje, da bi morali italijanski socialisti sprejeti obstoj slovenske socialistične stranke, **ko bi obstajala**.

In ko govorim v množini, ne mislim na uredniške tovariše, ampak na številne slovenske ljudi, ki so levo usmerjeni, kljub temu, da ne marajo voliti za Hreščakove socialiste, in bodo ostali levo usmerjeni kljub temu, da bo Dušan Hreščak dajal med navednice njihovo levičarstvo. No, vsi ti ljudje si želijo, da bi **zaživela organizacija, ki bi bila levičarska, laična, socialistična, a bi bila slovenska, to se pravi, da bi bil njen občevalni jezik slovenski in da bi bila njena kulturna preteklost osnova njenega socializma**.

Koliko bodo ljudje znali biti politično zreli in si bodo tako organizacijo zares osnovali, bo pač pokazala prihodnost, če pa ima Hreščak za eksperte v politiki in za poznavalce »njene družbene zakonitosti, ljudi, ki so znali zaporedoma biti člani KP STO, OF, SIAU, NSZ, PSI, PSU, potem je seveda boljše, da slovenski levičarji niso taki politiki.

IV.

O ideološki zrelosti **Neodvisne** in o njeni krivdi, da svojih stališč ni tolmačila, bi bilo potrebno razglabljeti kar precej obširno. Naj kdo drug

temeljito in metodično to naredi, moje vrstice so zapiski slovenskega zamejskega socialista, ki mu v povojnem času ni bilo dano, da bi verjel v pravilnost vsakokratne (ker so jih menjali kakor obleke) politike naprednega tabora.

Osnovna napaka, napaka, iz katere so se rodile vse druge in tudi razpust **Neodvisne**, je bila postavitve Komunistične partije kot voditeljice vse zamejske politike in kulture, na kratko vsega narodnega obrambnega sistema. Zakaj če velja (in zdi se mi, da bo pravičen zgodovinar to potrdil), da je odprava pluralizma, ki je bil moč Osvobodilne fronte, škodil povojnemu razvoju v Sloveniji, toliko bolj velja, da je monopoli-zacija politike po komunistični partiji razdejala slovensko občestvo v zamejstvu.

Naj poudarim, da, ko govorim o pluralizmu, ne mislim nas tranke, ampak na svetovnonazorski pluralizem, na obstoj, na primer, različnih kulturnih revij. V zamejstvu je stvar drugačna in v letih, ko je odpadla misel na priključitev, bi rojstvo krepke, od komunistične partije neodvisne napredne stranke, rešilo marsikaj, vsekakor pa zdaj ne bi bili v klavnem položaju, v katerem smo.

Zato pogovor o **Neodvisni** ni mogoče omejiti na teh nekaj nam bližnjih let. Ker ji je uspelo vodenje fronte med vojsko, se je partija čutila upravičeno, da ukrepa tudi po vojski tako, kakor se je nji zdelo koristno in prav. Razpravo o vsem tem bi treba torej začeti z govorom o Osvobodilni fronti, ki so jo vodilni komunisti že med vojsko zmeraj bolj enačili s komunistično partijo, kar je morebiti bilo revolucionarno, vsekakor pa nelojalno do vseh pripadnikov OF (in tukaj mislim na široke narodne plasti), ki niso bili komunisti, obenem pa in predvsem politično zgrešeno in slovenstvu v škodo.

Ker mi je ta ali oni mlad človek očital, češ kako da nisem o tako pomembnih stvarh spregovoril že poprej, naj povem, da sem o tem, kolikor se je tikalo zamejstva, že pisal v »Sidru«, spomladi 1953. leta v članku, ki je imel naslov »Ne narodne koristi, ampak koristi ideologij.« Mogoče ne bo napak, če bo zavoljo mladih ljudi »Zaliv« ta članek izpred štirinajst let ponatisnil. Zanimivo pa je, da so naši komunistični, oprostite, (zdaj) socialistični, voditelji sodili, da je razmišljanje v »Sidru« napisal človek, ki ne ve, kaj je politika! Dušan Hreščak sodi zdaj prav tako o avtorju »Slovenske levice«.

No, prav, a navzesadnje jaz nimam kaj izgubiti, če nisem politik, moje književno delo ne bo zavoljo tega ne boljše ne slabše, moja nepolitičnost ni in ne bo škodila nikomur. Žalostno pa je, če so narodne koristi na milost in nemilost na razpolago ljudem, ki se imajo za politike, a so v bistvu samo spretni kameleoni. Zakaj kakor ni ne pravih pesnikov in ne pravih pisateljev in ne pravih slikarjev brez močnih osebnosti, tako tudi politikov ni, kjer ni izvernih idej, samostojnega in krepkega značaja, požrtvovalnega in nenehnega dela.

Kjer ni ne izvernih misli ne močnega značaja ne stvariteljskega dela, imamo lahko političnega urednika, političnega kurirja ali kakor že hočemo imenovati njegovo posredniško opravilo, nikakor pa mu ne bomo rekli, da je politik v polnem pomenu te besede.

V.

Pri pogovoru glede koristnosti in nekoristnosti spojitve slovenskih glasov z italijanskimi v italijanski stranki bi lahko tudi upoštevali zgled drugih. Ko sem poleti na kongresu Mednarodnega združenja za obrambo ogroženih jezikov vprašal predstavnika južnotirolske socialdemokratske stranke, zakaj se niso vpisali v PSU, mi je odgovoril: »Saj nismo nori. In zaščita narodnih koristi?«

No, naši politični velmožje ukrepajo drugače, čeprav nas skušnja uči (kominform, ustava za našo deželo, razlastitve zemljišč, itd.), da nobena italijanska stranka ne bo zapravila glasov italijanskih volivcev, zato da ne bi razočarala slovenskih volivcev, pohlevnost katerih je že obče znana.

Seveda »stvarnost« ne zadovoljuje niti Dušana Hreščaka, ki pa vidi rešitev v tem, da bi slovenski socialisti sledili njegovemu zgledu, se vpisali v PSU, in skušaji v nji spremeniti »stvarnost«. Kajpada Dušan Hreščak misli najbrž predvsem na take socialiste, ki so mu bili dolga leta blizki, a zdaj stojijo ob strani in ga kritizirajo; šele potem menda misli na nas, ki smo zanj, seveda, nekoliko manj socialisti.

Kar se mene tiče, vem, da ne bi imelo nobenega smisla, da bi skušal delovati v PSU, zakaj ob prvem vprašanju, v katerem bi šlo za našo narodno usodo (recimo zadeva z zemljišči v Boljuncu in »Grandi Motori«), bi sam stranko zapustil ali pa bi me vrgli ven. In v tem oziru ima Dušan Hreščak prav, če reče, da nisem politik. Moj čas je dragocen in ne vem, zakaj naj ga zapravljam z razpravljanjem, ko vem, da ne bo nič obrodilo. Zato da mi bodo rekli: »Ma tu, compagno, sei nazionalista!« In v komunistični partiji bi se mi zgodilo isto; saj slovenski komunisti ne doživijo ravno poredkoma, da jih partijski funkcionar opomni, češ da nacionalistično mislijo.

In te stvari niso od danes. Nobena skrivnost ni, da so veljale že ob koncu prve svetovne vojske, pa za časa osvobodilneka boja in po njem, kakor veljajo v vseh partijah, kjer se spoprijemajo hočenja dveh narodnosti. (Glej komunistično partijo Izraela, na primer.)

Zanimivo je, da je za Dušana Hreščaka eden glavnih argumentov proti hipotetični slovenski socialistični stranki položaj, ki bi nastal ob rojstvu take stranke, položaj, v katerem bi doživeli »krepitev nacionalističnih elementov v slovenskem javnem življenju.« (l.c. str. 107) To se pravi, da je Dušan Hreščak že čisto na liniji **italijanskega** pogleda na socializem!

Kaj naj bi bila ta »krepitev nacionalističnih elementov v slovenskem javnem življenju«, človek res ne ve.

Pa ne da s »krepitvijo« Hreščak misli na možnost, da bi se Slovenci nazadnje naveličali memoranduma, obljub, izigravanja, slepomišenja, kompromisov, instrumentalizacije naše skupnosti, itd. in bi vzeli svojo usodo v svoje roke?

Kakor Kardelj se tudi Hreščak boji »nacionalizma«! Ne boji se pa klavnega internacionalizma in kozmopolitizma.

Kolikor vem, je res nesvoboden narod (in isto velja za s kupnost, ki živi ločena od narodnega občestva) prva pravica in dolžnost, da se bojuje za svoj narodni obstoj. Nacionalist je zato tisti, ki tlači, asimilira, kdor kot pripadnik neke narodne skupnosti noče umreti, nikoli ni nacionalist. Zato tudi če bi zamejstvo še tako »krepilo« svojo voljo za obstanek (Hreščakov »nacionalizem«) ne bi nikdar prekoračilo meje človečnosti, dokler ne bi poseglo po nedovoljenih sredstvih; a tudi v tem primeru bi bilo treba iskati vzroke za take odločitve drugod, ne pri tistih, ki so poprej poskusili doseči svoje pravice na miren način.

Slovenski socialist, ki se odpove kompromisarski politiki, s tem ne postane nacionalist, kakor trdi Dušan Hreščak. Slovenski socialist, ki ne veruje, **ko gre za narodno-obrambne potrebe**, v socializem italijanskih socialistov (ne govorim o posameznikih, ampak o stranki kot celoti), ni nacionalist, ampak moder mož, ki so ga skušnje izmodrile.

Zakaj vprašanje ni v tem, če ima italijanski socialist prav, ko zagovarja predvsem nacionalne koristi svoje stranke, ampak če ima prav slovenski socialist, ki se s takim socializmom poveže.

A zakaj Dušan Hreščak kar dvakrat v svojem članku govori o »povsem nujnem procesu naravne asimilacije narodne manjšine«? Res, da prvič dodaja »za sedaj«, vendar tudi tokrat govori o »objektivno nujnem, postopnem, a nezadržanem procesu naravne asimilacije« (str. 103 in str. 107)?

Drži, da je, kot pravi politik, Dušan Hreščak stvaren mož, vendar pa nekako čudno zveni takó krepko poudarjanje »naravne asimilacije« ob prav tako krepkem obsojanju »nacionalizma« še nerojene stranke, ki bi poudarjala svojo zvestobo narodnemu občestvu.

Edini komentar k temu je lahko samo ugotovitev, da je boljše, da slovenska zamejska skupnost nima dosti takih »socialistov«.

VI.

Osebnost sem za slovensko socialistično skupino, za združeno slovensko levico, in bom ustanovitev take skupine zagovarjal s svojim pisanjem in s svojim vplivom. Podprl bom človeka ali ljudi, ki jo bodo osnovali in zanjo požrtvovalno delovali. Prepričan sem, da je po dvajsetih letih nazadnje napočil čas, da nas ne zberejo drugi, ampak da se zberemo sami, da nam ne solijo pameti drugi, ampak da sklepamo sami o svoji usodi.

S kom bi taka skupina šla volit, zdaj nima pomena.

Kot neodvisna skupina bi lahko ukrepala kakor bi se ji zdelo potrebno in prav.

A ko je izšel članek **Slovenska levica**, se je ta in oni zbal sodelovanja nove skupine s Slovensko skupnostjo.

Oprostite, a zakaj ne?

Slovenski socialisti, ki so včlanjeni v PSU, sodelujejo z italijansko krščansko demokratično stranko ali ne?

No, in če oni sodelujejo z njo, zakaj ne bi slovenska socialistična skupina sodelovala s slovensko organizacijo, ki ima, kakor DC, svojo nazadnjaško desnico, in, kakor DC, tudi nekaj progresivnih elementov?

A to ni zdaj vprašanje, rajši naj velja, da bo z ostvaritvijo leve skupine prišlo do boljše kohezije, do boljše strnjivosti slovenskega življa.

Naj bodo grehi preteklosti taki ali taki, stvarno stanje je danes takšno, da moramo skušati okrepiti svojo vero v preživetje, in tega ne bomo dosegli s segrevanjem starih ideoloških epruvet, ampak z živim dejanjem.

In Dušan Hreščak preveč operira prav s takimi epruvetami, ko pravi, da bi ustanovitev slovenske levice pomenila novo cepitev. Gledano s stališča PSU je kajpada res, če pa pomislimo na bele glasovnice, na ljudi, ki sploh ne grejo volit, na ljudi, ki do vstopa v volilno celico nihajo in ne vejo, kaj bi, — potem bo vsakomur jasno, da je treba te ljudi povežati. Kdor zbira na splav brodolomce, ta nikomur nič ne jemlje, če pa jemlje, jemlje morju, v katerem bi utonili.

VII.

Razložek med Dušanom Hreščakom in mano je zato ta, da on gleda kot socialist iz PSU na vprašanja naše skupnosti, medtem ko gledam jaz kot socialist s stališča naše skupnosti na PSU.

Zato je res, da bi jaz lahko rekel: »Smo Slovenci... in zahtevamo, da se priznajo naše pravice, ker nam gre predvsem za to, da imajo vse pravice predvsem Slovenci.« (str. 107).

Slovence v zamejstvu asimilirajo, torej so mi pri srcu predvsem Slovenci. Če Dušanu Hreščaku niso mar **predvsem Slovenci**, njegova stvar in stvar njegovega socializma. Jaz ne vidim, za pravice katerega jezika naj se bojujem na Tržaškem, če ne za slovenskega, italijanski menda ne potrebuje moje pomoči ne na občini ne v kinematografih. Mogoče se bom v prihodnosti moral zavzeti za hrvaščino ali srbsčino, če bodo odprte meje poudarile njeno življenjsko moč. A za zdaj se Hrvatje v Trstu rešuje bolje od Ljubljancem.

A Dušan Hreščak k gornjim stavkom dodaja še tole: »kaj se dogaja z ne-Slovenci, nas ne briga in nam ni mar, ker nam gre predvsem za Slovence in ker smo Slovenci.« Tako naj bi za Dušana Hreščaka govoril član še nerojene slovenske socialistične stranke.

Je to znak politične sposobnosti Dušana Hreščaka? Ne vem, vsekakor bi rad vedel, za katerega ne-Slovenca naj se pripadnik skupnosti v zamejstvu, ko gre za obrambo ogroženih narodnih pravic zanima. Za Furlane? A Furlanom so priznali stolico furlanščine na padovanski univerzi, medtem ko je Caleffi (kateri stranki pripada?) rekel, da beneški Slovenci ne zahtevajo slovenskih šol.

Za pravice Italijanov se slovenskemu socialistu ne bo treba potegovati, ko jim jih nihče ne krati. Narodne pravice drugih etničnih skupnosti v Italiji pa so nam zelo zelo pri srcu.

A ko Dušan Hreščak vnaprej obsoja socialiste še nerojene slovenske socialistične stranke kot nacionaliste, misli predvsem na socialne pravice, kajti pravi o teh Slovencih: »Smo Slovenci (morda tudi socialisti, a to ni važno)...«

Te besede sem poprej izpustil, ker sem jih hotel obravnavati posebej. Rad bi namreč vedel, kje človek naredi zrelostni izpit o socializmu in kako merimo odstotke socializma v krvi. Pa ne, da zadošča pripadnost PSU?

Zato naj si Dušan Hreščak tisti »morda tudi socialisti, a to ni važno« kar za klobuk zatakne. Zakaj če so s komunistični strani nekoč leteli nanj očitki glede njegovega dvomljivega socializma in marksizma, naj svoje ideološke zrelosti ne utrjuje tako, da z uporabo zlih metod druge proglašaja za nevedne ali manjvedne socialiste.

O boju za socializem na splošno pa bi rekel tako: Vsaka narodna skupnost, ki se bojuje za svoj obstoj, je, ne glede na sloje, iz katerih je sestavljena, objektivno napredna. Saj se hoče rešiti smrti. Ne bojuje se **proti pravicam drugih**, ampak samo za **svoje pravice**, za svoje življenje.

VIII.

Hreščakov argument, da socialisti niso italijanski socialisti, francoski socialisti, slovenski socialisti, ampak čisto na kratko in samo in predvsem socialisti, je verjetno bolj v zvezi s kakim idealističnim gledanjem kakor s stvarnostjo. Tako so pred vojsko cerkveni hierarhi pri nas pridigali, da za kristjana narodnost nima nobenega pomena (a so našim mašnikom vsiljevali italijanščino), češ da za zveličanje ne pride v poštev, kateri jezik govoriš. Moliš pa lahko tudi (in bolje), ne da bi izgovarjal take ali drugačne besede.

Kaj ni simptomatično, da slovenski razumnik prej ali slej pride do tega, da svojo narodno zavest tako ali drugače žrtvuje na oltarju višjih smotrov!

Hreščakova trditev, da socialist nima narodnosti, da ni ne Italijan ne Francoz, itd., ampak predvsem socialist, pa je zares zabavna. Tako nainvnihih stavkov ni menda že dolgo napisal noben »politik«. Zato pravzaprav ne bi bilo treba o tem zgubljeni časa, vendar mi sili v stroj primer iz dni, ko se je ob koncu prve svetovne vojske reševalo vprašanje Primorske. No, takrat je bilo stališče italijanskih socialistov takole: »Ne, roke stran, Italijani na Primorskem se bomo z vsemi silami in sredstvi upirali priključitvi Trsta in Primorske Jugoslaviji.« Tako je pisal **II lavoratore** oktobra meseca 1918. leta. Pri tem velja poudariti, da se italijanski socialisti niso upirali samo priključitvi Trsta, kar bi bilo, če upoštevamo njihov nacionalni čut in etnično sestavo mesta, razumljivo, ampak tudi priključitvi Primorske, kar pomeni, da so soglašali z določbami Londonskega pakta.

Zanimivo bi bilo seveda natanko in nepristransko preštudirati, kakšen je bil takrat položaj slovenskih socialistov ob tako nastrojenih italijanskih tovariših! Kdor se za to zanima, ima na razpolago precej literature. (Navedbo iz lista **II lavoratore** sem vzel iz knjige Metoda Mikuža »Slovenci v stari Jugoslaviji«, str. 42.)

Saj, a za Dušana Hreščaka Partito socialista italiano (zdaj PSU) ni italijanski, ampak čisto nedolžno socialističen; tako bi jaz, če bi sprejel njegovo logiko, rekel, da SPD, Socialistische Partei Deutschland, nima nobenega opravka z nemštvom, ampak so to nedotaknjeni, deviški socialisti, ki so jih s helikopterji ali s padali spustili na zahodnonemška tla.

Da, a pazite, če bi pa, recimo, Slovenci v Italiji imeli svojo socialistično stranko, potem bi bili njeni člani prave spake, prave nacionalistično-socialistične skaze!

IX.

Glede pravic, ki smo jih dosegli samo »prek socialistične stranke« mirne duše lahko trdim, da tedaj, ko bomo dosegli kaj v resnici življenjsko pomembnega »prek socialistične stranke«, ne bo več tistih, kateri bi te pravice lahko uživali. Zadnji primer (pišem konec oktobra) je vsekakor sijajna obramba »prek socialistične stranke« naše etnične celovitosti v zvezi z zemljiščem, ki naj v Boljuncu postane osnova za tovarno »Grandi Motori«!

Zato je predvsem potrebna krepitev narodne kohezije, da rešimo živelj, za katerega zahtevamo spoštovanje človečanskih pravic.

A kako nam bo pri tem pomagal socializem (italijansko-slovenski), kateri se boji krepitev »nacionalističnih elementov v slovenskem javnem življenju«?

A pazite še na to: okrepitev nacionalno zavednega delovanja bi nujno prispevala k »okrepitvi že itak še dovolj močnih nacionalističnih elementov med italijanskim prebivalstvom«

To se pravi, da se zdaj italijanski nacionalizem ne krepí, ker smo se mi odpovedali svojemu »nacionalizmu«. Kdaj? Kateremu? Kdo ga je vodil?

In če nočemo, da se italijanski nacionalizem spet sproži, bodimo pridni, to se pravi socialistični v PSU.

Do neke mere ima Dušan Hreščak vendar prav. Ko postaneš član italijanske socialistične stranke, ti italijanska javnost odpusti, da si Slovenec, ker na zunaj res nisi več Slovenec.

Česar pa se Dušan Hreščak ne zaveda ali vsaj piše, kot da se ne bi zavedal, je, da te italijanska javnost prav zavoljo tega sprejema, ker si se že na pol vdal. Župan Franzil je nekoč rekel: »Jaz ne sprejemam na občino Slovenca Hreščaka, ampak predstavnika državne stranke.« Jasno ko beli dan. In tudi italijanski nacionalisti liberalno-fašističnega kova zdaj počasi spoznavajo, da so drugi lahko bolj prebrisani, kakor so znali biti prebrisani oni v polpretekli dobi.

Saj, gotovo, da italijanski nacionalizem začasno molči, a ne zato, ker so Slovenci postali italijansko (slovenski) socialisti, ampak prvič zato, ker **mora** molčati, drugič pa zato, ker vidi, da jih krščanski ljudje nadkriljujejo v »reševanju« nekaterih vprašanj.

No, a če bi se zdaj rodila slovenska socialistična stranka, bi se vse prekucnilo, vsi bi izgubili kompas, predvsem socialisti (italijansko-slovenski) in italijanski nacionalisti. Nastal bi kaos.

Tako čudovito moč bi imela taka stranka, da se človeku kar hudobno zdi, da ni človeka, ki bi se nas usmilil in jo ustanovil. Mogoče bi vendar prišli do stvarne polemike; kar bi se dogajalo na italijanski nacionalistični strani, pa nas ne bi smelo preveč zanimati, ko pa imamo socialiste, ki niso nacionalisti, ki sploh niso Italijani, ampak čisti socialisti. Ti bi zagotovo rešili deželo pred italijanskim nacionalizmom.

X.

In še, za zaključek, besedo o nacionalizmu.

V povojnih letih, lahko bi rekli, da skoraj do včeraj je veljalo, da so bili Bidovec in tovariši **nacionalisti**, in rajnki Jelinčič se je dolga leta

mučil in dokazoval, da so bila nekdanja gibanja ne glede na to, kaj je vsak svetovnonazorsko bil, antifašistična, in da je zato prav in pošteno, da »voditelji« nehalo poveličevati samo marksiste oziroma komuniste in priznajo vsakomur to, kar mu gre.

Ne pozabimo in ne bomo pozabili, da so celo gostje, ki so prišli na obisk iz matične republike sodili o Spominskem teku, ki se je zaključil v Bazovici, da je iredentistično dejanje.

No, ko je bilo treba letos organizirati srečanje nekdanjih partizanov, so to srečanje priredili, razumljivo, v imenu ANPI (Associazione nazionale partigiani italiani). Pa lahko bi kdo pomislil, da bi jih ime Bazovice motilo, ko pa so bili bazoviški junaki **nacionalisti**. Ne, ni jih prav nič motilo, tako so razni socialisti in komunisti s časom že postali napredni! (Nič pa ne vem, če se je kdo izmed njih vprašal, kako bi bil rajnkim tak shod všeč.)

A jaz zdaj vprašujem Dušana Hreščaka: Kako je pravzaprav s tem »nacionalizmom«? Ko se namreč Dušan Hreščak boji nekega socialističnega slovenskega »nacionalizma«, se tudi Bazovice otepa ali pa ga »nacionalistična« Bazovica nič ne moti, ker jo je posvetil ANPI?

Nekaj je nedvomno gnilega v deželi naši.

Samó slovenski narodni čut je še zdrav. In tega se zavedajo vsi, ki to pristno, skozi stoletja preizkušeno zvestobo izrabljajo zdaj v take, zdaj v drugačne namene. Mogoče so kdaj ti nameni dobri, tudi to je mogoče, a slepomišenje s človekovimi čustvi ni nič manj resnično.

In tako slepomišenje je vse, kar je Dušan Hreščak napisal o čistem socializmu, o krepitvi »nacionalističnih elementov v slovenskem javnem življenju«, o krepitvi italijanskega nacionalizma in o podobnih stvareh, o katerih sem povedal zgoraj.

Saj, verjetno ni imel druge izbire, a če je njegov članek koga o čem prepričal, potem ga je prav gotovo o tem, da nam je potrebna združena levica, ki se ne bo ukvarjala s kompliciranimi formulami o **rajnkih** sprejemljivih bazoviških nacionalistih in o **živih** nesprejemljivih nacionalistih, ampak bo skušala najpoprej utrditi svoje občestvo, potem pa bo šele iskala pot za sodelovanje s tistimi, ki nam ne bodo prijatelji samo z besedo in teoretično, ampak predvsem z dejanjem.

MED RESNICO

IN CELOTNO

RESNICO O IZRAELU

Zelja, da bi povedal svoje mnenje, mi je prišla ob ugotovitvi, da je skoro vsakdo izmed tistih, ki so za to plačani, to že storil. Njihov običajni posel je prepričevanje ljudstva glede problemov, o katerih nima še nikakega prepričanja, ker do njih nima pač odnosa. Ta umetnost obstaja pravzaprav v prepričevanju bralca, da ima že prirojen odnos do zunanje politike, uradni državni odnos namreč, ki bi veljal tudi brez njegovega soglasja, a vemo, da država, kjer se ne upošteva mnenje širokih ljudskih množic, ni demokratična.

Mene ne plačuje nihče in ni nič novega, kar bi lahko dodal že ugotovljenim dejstvom, a malenkostno prisostvovanje na prizorišču krize mi omogoča neposreden odnos. Hodil sem z roko v roki s palestinskimi begunci, plesal sem horo z izraelskimi sabrami; sedel sem kot gost v domovih na obeh bregovih Jordana in verjamem, da svoboden narod ne more zatirati drugih. Moj namen je poseči globlje v vzroke današnje krize, kot to delajo na zahodu ter določiti, bolj kot delajo to na vzhodu, kakšen delež imajo pri razvoju dogodkov ljudstva, ki nosijo vse posledice.

To nameravam doseči s kratkim pregledom zgodovinskih dejstev, v dopolnilo obrabljenim resnicam, ki z delnim prikazom dejstev pačijo celoto. Mislim, da sem dovolj poučen, da to lahko storim. Moji viri so predvsem levičarsko in desničarsko usmerjeni arabski in judovski avtorji, dnevni tisk vseh dob krize in živo pripovedovanje tamkašnjih znancev.

Prva ugotovitev je, da Arabci ne morejo imeti nobene koristi od poživitve spora z Judi. Ne samo, ker je doba njihove vojaške premoči še daleč; predvsem, ker čim dlje bodo pihali v žarišče spora tem dlje bo živel tisti plamen, ki je bil glavni dejavnik pri izraelski uresničitvi: odločnost Judov, da branijo pridobljeno, in solidarnost svetovnega judovstva, ki s svojimi podporami omogoča izraelski obstoj in njegov razvoj. Edino opravičilo izraelskega obstoja je lahko le njegova nujnost in samo če bodo Arabci dovolili judovski državi nemoten razvoj, se bo izkazalo, če ima ta svoje korenine v Palestini ali v New Yorku. Če jih ima v New Yorku, mora oveneti.

Arabci potrebujejo stoletje miru za svoj razvoj. Arabci potrebujejo dobre voditelje, ki imajo pogum, da se spoprimejo z gospodarskimi, socialnimi in kulturnimi problemi, namesto da bi kazali njihovo rešitev v uničenju Izraela. Bitko za Palestino leta 1948 bi dobili Arabci, kljub vsem mednarodnim spletkam, če ne bi bilo v njihovih borbah nekaj nezrelega.

Iz pregleda dogodkov je razvidno, da judovsko-arabski spor ni nastal iz neposrednega in nerešljivega nasprotstva med interesi obeh skupnosti,

ki sta se nahajali v isti revni, puščavski deželi. Leta 1919 je Feisal, takrat siriški kralj, izjavil: »Arabci, posebno bolj izobraženi, gledajo na sionistično gibanje z najglobljo simpatijo.« Spor je nastal zaradi nasprotovanja med angleškimi interesi na eni strani in interesi palestinskih prebivalcev na drugi. Ob koncu prve faze spora je triletna borba Judov izločila Anglijo. Izrael je postal neodvisen in tudi arabski narodi so se osamosvojili. Po drugi svetovni vojni, v drugi fazi pa so ZDA prevzele niti in spremenile nekdanji angleško-judovsko-arabski spor v izključno judovsko-arabskega.

Oglejmo si podrobneje razvoj tega spora.

Okoli leta 1930, ko so se množice arabskih držav začele prebujati k idejam narodne in socialne osvoboditve, so se fevdalci in buržoazija zedinili v boju proti sionizmu in komunizmu, ki sta istočasno ogrožala islam, arabstvo, Palestino in kolonialne interese. Njih namen je bilo odtegotvanje arabskih množic od resničnega osvobodilnega gibanja, ki bi neposredno ogrožal angleške interese in interese njihovih arabskih zaveznikov.

Arabska propaganda proti ustanovitvi še nedoločene, judovskega doma' je imela iracionalen in reakcionaren značaj. Arabski voditelji so očitno preusmerjali prizadevanja svojih ljudstev za neodvisnost, zato da so branili svoje interese, ki so bili nezdružljivi z neodvisnostjo ljudstev samih. Trdili so, da nasprotujejo judovski imigraciji, medtem ko so bogatelji na račun angleške zasedbe sveta. Kako se lahko razlaga dejstvo, da so fevdalci, ki so vpili proti judovski invaziji, tajno spodbujali judovsko agencijo, da jim je kupovala zemljišča, ki jih niso dovolj debelila. Arabskim imenitnikom bi bilo dovolj, da bi se odrekli prodajanju lastnih zemljišč in judovski narodni dom, tako medlo obljubljen, bi se ne mogel uresničiti.

Po letu 1930 pa angleški propagandi in njenim agentom ni uspevalo več usmerjevanje narodovega nezadovoljstva samo proti Franciji in Judom. V Egiptu so morali rešiti, kar se je dalo z izročitvijo vlade meščanski nacionalistični stranki Wafd, katero so nekoč odstranili z oblasti. V Iraku so utrdili Feisalov prestol s proglasitvijo neodvisnosti, v Palestini so se poslužili svete vojne proti judom. Razlogov za ta podvig je bilo dovolj! 1. Nenehna potreba, da se najde preusmerjevalni izbruh arabskim težnjam za svobodo, ki so se vedno silneje pojavljale ob periodičnih krizah. 2. Nasprotovanje med angleškimi kolonialnimi interesi in ustanovitvijo judovske države, ki bi v Palestini nujno privedla do globokega preobrata stare ekonomske, socialne in politične ureditve, na katero se je naslonil London. 3. Pojav v takratni Palestini novega družbenega reda, naklonjenega vojni z Judi. Bili so to nekdanji fevdalci, obubožani po prodaji svoje zemlje Judom. Tem parazitom po rojstvu, nezmožnim produktivnega dela je Anglija ponudila vlogo 'rešiteljev Palestine', skupaj z nekaj tuinti šterlingi in možnostjo ponovne pridobitve zemlje po izgonu Judov. 4. Razvoj srednjih arabskih slojev, s svojimi intelektualci, ki so našli lahek izliv svojim ambicijam v protijudovskem in filofašističnem šovinizmu. 5. Naglo utrjevanje judovskih ekonomskih temeljev, ki so večali možnosti uresničitve judovske države. 6. Razvoj trgovskih odnošajev med Judi in velikim delom arabskih okoliških pokrajin.

Razlika v plačah med judovsko Palestino in vsemi drugimi okoliškimi deželami, je bila tolikšna, da je povzročila pravi migracijski tok, dokler ga niso zaskrbljene angleške oblasti sklenile zatreti. Iz ekonomskih stikov bi se morali nujno razviti tudi novi družbeni stiki med Judi in Arabci in ti bi pokvarili podlago angleške oblasti na Srednjem vzhodu.

Judje so ustanovili prvo sindikalno gibanje na področju, povabili so Arabce k sodelovanju in ti so sprejeli vabilo. Sele pozneje, pod pritiskom terorizma muftijevih moč in propagande v arabskih deželah, se je palestinsko delavsko gibanje razcepilo med Jude in Arabce. Isto se lahko reče o komunistični stranki. Odvetnik Fakri el Nhashahibi je ustanovil politično stranko, ki je nasprotovala muftiju, a njegova liberalna opozicija je kmalu propadla zaradi njegovega uboja.

Spor med Arabci in Judi je bil za Anglijo nujnost.

Prva sveta vojna proti Judom (1930-1933) se je izčrpala po treh letih zaradi dobrih odnošajev med judovskimi naseljenci in arabskimi sosedi ter zaradi pomanjkanja socialnih temeljev. Anglija je nameravala obdržati izbruh na ravni generalke, da preizkusi može in metode. Vojna je imela samo eno posledico: palestinsko ljudstvo je razumelo angleške spletke in šarlatanstvo njihovih arabskih hlapcev, ki so se borili za smoter, ki se ljudstva ni tikal. Od tedaj, kljub vsem lažnim verzijam zainteresirancev, arabsko palestinsko ljudstvo, v imenu katerega je bilo storjenih toliko podvigov in izrečenih toliko laži, ni sodelovalo v boju proti Judom, razen ko so bili k temu prisiljeni in proti lastni volji. To dejstvo potrjuje tudi površen pregled vojnih dogodkov, tako leta 1948 kot danes. Mladi izraelski kmet mi je pripovedoval, kako je lani z nekaj tovariši gasil požar ob jordanski meji in nevede zašel na arabsko stran. Ko se je znašel ob Jordancih, ki so tudi gasili, se je hotel takoj umakniti, a oni so ga zadržali do konca gašenja ter ga nato pogostili.

Hitlerjeva preganjanja so medtem sprožila nov val priseljencev, ki so dali judovskemu 'narodnemu domu' človeške in materialne elemente, katere je potreboval za svojo ureditve. Ta naraščajoča ogroženost lastne oblasti je prepričala Angleže, da se niso več zadovoljili le s sabotažo judovskega razvoja ter da so začeli upoštevati možnosti, da bi ta razvoj povsem onemogočili. Začela se je druga sveta vojna (1936-1939). Njen duhovni vodja je bil jeruzalemski mufti, javno skrit v Omarjevi mošeji; zaradi njegovega delovanja med jugoslovanskimi muslimani med drugo svetovno vojno je bil proglašen za vojnega zločinca. Vojne operacije je vodil, kot v prejšnjih neredih, Fawzi el Kawuki, pod Glubbovim pokroviteljstvom. Angleško vrhovno poveljstvo v Palestini je imelo stalnega poslanika pri Kawukiju, kar je omogočalo preprečitev nezaželenih srečanj med angleškimi varnostnimi silami in arabskimi skupinami, ki so štejele kvečjemu 2.000 mož.

Vzdušje med palestinskimi Arabci je bilo nespremenjeno; večina je pasivno pričakovala razvoj dogodkov, skupina je slepo sledila muftiju in druga skupina je bila v tesnih stikih z Judi.

Tudi v tej fazi protijudovske vojne ni bilo mestnih spopadov, ker angleške sile v mestih ne bi mogle hliniti nevednosti. Spopadi so bili na deželi, kjer so Kawukijevi možje zahtevali podporo od prebivalstva in dogajalo se je, da so napadli naselja, ki niso hotela plačati prispevka. Te vasi so zbrale skupine mož, ki so napade vračali, a običajno se je v takih primerih nenadno pojavila angleška kontrola, ki je preiskala vas z izgovorom, da išče napadalce. Če so Angleži našli orožje, so na trgu ustrelili nosilce, porušili njihove domove ter zaplenili imetje. Dokaz za to je narodnostni pregled žrtev te druge svete vojne: 69 Angležev, 92 Judov, 486 arabskih civilistov, 1138 oboroženih Arabcev in sto arabskih borcev, katere so Angleži obesili.

Ta poživitev sporov bi morala dokončno zaustaviti judovsko naseljevanje in nadalje odvracati od neodvisnosti arabske težnje. Uspel je samo drug namen, kajti za dosego prvega so morali Angleži poseči po zakonitih sredstvih. Leta 1939 so z Belo knjigo prepovedali svobodno naseljevanje ter kupovanje zemljišč.

Bližala se je druga svetovna vojna. Po angleški vojni napovedi Nemčiji so zadostovali visokemu britanskemu komisarju za Palestino le trije dnevi, da je arabska teroristična dejavnost popolnoma prenehala.

Kawuki se je s svojim štabom umaknil v Irak in kmalu po njegovem odhodu se je razširila vest o drznem muftijevem begu iz Jeruzalema v Beirut. Ko so svobodne francoske sile zaplenile v Libanonu tajne dokumente vichyjevskih oblasti, so v njih lahko prebrale, da je Colombani, poveljnik libanonske Sureté Générale, osebno prepeljal muftija v Beirut s palestinske meje, kjer ga je našel v angleškem policijskem vozilu.

Medtem so angleške oblasti v skladu z Belo knjigo pošiljale nazaj v pristanišča, od koder so odplule, ladje z judovskimi begunci in mnogi

so ob povratku našli pristanišče v nacističnih rokah. Kljub temu so bili palestinski Judje neenotni glede borbe proti Angliji. Večina, zbrana okoli judovske agencije, je bila nasprotna borbi z Anglijo in je celo poslala več tisoč prostovoljcev na evropsko fronto; trdila je, da bi slabljenje Anglije koristilo le Nemcem. Desničarska Irgun Zwei Leumi je videla v Angliji drugega največjega sovražnika judovskega naroda, katerega je treba napasti takoj po nemškem porazu. Tretja organizacija je bila levičarska Stern, ki je trdila, da se nemški poraz lahko prepusti Rusiji, najprej pa je treba izkoristiti angleško šibkost. Te tri organizacije so sodelovale samo v pritihotapljenju Judovskih beguncev v Palestino.

Anglija je skušala napraviti še zadnjo potezo, da bi mobilizirala Arabce za obrambo lastnih interesov. Med prvo svetovno vojno si je izmislila »arabski upor« pod vodstvom Lawrenca (katerega je pozneje uporabila tudi v Kurdistanu in Afganistanu), kot sredstvo za ustanovitev angleškega arabskega kraljestva. Zastavonoše modernega arabizma so bili sedaj v mestih in Egiptu je bila dežela, ki je lahko najučinkoviteje prevzela vlogo voditelja modernega panarabizma. Lord Moyn je dobil nalogo organizirati arabsko ligo. Stern ga je umorila, a njegov naslednik gen. Clayton, je predsedoval seji, na kateri je bila podpisana ustavnostna listina lige.

Konec druge svetovne vojne je privedel do odločilnega obrata v politiki na tem delu sveta. Na pozorišču so se pojavile ZDA.

Za Jude je konec druge svetovne vojne pomenil začetek oboroženega odpora proti Angležem z nastopom Sterna in Irguna, kar je bilo v bistvu prva vojna za narodno neodvisnost na Srednjem vzhodu. Angleži so dobili muftija nazaj iz Pariza v Kairo, kjer je ponovno prevzel vlogo preroka modernega arabizma, njegovi sodelavci pa so začeli nabirati prostovoljce po sosednjih državah. Leta 1947 je borba med Judi in Angleži dosegla višek in Arabci so posegli tako, da so napadli Jude.

Judovsko odporniško gibanje je pozvalo arabsko prebivalstvo, naj ne naseda angleškim spletkam in njihovemu orodju, 'odboru za osvoboditev'. Poziv je vabil Arabce na skupni boj proti skupnemu zatiralcu in je dosegel le razumljivo pasivnost večine arabskih Palestinecev. Ta pasivnost je pospešila angleško oborožitev okoliških arabskih vojsk, držav arabske lige in pošiljanje svetovalcev. Ko so bili načrti za zadnjo fazo svete vojne izvršeni, je Anglija oznanila, da umika mandat. Datum za evakuacijo Palestine je bil določen na 15. maj 1948. Angleški načrti so predvidevali izbruh vojne in ko bi se Arabci in Judje dovolj poklali, bi zopet nastopila Anglija, da bi branila preživele in vzpostavila red v korist svojega hašemitskega varovanja. Abdulahova vojska bi morala prodreti do Hajfe, kajti sirske, libanonske in egiptovske čete bi zaposlile glavnino judovskih sil na dveh oddaljenih frontah. Zvedelo se je celo, da so Jordanci predvidevali svoj vhod v Hajfo za 21. maj.

OZN ni sprejela arabske teze po kateri so bili Judje vsiljenci in spregledala je tudi njihov predlog o enotni, neodvisni Palestini, kjer naj bi pri delitvi oblasti med Judi in Arabci odločalo številčno razmerje in kjer bi bila judovska imigracija ukinjena. 29. novembra 1947 je bila v glavni skupščini OZN izglasovana razdelitev Palestine s 33 glasovi proti 13 in z 10 vzdržanimi. ZSSR je glasovala za, Jugoslavija se je vzdržala. Članice arabske lige in mufti, ki so zatrjevali, da govorijo v korist palestinskega ljudstva, so zavrnili odlok in proglasili svojo voljo, da izženejo Jude z orožjem. Palestinsko ljudstvo je sprejelo dogodke s pasivnostjo, kar je bil glavni vzrok njihove nesreče.

(Nadaljevanje prihodnjič)

MOJ BRAT JANKO - VOJKO

Jeseni leta 1941 je zaradi majhne operacije prišel Janko na bolniški dopust. Mama je bila ravno na vrtu, ko se je pripeljal z avtobusom: pohitel je k nji, jo objel in poljubil, ter vzkliknil: »Mama, mama, so vas izpustili!« Saj, da so jo izpustili, je vedel že nekaj mesecev, a do tega trenutka je bil v njegovem spominu še vedno živ prizor njene aretacije, ko je s kovčkom v roki, v spremstvu orožnika, korakala po šembiški cesti tja proti vojašnici v Podbrjah, medtem ko je drug orožnik spremljal njega na avtobus, ki ga je odpeljal v vojaško edinico, da služi prav tistemu cesarju, v imenu katerega so mu aretirali starše in brata.

Dobro se še spominjam maminega prihoda domov. Bila sem v trgovini, a prav pred trgovino je bila avtobusna postaja. Nenavadno veselo pozdravljanje ob prihodu avtobusa me je priklicalo ven. Mamo so obkrožale vesele in ginjene naše kmečke ženske, nekatere so celo jokale, in tudi starejša italijanska učiteljica ji je prisrčno izrekla dobrodošlico, le postavna žena mlekarniškega uslužbenca je šla mimo in previdno zasukala glavo v nasprotno stran, kot bi si hotela obvarovati nos pred nečim okuženim.

A tisti mesec, ko so bili starši in brat v zaporu, je bil zame težak. O, pa ne zaradi dela, saj to je v redu steklo tako v trgovini kot na polju, težak mi je bil zaradi občutka prevare in sramu, ki sem ga občutila ob nenadnem porazu Jugoslavije. Ko so nekaj tednov pred napadom na Jugoslavijo italijanske čete zaskrbljeno in tiho korakale proti jugoslovanski meji, sem jih gledala in si mislila, da zakaj neki jih pošiljajo umirat, kaj mar ne vejo za hrabrost naših bratov onstran meje? Zdaj so se pa čete vračale, vojaki so prepevali in z vojaškimi šalami nagovarjali dekleta. Bog, najraje bi se bila skrila! Bilo mi je, da bi lajala, kot pes na verigi.

Ko so bili starši in brat v zaporu, sem šla samo enkrat v Gorico, da bi jih videla. Pred učiteljiščem sem opoldne pričakovala sestro Boženo in potem sva šli do tiste goriške telovadnice v bližini ljudskega vrta, kjer so bili zaprti naši moški. Straža nama ni pustila blizu, kje neki, da bi lahko videli očeta in brata. Stali sva na trgu pred telovadnico in gledali vrsto vklenjenih mož in fantov, ki so jih ravnokar vodili ven. Kot groteskno kolo so se pomikali na verigo vklenjeni možje, a namesto godcev so okoli njih skakali oboroženi pazniki. Stali sva tam in samo potihoma zmerjali in psovali vse, od samega vrha pa do tistih biričev tam, a v ušesih nama je šumelo od udarcev srca. Sta bila med njimi tudi oče in brat? Nisva ju prepoznali, a kaj, vsak od njih je bil najin oče in vsak najin brat, kajti vsi so bili enako ponižani.

Ko so jih strpali na kamione in odpeljali, je šla sestra v zavod jaz pa v zapor, da bi videla mamó. V zaporu so zahtevali dovoljenje za razgovor in me poslali na kvesturo. Dobila sem dovoljenje in spet sem tekla v zapor. A da mame ni tam, mi je rekel glavni paznik, ko je pregledal seznam »gostov«. »Povejte mi, kje je,« sem razburjeno in jezno potem zahtevala na kvesturi, »ne bom več tekala sem in tja!« Kar nekam prijazno in človeško so me mirili in mi zatrjevali, da je mama prav tam, v sodnijskih zaporih. V zaporu, kozli pa taki, se je to pot le nekdo domislil in me vprašal po maminem dekliškem imenu. No, pa so jo le imeli tam! Kar oddahnila sem se in tudi oni so bili zadovoljni, saj sem končno le molčala in mirno čakala, da me odpeljejo k mami.

Koliko ljudi je tam čakalo in vsi so imeli torbe in pakete, le jaz sem bila praznih rok! Nihče se ni domislil, da bi mi kaj dal, jaz pa sem mislila samo na to, da bom videla mamó. Ko sem pa tam gledala, kako nesramne roke paznika surovo odvijajo, režejo hlebce in štruce in vtikajo nečiste prste prav v vsak kos obleke in perila, sem bila zadovoljna, da nisem imela ničesar s seboj. Če pridem drugič, sem si pravila, bom lažje prenesla to nesramnost, ker bom na to pripravljena, in pa, saj je mama kar preveč okrogla, sem si rekla, in če malce stisne pas, ji bo samo koristilo.

Končno so se le odprla težka vrata in sem smela v govorilnico. Tam na hodniku sem čakala, od kod se bo prikazala mama. Rožljanje ključev v ključavnici — in prišla je v spremstvu nune prednice, kateri sem dala dovoljenje za razgovor. Z mamó sva se pozdravili in zmenjali le nekaj besed, ko je redovnica opazila, da tisto dovoljenje ni »Speciale«, izredno, ampak samo navadno, to je tãko, ki zahteva, da ostane oseba, s katero govoriš za rešetkami ali za mrežo. Nuna je bila vsa iz sebe, ker tega ni bila takoj opazila in je vlekla mamó stran, a jaz sem šla za njima. Hotela me je spraviti ven, ali pa v tisto kletko pred mrežo, a se nisem dala. »Ne bom in ne bom govorila z mamó skozi rešetke in ne grem več na kvesturo po drugo dovoljenje,« sem jo napadla. »Ne bi prenesla pogleda na mamó, tam za tisto vašo mrežo, saj ni divja zver. Samo nekaj besed bi ji še rada rekla, pa grem stran! Vaši predpisi? Kako pa naj jaz poznam te vaše preklete predpise?« In če ste služabnica božja, kje je vaše srce? Kako, da me ne morete razumeti?« A ta mali klopčič črnih kril in belega naškrobljenega platna je kar naprej gonil svojo. Počasi pa jo je le naša mati pomirila in ji dopovedala, da naj si nikan preveč ne žene k srcu mojih besed, da sem vedno tako sršenasta, da je zdaj moje vedenje tudi razumljivo. No, ta presneta nuna se je »pustila« ugnati, a to sem razumela šele čez eno leto, ko sem tudi jaz postala njen »gost«. Tisto pomlad leta 1941 je šla mama v zapor z velikim kovčkom opremljena za vse prilike in neprilike bivanja v zaporu, tako da so jo druge pripornice veselo zafrkavale, češ gospa pa zelo dobro ve, kaj ženska tu potrebuje in prav gotovo je veteran teh človekoljubnih ustanov. Tudi z denarjem je bila dobro založena. Seveda je bil denar spravljen pri materi prednici, ki je tudi poskrbela za nakupe, mama pa je bila vselej radodarna za potrebe kapele..

Ko smo končno sedele v mali sobici, je nuna povsila oči in negibno obsedela, a vsakikrat, ko sem zinila po naše, je oči odprla in zacvilila, da takó ni dovoljeno. Prav zares nisem mogla govoriti po italijansko, ali pa sem morda zato tako dražila nuno, ker mi je prepir pomagal proti ganotju, ki bi se me lahko polastila. In tudi tiste mreže sem se najbrž zato tako bala, ker

nisem vedela, če ji bom kos. To bi bilo najhujše, da bi jokala tam pred »njimi« in bi me »oni« za nameček še tolažili in bi se jim zdelo imenitno! No, nuni je bilo dovolj in končal je razgovor. Pozdravila sem mamo, od nune pa sem se poslovila rekoč, da če bi imela sto hčerà, gorje tisti, ki bi hotela postati redovnica. To vam je z visokim glasom tarnala in krilila z rokami! Čez eno leto, ko so jo neke aprilske noči poklicali v sprejemne prostore njihovega ušivega in s stenicami nabitega zapora in me je zagledala, se je od krohotanja kar pripogibala. »Olalà,« je ploskala z rokami, »pa te imam v svojih rokah!«, skoraj do pičice tako, kot je rekel butalski policaj Cefizlju, ko se mu je ta postavil pod nos.

★

Tisto poletje se je pri nas že šepetalo o upornikih, ki da se skrivajo okoli kraških in vipavskih vasi, in da bo treba te upornike podpirati. Ko je bil Janko jeseni doma, je večino svojega časa izkoristil za stike z okoliškimi

vasmi — Podrago, Slap pri Vipavi, Goče — kjer so zavedni Slovenci postavljali temelje odporiškemu gibanju. Odšel je popoldne in se vračal pozno zvečer. Ni mnogo govoril o teh svojih poteh, a večkrat je poudaril, da je končno prišel tudi za nas Primorce trenutek, ki smo ga že dolgo čakali. Videla sem, da čisti in maže svoje orožje in se skrivnostno nasmiha. Gledala sem ga, molčala, on se je pa norčeval, ker nisem bila navdušena nad vlogo bolničarke. »Da,« sem se branila, »samo v skrajnem primeru, saj veš, da težko gledam kri in bolečine.« Mislila sem, da ne bo šel več v edinico, a mi je povedal, da to pot mora še iti, a da se bo kmalu speč vrnil. »Kako, kmalu?« sem ugovarjala, »saj nimaš pravice do rednega dopusta.« »Nič naj te ne skrbi, bom že prišel,« je trdil. Domišlja si in se baha, sem si mislila, a glej ga mulca, čez dva meseca, januarja leta 1942 je bil že spet doma. Kako neki? Mar mu je spet kirurški nož pomagal do dopusta? Pa ne: bil je na rednem dopustu! Mami je povedal, da če mu komandant ne bi hotel dati dopusta, bi pa zbežal. Da, bil je doma, a vse popoldneve, kot že žeseni, do poznega večera zdoma. Nekajkrat je šel v Gorico in imel razgovore z desno umerjenimi ljudmi, ki pa niso bili za takojšen oborožen nastop. Ni se strinjal z njimi in je takoj ovgel njihove načrte za bodočnost kot nekaj nemogočega in nestvarnega.

Včasih je prišel domov s strganimi hlačami in razpraskano kožo. »Veš,« je nekam skesano rekel, ko mi je zjutraj kazal hlače, »ni bilo preveč varno voziti po cesti, pa sem s kolesom zavozil na travnike in polja, a ograja iz bodeče žice, se ni hotela umakniti. Saj boš zašila, ne?«

Seveda sem zašila, kot sem bolje znala, pa se je vseeno poznalo. Njegov odhod me je vsak dan bolj težil in tesnoba tam pod želodcem me je na to spominjala, dokler nisem zvečer zaspala. Rada bi bila videla, da ne bi odšel v tistem ostrem zimskem času, a to je bilo nemogoče, ker je vse že premislil in dobro pretehtal.

Ko je prišel nekoga dne zvečer domov, mi je povedal: »Veš, ne imenujejo se četniki, kot tukaj mislijo in jim pravijo ljudje. Ti uporniki se imenujejo partizani in jaz pojdem z njimi. Malo jih je še, a na pomlad nas bo že mnogo več.«

»Partizani,« sem se začudila, »pa zakaj tuje ime?« Povedal mi je, da je to mednarodno ime za vse, ki so se in se bodo (z orožjem) uprli fašizmu in nacizmu.

Prehitro je minil njegov dopust in prišel je 1. februar, dan pred njegovim odhodom. Za Svečnico je bila stara navada, da so doma cvrli krofe in štravbe. Ker je imel Janko oditi 2. februarja zgodaj zjutraj, je mama zamesila že prvega. Tisti dan popoldne je Janko čakal na tovariša, da mu da zadnja navodila za odhod v partizane. Prišel je čokat, temnolas fant iz Goč in z Jankom sta šla v dnevno sobo, jaz sem pa bila v kuhinji, iz katere se je šlo v to sobo. Slišala sem, da se pogovarjata o orožju, topovih in vseh mogočih vojaških zadevah. Janko je resno razlagal, a fant se je kar naprej smejal, njegov smeh pa je bil tako zoprni, da me je vsakokrat prešinila misel, da zakaj neki mu Janko tako zaupa, mar ne sliši, kako odbijajoče se smeje? Tisti smeh mi še danes zveni v ušesih in kolikokrat sem se že spraševala, če je bil res tako zoprni, ali pa mi je strah in skrb za Janka tako zmalčila občutke. Eno pa vem, da je gotovo, to je, da se ni Janko prav nič smejal, oni drugi pa kar naprej in brez vsakega povoda. No, kakorkoli že je bilo, dotlej sem gledala

na Jankov odhod nekam neresnično in megleno, saj mi je bilo nemogoče predstavljati si, da čez nekaj tednov, čez nekaj dni, Janko ne bo več imel tople, mehke postelje in bo kot preganjana žival počival v luknjah in podrtih bajtah po naših vinogradih, spal oblečen in obut, vedno pripravljen da napada, se brani in umakne. Čokati fant z neprijetnim smehom pa me je kar naenkrat postavil pred golo resničnost. Bila sem zbegana in vse se mi je zdelo noro in nemogoče. Pozneje, ko sva bila sama, sem mu nanizala dvom vrh dvoma, strah in skrb zanj in za nas vse, a Janko me je samo začudeno pogledal in prav nič me ni bilo sram. Njegovi odločnosti še za mar ni bila kopica dvomov, ki me je kar naenkrat napadla, in požvižgal se je na telesne napore in težave, ki so ga čakale že naslednjega dne. Skušala sem ga obremeniti z goro predmetov, ki da jih bo nujno potreboval, a on mi jih je vračal z nezmotljivo roko. »Pomisli v kakšno zimo se podajaš, daj, vzemi tole volneno majico, pa še te tople spodnje hlače.« In še to in še ono sem mu dajala. »Da, in potem mi pojdi še po voziček,« je bil njegov posmehljiv odgovor, »da si ga bom pripel zadaj ob pas, ga vlačil gor v hrib in se spuščal z njim v dolino. Nehaj že, saj bo kmalu pomlad!«

(Nadaljevalo se bo)

ZAPISEK O POROČANJU

Medtem ko je bila naša revija že lomljena in pripravljena, da gre v tisk, smo dobili v roke zadnjo številko revije »Trieste« s člankom, ki ga je napisal profesor Lokar o pisatelju Rožancu in o njegovem procesu.

Zanimivo je, da revija, kakor je naredila že pred časom, ko je bila odpravljena revija »Perspektive«, objavlja Rožančevo sliko na čelni strani, tako da se zdi, da uredništvo komaj čaka na kak ljubljanski kulturni škandal, zato da ga prikaže v paradni uniformi.

Ker vemo, da revija ne potrebuje reklame, zato da bi živela, ima tak način poudarjanja nekaterih dogodkov verjetno druge namene. Naj nam revija oprostí, a res se nam zdi, da je, kar se tega tiče, precej naivna. Naš človek se taki »odprtosti« samó grenko nasmehne, zakaj misli si, da je vsaj dva ducata slovenskih pesnikov in pisateljev, ki bi pred Rožancem zaslužili naslovno stran platnic, če bi jih seveda revija dala na častno mesto iz spoštovanja do slovenske kulture.

Kar piše profesor Lokar glede »Glos« Borisa Pahorja in o preživelosti njegovega gledanja na slovenstvo, pa je samovoljno in zelo poceni. Tako poročanje ima prejkone političen, kakor pa kulturen prizvok in postavlja v zelo megleno luč urednika »Mostu«.

Naravnost tendenciozna je oznaka Pahorjevega gledanja kot »nacionalističnega«, česar ni Rožanc v »Mostu« nikjer trdil, ker ima za take rahle odenke več poslušar kakor njegov skriptor.

Prav tako nepoštena je pripomba, da ima »Zaliv« socialistično etiketo, kar se ujema s pisanjem Dušana Hreščaka.

Sploh je značilno, da se profesor Lokar z marsikom ujema. Zato je najbrž tako »odprt« in tako vnet za dialog.

A k temu se bomo še povrnili.

KULTURA NA SLOVENSKEM

In tako vas prosim zamere, dragi gledalci, če obnavljam še za slovo vse te bridke prizvoke iz nekdanjih samogovorov o kulturi in nekulturi pri nas, zakaj domišljam si, da sem v teh petih minulih letih ujel nekaj posluha vsaj pri vseh tistih med vami, ki se vam zdi, da ni prav, če nas ta današnji čas, ta čas, ki ga moramo živeti, ta barbarski čas visokocivilizirane nekulturnosti, spreminja čedalje bolj v pritlikavce, da životarimo malodane le še v somraku državljanskih dolžnosti brez vsakršnega razgleda v vsečloveške sanje o sreči in veličini, zajeti le še v neizbežno nujno družbene stvarnosti, obsojeni na golo bivanje brez pravice do tega, kar smo nekoč prisojali človeškemu bitju s častnim nazivom — Homo sapiens.

Filip Kalan

»Dejstvo je, da znajo (absolventi osemletk in učenci vajeniških šol) po končani osemletki le redki govoriti, sploh pa pisati v slovenščini. Tisti, ki ne nadaljujejo šolanja na srednji šoli, ostanejo torej pri znanju slovenščine, pridobljenem na osem. letki. Prav ti fantje in dekleta pa počenjajo nemo goče, kadar je treba karkoli napisati...«

»Večer«, 19.10.1967

»Toda kljub vsem tem dejstvom in uveljavitvi našega gledališča se materialni položaj ni izboljšal. Tiste, ki nas vse, ki delamo v gledališču, vsak dan žali, je dejstvo, da bi bili v ugodnejšem položaju, če bi delali manj in slabše. Vprašanje se zastavlja v najbolj radikalni obliki takole: ali rešiti ta položaj, sicer pa je bolje ukiniti gledališče.«

Bojan Štih - Delo, 16.9.1967

»Če ne bi bilo resnične požrtvovalnosti in predanosti, dveh najlepših odlik v slovenskem gledališču, bi že zdavnaj lahko zaprli vrata.«

Bojan Štih - Delo, 16.6.67

»Gmotni temelj naše gledališke kulture navzlic milijon-skim dotacijam dvem opernim in petim dramskim gledališčem in obema akademijama, tisti za glasbo in tisti za gledališče, in še tisti naši ekstrateritorialni ustanovi onstran meja v Trstu, se ni bistveno spremenil od tistega leta, ko je vojvodina Kranjska odprla novo deželno gledališče v Ljubljani, saj niti tehnična zmogljivost vseh teh naših ustanov od Maribora do Trsta ne presega kdo ve kako ravni, ki jo je skušalo doseči deželno gledališče v letu 1892.«

Filip Kalan - Sodobnost 8-9, 1967

»Vsa slovenska gledališča od Maribora do Celja in od Ljubljane do Trsta... životarijo vsaj teh zadnjih pet let v tako neznosni gospodarski krizi, da usiha organizacijska in tehnična in ponekod tudi umetniška zmogljivost teh ustanov.

Filip Kalan - istotam

»— in tudi ta nevšečna izkušnja uhaja čedalje bolj v pozabo, da smo si nekoč, še nedavno, v poletu revolucionarne romantike in partizanske samozavesti, zamišljali gledališki zemljevid slovenske dežele tako, da bi tudi podeželje zaživelo v duhu Talije in Melpomene, pa smo kar se da naglo in brez slehernega razumnega razloga že v letu 1956 ukinili tri komaj rojena gledališča v Kranju, Ptuju in v Kopru —«.

Filip Kalan - istotam

»Naši družbi je mogoče zameriti marsikaj. Bolj lahko miselno, kot gre mimo usode slovenske knjige — zlasti sodobne, izvirne — pa menda ne gre mimo ničesar. In vendar, ali si kak narod, zlasti maloštevilen, kot je naš, sme privoščiti tako lahkomiselnost? Narod brez literature je narod brez besede — narod brez besede pa je brez besede v zboru narodov. In ne le brez besede — brez duše, in ker brez duše, brez moči. Pa je nevarnost res tako huda? Je, ker je postala slovenska knjiga predvsem trgovsko blago. Če ne bomo del narodnega dohodka namenili podpori naše knjige, naše knjige ne bo več. In če je ne bo, tudi nas kot naroda ne bo.«

Matej Bor - intervju v »Delu«, 30.9.67

»Sicer pa se spričo stiske — moralne in duhovne — v kateri žive sodobni izobraženci, zlasti pri nas, kjer jih vrhu vsega mori novo, nepričakovano zlo brezposelnosti, ne smemo preveč čuditi, če nam vsem skupaj od časa do časa prileti v obraz kaj nespodobnega.«

Matej Bor - intervju v »Delu«, 30.9.67

Ker je knjižnica eminentni dejavnik v izobraževanju ljudi, zlasti tistih, ki si knjig sami ne morejo kupovati, je pomen knjižnic toliko večji. Žal se njihova usoda razvija v okviru naše splošne kulturne situacije, ki nikakor ni roznata. Če pomislimo, da smo s šolstvom prišli tako daleč, da pri nas uspešno konča osemletko komaj dobra polovica učencev, v naprednejših državah pa celo do 95 odstotkov, potem je zelo važno pošolsko izobraževanje v smislu avtodidaktike. Pri tem imajo knjižnice najvažnejši pomen. Iz gmotnih razlogov se pri nas manjša število knjižnic, zlasti na podeželju. V mnogih krajih so knjižnice kratkomalo odmrle.«

Oskar Hudales - »Večer«, 15.9.67

»Slovenski jezik, žal, nima večje ekonomske veljave, sicer bi bil domači avtor nedvomno že zaradi večjih naklad bolj upoštevan kot zdaj. Tako pa nas to objektivno dejstvo ob assisicnci neugodnih razmer posebno zadnja leta počasi račira s seznama proizvajalcev knjige.«

Slavko K. Jug - »Večer«, 15.9.1967

»Očitki o brezperspektivnosti precej mladih ljudi glede šolske izobrazbe in poklicev sploh niso neupravičeni. V večjih šolskih središčih ugotavljajo, da se v srednjih, višjih in visokih šolah izobražujejo predvsem otroci staršev, ki tu živijo. Nadarjenih kmečkih in delavskih otrok s podeželja je v šolah zmeraj manj, če seveda odštejemo dijake, ki jih šolajo cerkvene skupnosti.«

M. Š. - »Večer«, 16.9.1967

»Denarna plat večine občinskih svetov skoraj onemogoča strokovno vzgojo novih režiserjev, igralcev in voditeljev folklornih skupin.

Pred leti so upali, da bodo strokovna pomoč, nasveti ter spodbude prihajali iz Ljubljane. Sedaj v to ne verjamejo. Republiški svet ima zmanjšana proračunska sredstva in manj ljudi ter je zato prisoten predvsem v Ljubljani in njeni okolici. V oddaljene kraje prihajajo njegovi uslužbenci le ob posebnih priložnostih. Ljubljana je seveda daleč tudi za občinske svete in njihove ljudi, ki so v različnih poklicih in delujejo v amaterski kulturi nepoklicno. Celo pismeni stiki niso zadovoljivi.«

Ljubljana je daleč bliže ni nikogar
»Večer«, 23.8.1967

- Ni pravih in vabljevih kulturnih družbeno-družabnih prostorov.
- Ni organizatorjev, izvedencev, kulturnih managerjev.
- Ni zanimanja ljudi.
- Ni idej o novih oblikah kulturnega spodbujanja.
- Ni podpore občinskih forumov in profesionalnih kulturnih organizacij.
- Ni preštudirano (v SFRJ in SRS) nasploh, kakšne so nove oblike kulturnega pritegovanja občanov.

Brezupna ravnodušnost
F. Forstnerič - »Večer«, 30.8.1967

Postojnska občinska skupščina ponovno poziva delovne organizacije, da je treba priporočilo o finansiranju strokovnega šolstva spoštovati in uresničevati.

Porazna slika o doseganju izpopolnjevanju obveznosti samoupravnega dogovora v komuni.

Vse delovne organizacije so do vključno 21. julija 1967 od celotne obveznosti 73.333.108 starih din vplačale komaj 21.109.050 S-din ali 29 odst.

»Primorske novice« - 5. avgusta 1967

Sklepi štatemberškega srečanja 1967, s katerimi v celoti soglašajo Društvo slovenskih pisateljev.

1. Knjiga je pri nas skoraj izenačena s katerimkoli potrošniškim blagom, kar je tuje njenemu namenu in poslanstvu.
3. V takih razmerah je položaj založb zmeraj težji. Tako ne morejo izpolnjevati svojega narodnostno kulturnega poslanstva, ki ga morajo kot delovne organizacije posebnega pomena. Podatki kažejo, da izhaja čedalje manj izvirnih del, da naklade padajo in ostaja vedno več knjig neprodanih.
4. Duhovno in materialno okolje, v katerem ustvarja danes naš pisatelj je zelo nespodbudno...

NEPRAZNIŠKE

MISLI

Ni ga bolj podlega strupa od oblasti; tega se moramo zavedati zato, da nas oblast ne zastrupi in da nas ne spremeni v bolj ostudne ljudožerce, kakor so bili tisti, proti katerim smo se vse življenje bojevali.

To, kar me najbolj preseneča in kar me najbolj pretresa, je ugotovitev, da revolucija ne nosi v sebi klic za duhovno obnovo človeka, da ne naredi ljudi bolj poštenih, da ne poveča v njih ne spoštovanja do sebe ne spoštovanja do moralne vrednosti njihovega dela.

MAKSIM GORKI

I.

Na obletnico vstaje, v soboto 22. julija je ljubljansko »Delo« objavilo govor, ki ga je na predvečer praznika imel na slovenski radioteleviziji Janez Vipotnik, predsednik republiške konference Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije. O tem govoru-članku se moram nekoliko zadržati, predvsem zato, ker se dotika resnic, ki so stvar nas vseh, obenem pa tudi zavoljo tega, ker sem ob nekaterih stavkih tudi osebno prizadet.

Predvsem v članku moti neizvirno poveličevanje komunistične partije v zvezi z vlogo, ki jo je igrala za časa osvobodilnega boja. Saj ne zgodovina ne precejšen del slovenskih ljudi ne zanika pomembnosti te vloge, to, čemur se evropski človek ne more privaditi, je samohvalnica, hozana, ki jo oblastnik zapoje sam sebi. Verjetno je taka metoda psihičnega vpliva na množice zelo koristna v ilegali in to predvsem, ko gre za delovanje na zavest preprostega človeka; trgovska, pridobitniška družba pa se za take paradne stavke ne zmeni, če jih že ne blagoslovi z rahlim ironičnim zmigom ustnic.

Nobena skrivnost pa ni in tudi v partijskih študijah je dokazov dovolj, da so pred drugo svetovno vojsko tudi druge skupine, glasila, itd. ustvarjali na Slovenskem ozračje upora proti fašizmu in nacizmu. Zato je pretirana in neresnična trditev tega stavka: »Njej (komunistični partiji) kot edini organizirani politični sili tedanjega časa gre zasluga za pravočasno oblikovanje zavesti, kakšno nevarnost pomeni fašistični imperializem.« Prav tako bi se tudi glede ostvaritve Osvobodilne fronte vse drugače razvijalo, ko bi nekomunisti ne čutili potrebe po vsenarodni koaliciji. In dalje, ker so nekomunisti vedeli, da ne bodo imeli lahkega dela, ko bodo v koaliciji hoteli uveljaviti svojo misel, je njihova vnema za koalicijo dosti bolj pristna in zaslužna kakor vnema komunistov, ki so na koalicijsko Osvobodilno fronto gledali predvsem kot na instrument revolucije.

Pošteno bi zato bilo, da bi ob obletnici vstaje slovenskega naroda moder politik izrekel priznanje vsem, ki jim to priznanje gre, in s tem ne mislim samo na milostno omembo, kakršno po navadi zasledimo v knjigah zgodovine, ampak na moško priznanje, ki ga rodi čut odgovornosti in zrelo razmerje do potreb sedanjosti. Drugače se bo apatija udeležencev osvobodilnega boja poglobila, skepsa mladih pa ne bo zajela samo trenutnih, vsakdanjih uradnih resnic, ampak tudi takó dragoceni resnici, kakršni sta Osvobodilna

fronta in veličina žrtvovanja, ki ga je zmožen slovenski človek, ko gre za njegov narodni obstoj.

II.

In prav o obrambi govori člankar zatem. »Čeprav moramo storiti največ, kar je mogoče, da do najhujšega ne pride, bo naše delo bolj mirno, bolj zavestno in bolj učinkovito ob dejstvu, da smo pripravljeni, da smo storili vse tiste organizacijske ukrepe, ki so potrebni, da se v primeru nevarnosti vsa Slovenija skupno z drugimi narodi Jugoslavije vzdigne v vseljudo obrambo sleherne pedi svoje zemlje.«

Zanimivo bi bilo vedeti, kako si govornik-pisec to »vseljudo obrambo« predstavlja. A zares neživiljenjski kliše je predvsem to, kar sledi... »aktivnost preživelih borcev... pa tudi vseh drugih udeležencev narodnoosvobodilne borbe pomeni nepogrešljiv faktor ne le v organizaciji obrambe, marveč tudi v oblikovanju novih družbenih odnosov in v patriotični vzgoji mladega rodu.«

Kaj misli s tem? Nekoliko **neobvezno** pokaditi nekdanjim bojevnikom? Ali si naivno želi, da bi bila prihodnost drugačna od sedanjosti? Pravim pa, da bi bila taka želja naivna, ker ne vem, kako naj v družbi, kjer gospodujejo denarni »aristokrati«, kakor bi rekel Crvenkovski, nekdanji bojevniki sodelujejo pri »vzgoji mladega rodu«.

No, a o tem, kako gleda današnja direktorska družba na nekdanje udeležence osvobodilnega boja, smo že večkrat imeli priložnost brati, zato se tukaj ne bi ob tem ustavljal, pa tudi ne o razpoloženju nekdanjih bojevnikov do sedanjih »aristokratskih« socialistov. (1)

Tega se kajpada zaveda tudi člankar. Tako piše: »Zato se moramo **kot doslej tudi** v prihodnje zavzemati za takšen družbeni angažma, ki določno kaže na spoštovanje borbene preteklosti in kar najbolj vključuje v družbenopolitično delo bivše borce, saj ustreza to njihovem velikemu ugledu, izkušnjam in pripravljenosti, da se bore za socialistične cilje, istočasno pa moramo zadostiti družbeni potrebi po tem, da se aktivira prisotnost in vpliv borcev čuti povsod, kjer se ustvarjata napredna družbena akcija in socialistično javno mnenje.«

Zelo lep je tisti **kot doslej tudi**, ki sem ga podčrtal jaz, saj je iz vsega, kar sledi, jasno, da je tam namesto **kakor doslej nismo**, vendar pa razumem, da bi bilo prehudo, ko bi člankar odkrito priznal, da je slog mišljenja in življenja današnje slovenske družbe zelo oddaljen od idealizma tistih, ki so nosili svoje življenje naprodaj po gozdovih in taboriščih.

A naj bo, vzemimo zgornje besede kot govor o prihodnosti, vzemimo jih kot potrebo po preusmeritvi, to se pravi, vzemimo jih kot hotenje, da jutri ne bo več tako, kakor je danes. Vprašanje, ki se zdaj postavlja, je, kako mislijo odgovorni ljudje doseči, da bo družba, ki so jo trmasto zagovarjali in jo zagovarjajo, »vključila« vase moralo in etiko nekdanjih bojevnikov? Na kak čudežen način bodo to moralo in to etiko uveljavili? Kako bodo naredili, da bo pridobitniška amoralna družba začela ceniti »velik ugled« bojevnikov? Kdo bo rešil ta tragični rebus? (2)

III.

Bojan Štih v številki 8—9 letošnje »Sodobnosti« piše: »Ko se danes spominjamo moralnih zgledov iz vojnega časa, bi veljalo opomniti zagovor-

(1) O tem med drugim glej tudi dve iskreni strani v Ingoličevi »Gimnazijki«, str. 14 in 15.

(2) Naj v zvezi s tem navedem besede dr. Bratka Krefta, ki jih je izrekel v intervjuju mariborskemu »Večer«, 17.11.67: »Brez etičnega kategoričnega imperativa tudi ni prave umetnosti, kaj šele revolucionarne politike. Tudi socialističnega humanizma ne. Danes spet živimo v izobilju fraz, ki idejo in etiko dušijo.«

nike fetišiziranja gospodarskega posredništva, da je veliko slovenskih brigad nosilo imena slovenskih pesnikov in pisateljev. In verjetno to ni bila taktična poteza, marveč moramo videti v tem pojavu izraz vere v vitalno moč slovenske duhovne kulture.»

Kljub zanikanju, ki sledi, se je tudi Bojanu Štihu vsaj za trenutek poridil dvom, če **to ni bila taktična poteza**, da se je slovenski človek bojeval v imenu predstavnikov slovenske kulture, ne pa tudi za uresničitev njihovega duhovnega sveta. In glede na razmerje današnje družbe do kulture je njegov dvom utemeljen. Ker so pa moralni utemeljitelji osvobodilnega boja bili v glavnem in predvsem najvišji predstavniki slovenske omike, samo po sebi sledi, da z zapostavljanjem razvoja slovenske kulture in zapostavljanjem nosilcev te iste kulture današnji usmerjevalci družbenega življenja na Slovenskem niso zvesti tradiciji osvobodilnega boja.

Ne morem vedeti, kako bo v prihodnosti, in, ponavljam, ne vem, kako bo mogoče preusmeriti tok, ki je tako narasel, da ga bo težko zajeziti. Vsekakor pa je značilno, da v omenjenem članku, (ki ima zelo lep naslov: **Naš slovenski praznik**), ni govora o kulturi, ko gre za obrambo »sleherne pedi svoje zemlje«. Res, da sedanji predsednik republiške konference Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije nima prav dobrihkušenj s kulturo, saj smo Slovenci v zamejstvu postali pozorni nanj komaj takrat, ko so se vse fakultete ljubljanske univerze in najvišji predstavniki slovenske kulture uprli njegovim načrtom o finansiranju šolstva. Vendar, kakor sem rekel, vprašanja »velikega ugleda« nekdanjih bojevnikov in vprašanja kulture ni mogoče ločiti, obe vprašanji sta sestavni del reševanja narodne biti. Zato je sklicevanje na nekdanje bojevnike in na »njihov ugled«, ko gre za vzgojo »mladega rodu« in za »obrambo sleherne pedi svoje zemlje«, zelo jalovo početje, dokler bo kultura neprijeten privesek slovenskega gospodarstva. Tudi najbolj preprostemu in ne-političnemu Slovencu je namreč jasno, da bo vprašanje obrambe narodne biti in zemlje rešljivo samo takrat, ko bosta kultura in narodna vzgoja poglavitno gibalno slovenskega življenja.

Vse drugo je iluzionizem, idealistično zaupanje v nedeljskega sejmarskega čarodeja.

IV.

A šele predzadnji odstavek govora-članka mi pojasni, zakaj je poprej tako izrecno poudarjeno, kakšna naj bi bila vloga nekdanjega bojevnika v sedanjem družbenem življenju. Gre za vnaprejšnjo obrambo pred kritiko, ki je navedena kasneje, gre za zagovor, ki je postavljen pred polemičnim odlomkom in bi naj zato bil obvarovan pred razpravljanjem z nečistneži.

Naj navedem prvi del tega odlomka: »Šestindvajset let za človeško življenje ni dovolj dolga doba, da bi se pozabile bridke izkušnje. In že spet so se pojavili glasniki, ki hočejo braniti politiko tistih skorumpiranih in diskreditiranih reakcionarnih sil, ki so v najusodnejših dneh slovenskemu narodu obrnili hrbet, ga pustili na cedilu in ga izdali. Govorijo o tem, da so komunisti prevarili slovenske borce, izdali njihove nacionalne interese in narodnostne inspiracije, podvrgli narodne koristi idejam komunističnega bratstva, kar pa, trdijo, v sedanjih jugoslovanskih razmerah ne pomeni nič drugega kot podrejeni položaj Slovenije in njeno ekonomsko izkoriščanje.»

Čeprav vejo, da sem na tekočem skoraj o vsem, kar se v Sloveniji piše, se je nekaj prijateljev potrudilo in me opozorilo na zgornji odstavek, ker vsebina tretjega stavka lepo soglaša s tem, kar sem napisal v svoji glosi v »Zalivu« št. 4, 1966. leta. V zvezi z mojo gloslo je tudi stavek, ki govori o zamejstvu: »Kritika slovenske nacionalne politike v jugoslovanskem držav-

nem okviru ter kritika slovenske politike do njenih narodnih manjšin dobiva zdaj še ostrejšo in netolerantnejšo obliko.« (1)

Pustimo tokrat ob strani pogovor o tem, kaj je za nekoga »tolerantno«, kaj pa »netolerantno«, ko pa o tem sam presoja in razsoja. Pa tudi ne bom ponavljal tega, kar sem povedal leta 1966, omenil bi samo, da se mi je od takrat pismeno in ustno javilo toliko nekdanjih udeležencev osvobodilnega boja, da je bil to zame čudovit referendum, zavoljo katerega danes močneje verujem v narodno zvestobo slovenskega človeka. In ne samo to, danes tudi dosti bolj razločno vem, da slovenskega naroda ne bo konec, tudi če bodo njegove otroke še drugo četrto stoletja v šoli učili, da je narodna zavest preživela stvar in da je narod kategorija, ki bo spuhтела z odpravo kapitalizma.

Kar pa želim tukaj razločno povedati, je, da odklanjam in bom z vsemi sredstvi, ki mi jih dovoljujeta človeški ponos in pisateljska čast, odklanjal sleherno mešetarjenje takó z mojim pisanjem kakor z mojim življenjem in delom.

V.

In v prvi vrsti odklanjam in obsojam mešetarjenje tistih Slovencev, ki so nas v vojnih letih lovili po Trstu, zasliševali in bili ob spremljavi gramofonske glasbe in nas nazadnje oddali Gestapu, katerega strežniki so bili. Nobene ne moralne ne katere koli druge pravice nimajo da navajajo moje stavke ljudje, ki so sodelovali s tistimi, ki so nas pošiljali v uničevalna taborišča, kjer naj »gnijemo« (tako so rekli meni), zavoljo sodelovanja pri protinacističnem upor. Naj jemljejo argumente iz svoje zakladnice, naj pustijo moje besede čiste, zakaj na mojih besedah leži pepel slovenskih tržakih ljudi, ki so jih prav tako slovenski ljudje odbrali za ogenj nemških peči.

VI.

A prav zavoljo tega, ker je moja preteklost taka in moja sedanost ne more biti drugačna od moje preteklosti, nima tudi noben komunist, pa naj bo neznan član Univerzitetnega komiteja ali pa znani predsednik Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije najmanjše pravice, da na kakršen koli način povezuje moje pisanje s takim ali drugačnim emigrantstvom, s takimi ali drugačnimi reakcionarnimi silami.

Metoda, da nekoga, ki ti ni všeč, spraviš v nasprotni tabor in ga tako onesnažiš in razveljaviš ni nova, čeprav bi lahko nehala biti metoda gibanja, o katerem je Vaillant Couturier upal, da bo »mladost sveta«. A naj bo, kakor ima biti, slovenski socializem verjetno ne potrebuje moje pomoči in bo najbrž preživel tudi take metode, kar želim poudariti, je, da ne bom pustil, da me še tako vzvišeni funkcionar omenja v kakršni koli zvezi z ljudmi, ki so sodelovali z okupatorjem. In to trdim z vso moralno močjo, ki mi jo daje zavest mojih krematorijskih dni. V imenu teh dni in te svoje preteklosti se bom bojeval z vso silo, kar je premora moj značaj in moje pero; zakaj če je kaj,

V 8-9 številki letošnje *TEORIJE IN PRAKSE* na str. 1266 Mitja Ribičič pravi: »Na tržaškem področju imamo na primer mnogo recidivov nacionalizma in šovinizma pri večinskem narodu pa tudi zaprtosti in iredentizma pri naši manjšini.« Ker se zamejski Slovenci s kakim »iredentizmom« doslej še nismo srečali, se sprašujem, če morda ni morebiti za Mitjo Ribičiča 'iredentizem' to, kar imenuje Janez Vipotnik netolerantno »kritiko slovenske nacionalne politike do njenih narodnih manjšin«. Zato bi bilo zelo umestno, če bi Mitja Ribičič razložil, kaj je zanj »iredentizem«, kajti vse kaže, da je ta beseda danes v rabi kot nekakšen ščit pred nezaželenimi uroki.

kar mi je sveto, potem je to prav zavest, da sem bil prebivalec pogubljenega sveta in priča nedopovednih človeških žrtvovanj.

(Žrtvovanja, za katera, naj tukaj pripišem, politično vodstvo v Sloveniji ni pokazalo nobenega pravega razumevanja ne pietete, kot so to storili med Slovani Poljaki, na zahodu Francozi, Holandci itd. Slovenskim voditeljem se je celo zdelo potrebno, da iz političnih razlogov inscenirajo proces proti nekdanjim taboriščnikom. Kaj lahko v imenu ter taboriščnikov vprašam, za kdaj je določena obnovitev tega procesa? Boris Kraigher je, kolikor vem, nekaj mesecev pred svojo smrtjo priznal krivico, ki je bila storjena, in poudarjal, da je treba proces obnoviti in nedolžne rehabilitirati. Ergo, kaj zdaj še manjka?)

Da, pravim, da ni noben funkcionar, pa naj stoji na še tako visoki stopnici politične piramide, upravičen, če mu je kaj do svoje časti, da uporablja nečastna sredstva pri odklanjanju neljubih resnic.

Preveč preprosto je nekomu, kakor so to delali Nemci, obesiti na prsi sramotilno tablico. Preveč preprosto je, pravim, obenem pa se še lahko zgodi, da bodo ljudje, čeprav tihi in nemočni, s tistim, kateremu si tako tablico obesil na prsi, in ne si tistim, ki se takih metod poslužuje.

Vljl.

Vsakdo, ki je, pa čeprav skromno, sodeloval v osvobodilnem boju, ima ne samo pravico, ampak tudi dolžnost, da sodi o uresničitvi ali neuresničitvi nekdanjih sklepov in obljub. Rekel pa sem, da ima **dolžnost**, da kritično primerja sedanjo resnico z nekdanjimi ideali in narčti zato, ker je takrat, ko je šlo za življenje ali smrt, čutil, da je **dolžan** spojiti svojo usodo z narodno, če naj ima prihodnost zanj še kak pomen.

Takratna obveznost terja današnjo obveznost; takratna zvestoba zahteva današnjo zvestobo. In tukaj govorim predvsem o posamezniku, o slehernem Slovencu, o Slovencu, ki ni pripadal nobenemu političnemu gibanju, nobeni skupini, pa ga zato ne morejo vezati ne dogovori ne morebitni podpisi, ampak so zanj predvsem veljavna načela, v imenu katerih je bil narod poklican, naj se upré.

In če to drži, ko je govor o slovenskem človeku na splošno, drži toliko bolj, ko gre za predstavnika slovenske kulture. Ker je bil osvobodilni boj silen, nadčloveški napor slovenskih ljudi, da se uveljavi vrednost narodovega duha, da se narodno bistvo reši stoletnih spon in prosto zaživi v vsi svoji odrešeni samobitnosti, je naravno, da se je zanj odločila večina predstavnikov slovenske omike, skratka vsi, ki so zaslutili pomen trenutka, ki so prisluhnili šepetu zgodovine.

V tem so slovenski pisatelji, pesniki, slikarji itd., bili zvesti svoji narodni biti kakor pisatelji in umetniki in znanstveniki v Franciji, Belgiji, Italiji, na Holandskem, na Norveškem itd., a so se obenem prav zavoljo specifičnosti slovenskega vprašanja tudi razločevali od voditeljev in organizatorjev drugih evropskih odporiških gibanj.

To se pravi, da se slovenska omika ni bojevala kakor na primer francoska samo proti enemu genocidu v tem dvajsetem stoletju, ampak se je reševala vseh genocidov skozi vsa stoletja nazaj.

Zato bi naš osvobodilni boj brez sodelovanja predstavnikov naše omike bil brez veličine, vsi dobri »organizaciji«¹ navkljub. Brez ugleda slovenskih kulturnih mož, brez duha, ki so ga ti vnesli v slovensko ozračje, brez njihove vere, ki so jo ljudje zaslutili in ob nji potrdili in utrdili svojo vero, bi bil osvobodilni boj na Slovenskem nerodovitno, tu in tam morebiti junaško, a zgolj vojaško, orožno dejanje.

Vsakomur je torej razumljivo, zakaj so prav kulturni ljudje na Slovenskem danes zaskrbljeni za slovensko usodo. Toliko bolj razumljivo pa je, zakaj je zanjo zaskrbljen predstavnik slovenske omike v zamejstvu.

Dilema se zdaj na kratko postavlja takole: Ali bo slovenska kultura spet postala voditeljica, kakor za časa osvobodilnega boja ali pa bo še naprej samo zapostavljeni del prakticistične družbe.

Če se bo uresničila prva postavka (in verujem, da se bo), se bomo rešili; če bo obveljala druga, bomo propadli, in to kljub tovarnam in tehniki.

VIII.

Naj dodam še pripis za mlajše ljudi, ki se večkrat oglašajo s pripombo, kakó si je nekomunist zamišljal sodelovanje s 'komunistično partijo.

Razumljivo je, da je bila določitev takega razmerja za človeka nujna, saj si nihče ni delal utvar glede težav skupnega dela s stranko, ki seveda ni prav nič skrivala svojega revolucionarnega hotenja; vendar bi rekel, da bolj kakor zavest odločnosti njenega prevratnega delovanja je zmernejšega naprednega človeka zaskrbljala njena vidna zahteva po popolnem gospodovanju nad človekovo mislijo in vestjo.

A razpotje ni omogočalo drugih izbir, ali v upor s komunisti ali na desno v aktivno, če ne pa vsaj v pasivno, sodelovanje z organiziranim rododomorom. Zato so dokazale svojo politično zrelost stranke ali skupine, ki so (kakor se je zgodilo drugod po Evropi) na Slovenskem sodelovale, ko je šlo za upor proti totalitarnemu rasizmu, s 'komunistično partijo. Prav tako je razločno vedel, kaj od njega terja zgodovina, kdor se je kot posameznik, kot človek, ki ni bil član nobene svetovnonazorske skupine, odločil za sodelovanje skupaj s komer 'koli, samo da je ta bil za upor. To je bil tudi moj primer, primer navadnega visokošolca v zamejstvu.

Hočem reči, da ni bil prav nič romantično navdahnjen, kdor se je, ko je bil narod obsojen na smrt, odločil za sodelovanje, in človek je tudi lahko vedel, da gre komunistični partiji predvsem za revolucijo in da je poudarjanje narodnoosvobodilnega značaja protinacističnega boja predvsem taktična poteza, a ko čas zahteva upor, je upor prva dolžnost. Tako so v italijanskem risorgimentu, ko je šlo za narodovo združitev, znali najiti skupno pot neogvelfovci, monarhisti in republikanski garibaldinci. Gre za trenutek, ko narod zasluti, da sta njegova čast, njegovo dostojanstvo in njegov obstoj eno. Slovenski levičar nekomunist pa za časa druge svetovne vojske ni bil samo prepričan, da je upor zgodovinska nujnost za rešitev slovenstva, ampak si je obenem zagotavljal, da se bo socialistična družba, ki bo po vojski nastala v zaledju Tržaškega zaliva, to se pravi na evropskem zahodu, pač morala spojiti s tradicijo in kulturo danega prostora, da bo torej njeno revolucionarno hotenje in načrtovanje moralo rasti iz posebnosti slovenskega narodnega položaja. In toliko bolj je verjel v to, ker je bil pluralizem mišljenj osnova, na kateri je bilo zgrajeno vsenarodno gibanje za osvoboditev.

Zato se ni nič prenaglil, kdor je zaupal v daljnovidnost ljudi, ki so se potem, žal, izkazali za zelo ozkosrčne, kakor bi rekel Srečko Kosovel. Glede koalicije pa je treba poudariti še to, da si je Evropa povsod pomagala z združitvijo različnih sil; zgled je bila dala Francija z Ljudsko fronto že pred vojsko. Kar se mene osebno tiče, sem v svoji mladosti spoznal miselno tiranstvo in srčno trdoto številnih katoliških dostojanstvenikov, obenem pa sem rasel sredi samohvalisanja in parad, in intelektualne omejenosti in procesov rimskega in tržaškega fašizma, tako da je bil moj razumski socializem tudi čustveno podkrepjen in sodelovanje s skrajno levico v boju proti nacizmu logično.

A socializem je vendar velika in sveta stvar! Seveda socializem brez diktature, socializem brez sibirskih taborišč in brez Golih otokov in brez političnih procesov. Socializem pa, ki zahteva, naj zanj žrtvujem prostost duha in mišljenja in pisanja in združevanja, ni vreden tega imena; takega socializma nisem nikdar sprejel in takemu socializmu se bom odpovedoval, dokler bom priseben in pri polni zavesti.

A medtem ko s tem zelo na kratko odgovarjam nekaterim nepoučenim mladim prijateljem, si mislim, da bi vsa ta vprašanja morala vznemirjati tudi voditelja, ki piše govor za televizijsko oddajo in se v njem dotika zelo resnih stvari. Vse te dileme namreč niso samo moje, ampak so prav tako žive med mladimi ljudmi, še posebno pa med številnimi udeleženci osvobodilnega boja, ki z etiko ali ne-etiko današnjega socializma, z ne-samobitnostjo sedanjega slovenskega življenja ne soglašajo. Vse te dileme potrpežljivo, vsaj doslej, čakajo na trezno presojo in obravnavo. Hvalnice in standardni stavki jih ne bodo rešili, najmanj pa teaterski sunki v anonimne nasprotnike.

IX.

Ko sem napisal te vrstice, sem dobil zadnjo številko študentovskega lista (23. oktobra). Na drugi strani je članek izpod peresa enega izmed urednikov, članek, ki, moram reči, potrjuje moje zaupanje v zdravje in moč našega duha.

Naj navedem dva odlomka.

»Revolucija, ki jo kljub temu, da ni bila revolucija nas samih, radi sprejemamo za svojo (imenujemo jo našo revolucijo), se je začela in končala „v imenu ljudstva“. Njen rezultat, njen post festum, pa tudi njena odtujitev in vsi prijetni in neprijetni zaključki, ki jih vključuje razredu lastna ideologija, so last delovnih ljudi. V trenutku, ko se postavlja med ljudi in rezultate revolucije medij, ki želi postati arbiter, ki hoče nekatere uspehe ali neuspehe zamolčati, ki izhaja iz nezaupanja, se prikazuje revolucija kot prevara; ali ni bila izvršena v imenu ljudstva in si arbiter upravičeno prilašča predpravice, ali pa je posameznik uzurpiral posebno ugodnost, ki jo je zanj osebno pomenila revolucija, se odtujil svoji družbi in začel delovati v imenu družbe, ki ji ni več pripadal.«

In še: »Omejevanje kritike, zapiranje polemike in onemogočanje enakopravnega sodelovanja v političnem prostoru je nezaupanje v družbeni faktor, v imenu katerega je bila revolucija izvršena. Če je to nezaupanje v ljudstvo, ki družbo sestavlja in v imenu katerega družba biva, se revolucija prikazuje kot prevara.«

To se pravi, da mladi ljudje prihajajo po drugačni poti do enakih zaključkov, kakor tisti, ki smo verjeli v revolucijo duha, ko smo se s tesnobo, a z vero in zaupanjem vrgli v vrtnec.

Upati je samo, da zdaj ne bo spet zmagal tisti del voditeljev, ki bi rad zadušil mlade in zdrave sile, ki v letu 1967 razločno govorijo o „moči duha“.

»Ta upor duha občudujemo tudi v naši revoluciji... Potrebna je nova sinteza, sinteza, ki jo bo ponovno moral opraviti upor, tokrat morda manj zagnan, manj enovit, toda upor, v katerem je skrito dejstvo, da je treba svobodo stalno povečevati.«

No, upajmo, pravim, da ne bodo o prvi priložnosti obesili tablice z napisom emigrantstvo ali belogardizem na prsi tudi mladim ljudem, ki so se rodili v socializmu in edini lahko odrešijo našo prihodnost.

NAŠA SODBA

V prvih dneh oktobra je bil v Ljubljani proces proti pisatelju Marjanu Rožancu, katerega je okrožno javno tožilstvo v Ljubljani obtožilo kaznivega dejanja sovražne propagande po čl. 118/I KZ ter kaznivega dejanja širjenja lažnih vesti po čl. 292 a KZ.

Ne zanima nas to, da je bila med procesom obtožba spremenjena, da obtoženec ni bil sojen zavoljo kaznivega dejanja sovražne propagande, niti nas ne zanima razmeroma mila obsodba.

Načelno odklanjamo procese, ki jih katera koli družba organizira proti mišlim in delom, ki ji niso všeč. In toliko bolj smo proti takim procesom, če se jih poslužuje družba, ki se ima za socialistično, zakaj od socialistične družbe pričakujemo, da ne uporablja metod, ki jih socialisti in komunisti kakor drugi demokrati obsojajo, ko niso na oblasti.

Nobena oblast, tudi revolucionarna in proletarska ne, nima pravice tirati pred sodnika kogarkoli zavoljo njegovih misli ali spisov ali govorov. Ne samo, ampak nobena oblast nima niti pravice, da kaže s prstom kot na sovražnika družbe človeka, ki misli drugače kakor je uradno določeno ali uradno dovoljeno.

Misel se mora spoprijeti z drugo mislijo, ne s sodnikom, knjiga mora najti odgovor v drugem spisu, v drugi knjigi, ne v kazenskem zakoniku. Zakaj oblastnik dvajsetega stoletja bi lahko bil vsaj tako poučen, da bi vedel, kako kljub procesu proti Galileju sonce ni zaokrožilo okoli zemlje, ampak sonce ni je zemlja krožila okoli sonca in kroži še danes.

Prav tako smo načelno proti družbi, ki tira na sodišče pisatelja, ker je objavil svoje spise drugje, potem ko mu sama ni omogočila njihove objave.

V danem primeru je Marjan Rožanc objavil svoje članke v reviji »Most«, ki je krščansko-socialno usmerjena revija in izhaja v Trstu. Ker pa tržaški Slovenci narodnostno in kulturno ne moremo obstajati drugače, kakor da smo povezani s Slovenijo, potem je nesmiselno, da so slovenske tržaške avtohtone revije v Sloveniji prepovedano blago.

V resoluciji šestega kongresa Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije je tudi tale stavek: »SZDL (bo) podpirala njihova prizadevanja (Slovenec v zamejstvu), da se ne glede na

politične in nazorske razlike povezujejo v slovensko kulturno območje z mislijo, da imajo ti deli naše narodne skupnosti še posebno nalogo kot posredniki med narodi-sosedi.«

Če to niso samo paradne fraze, moramo torej zamejci dobiti PODPORO v svojih prizadevanjih, »da se ne glede na politične in nazorske razlike povezujejo v slovensko kulturno območje« tudi takrat, ko pišemo in objavljamo svoje misli in tako iščemo pravo razmerje do matičnega naroda. Podpreti nas pa pomeni (če smo zelo skromni) vsaj sprejeti to, kar napišemo, poslušati te »dele naše narodne skupnosti«.

A kakor imamo pravico, da zahtevamo, da naš glas pride v slovensko javnost, prav tako ima občan iz Slovenije ne samo pravico, da obišče te »dele naše narodne skupnosti«, ampak tudi pravico, da izmenja z njo misli, ji predava, objavlja v njenih revijah, če revije obstajajo in dokler obstajajo, ker pač živijo od požrtvovalnosti sodelavcev, kar je na primer v Sloveniji redkost.

Zakaj tudi če ločijo meje »dele narodne skupnosti«, misli morajo prehajati v obe smeri, ne da bi bile podvržene carini. In če naj to velja na sploh »ne glede na politične in nazorske razlike«, potem je vsakomur, ki je uvidel in moder, jasno, da mora to predvsem veljati za reviji, kakršni sta »Most« in »Zaliv«, katerima je naša usoda prvenstvena skrb in katerima je zato ugled matične republike nezamenljivo jamstvo naše prihodnosti.

Zato če Rožančeva javna spoved komu v Sloveniji niti bila všeč (tudi nekaterim urednikom, sodelavcem, prijateljem »Zaliva« deloma ni), naj bi objavil svojo proti-spoved, revije naj bi objavile mnenja slovenskih pisateljev o Rožančevih mislih, občutkih, dvomih in željah. Seveda pa bi bilo treba poprej pisateljem omogočiti, da revijo dobijo, ne delati hišnih preiskav na Rožančevem domu in ga obtoževati, ker je razdal trideset števil »Mostu«!

Zato načelno odklanjamo upravičenost obtožbe, kakor odklanjamo proces in obsodbo, globoko pretreseni, da socialistična demokracija v Sloveniji po vseh skušnjah in kvarnih posledicah preteklih zmot še zmeraj šepa kakor operi-

ranec, ki je ostal brez bergel. In primer z revijo »Problemi«, ki je sledil Rožančevemu procesu, kaže, da je kultura v slovenskem javnem življenju zares pastorka brez ugleda in brez besede.

Vse take procese, take odprave uredniških odborov, vse take metode obso-

jamo v imenu človeških pravic (19. člen Splošne deklaracije človekovih pravic, OZN 1948) in v imenu prostosti duha; vrednot, za zmago katerih so se Slovenci bojevali in se žrtvovali skupaj z najboljšimi sinovi Evrope in sveta.

Uredništvo »Zaliva«

Stirideset let je minulo, odkar so bila vsa naša kulturna ognjišča v Julijski krajini razdejana in porušena od fašistov in njihovih pomagačev. Na razvalinah so po mučnem trpljenju in neskončnem boju vztrajnih zamejskih Slovencev, vznova vzkllila kulturna ognjišča, na katera smo Slovenski zamejci ponosni.

Zaskrbljeni pa smo zaradi sistematičnega razlaščenja slovenske zemlje, pred katerim smo skoraj brez moči. Zato je odbor imel za potrebno, da poda sledečo izjavo:

Odbor bivših mladinskih društev, zaskrbljen zaradi predvidenih novih razlastitev slovenske zemlje v Dolinski občini, je vsestransko proučil posledice te nove pobude za iztrebljevanje našega kmeta in se odločil, da sproži to vprašanje pred vami, tovarišice in tovariši, prijateljice in prijatelji, in da javnosti seznaní s svojo ogorčenostjo.

Pozdravljamo vsako gospodarsko pobudo za napredek in gradnjo novih industrijskih objektov, ki stremijo tako k splošnemu izboljšanju gospodarstva kakor tudi k izboljšanju socialnega položaja in zaposlovanja delavstva. Toda odločno nasprotujemo, da se za te namere in cilje žrtvujejo boljši predeli slovenske zemlje na škodo našega kmeta, kateremu je ta zemlja osnovni kapital. V takih primerih razlaščenja našega kmeta vidimo pospeševanje načrtnega rodomora, ki ga izvajajo kljub obstoju aržavnih zakonov in meddržavnih sporazumov o zaščiti manjšin, kakor so šesti člen italijanske ustave, sedmi člen Londonske spomenice in mednarodne obveznosti o človeških pravicah.

Skrajni čas je, da se preneha razlaščenje slovenskega kmeta. Razna neupravičena naselja, ki so bila zgrajena v zadnjih letih na razlaščeni slovenski zemlji pri Padričah, Opčinah, Proseku, Konovelu, Sv. Križu, pri Sesljanu in drugih krajih, so že spremenila etnični položaj okoliških slovenskih krajev. K temu se je pridružil še naftovod, ki je prav tako prizadel našega kmeta, kateremu ne prizanesajo niti vojaške služnosti, kar povzroča že toliko let veliko škodo.

Vse to nam narekuje, da ne moremo upoštevati razlogov raznih strank in skupin, ki se že vnaprej prilagajajo napovedanemu razlaščenju. Zato apeliramo na prav vse stranke in skupine, ki vključujejo Slovence, da vsaj v tem odločilnem in važnem trenutku, ko preži nad našo zemljo tako resna nevarnost, prikrita pod plaščem industrializacije, združene in enotno nastopijo v obrambo naših narodnih interesov.

Tem odločneje nasprotujemo nameram da bi slovenski kmetje izgubili svojo zemljo, ker smo uverjeni, da bi imel od nove industrije delavski razred manj koristi kakor velekapital, obenem in predvsem pa bi velike razlastitve deloma uresničile šovinistične namere o postopnem krčenju slovenske zemljiške imovine.

Zaradi vsega tega odločno naprotujemo vsaki novi razlastitve zemlje slovenskega kmeta, ker je prav ta v teh krajih največ žrtvoval v boju proti fašističnemu tiranstvu. ODBOR BIVŠIH MLADINSKIH DRUŠTEV

Objavljamo izjavo, ki nam jo je poslal Odbor bivših mladinskih društev, in poudarjamo, da soglašamo z njeno vsebino.

Kongres

MEDNARODNEGA ZDRUŽENJA

V OBRAMBO

OGROŽENIH JEZIKOV

I.

Issime. Vas, tisoč metrov visoko, nekakšen Bovec v valdotenskih hribih. Izbrana pa je bila za srečanje zagovornikov ogroženih jezikov zato, ker je ena izmed treh vasi, ki v Val d'Aoste govorijo nemški; drugi dve sta Gressoney-la-Trinité in Gressoney-Saint-Jean. To se pravi, da je kongres Mednarodnega združenja za obrambo ogroženih jezikov in kultur simbolično zasedal sredi skupnosti, ki je nemškega izvora, živi pa v avtonomni deželi, v kateri je francoski jezik priznan kot uradni jezik poleg italijanščine, ki je državni jezik. Tako so domačini teh vasi trifazni, če naj uporabim ta izraz, v svojem življenju. Doma uporabljajo nemško narečje, v šoli dobijo francosko-italijansko jezikovno vzgojo, v javnem življenju se v glavnem nujno poslužujejo italijanščine.

(Seveda bi bilo zanimivo, če bi mogel vsaj v bežnih obrisih podati podobo te avtonomne pokrajine. Žal, tega v vtisih s kongresa ne morem storiti, a v bližnji prihodnosti bo naša revija posredovala bralcem zgoščeno študijo prof. Guya Herauda o položaju francosko-provansalske manjšine v Val d'Aoste.)

Županu Issima je prihod mednarodnih kongresistov ponudil prilžnost, da je s trijezičnimi napisi na javnih stavbah in drugod prikazal tudi na zunaj pravi značaj vasi. No, dvojezični napisi niso v Val d'Aoste nič posebnega, vendar je tu šlo za priznanje nemškega materinega jezika vaščanov, to se pravi, da je naš kongres s svojo pričujočnostjo poleg moralnega zadoščenja domačinom prinesel tudi zelo vidno spričevalo njihovega etničnega bistva.

Tudi je kongres zasedal v občinski hiši, v kateri je imel na razpolago sejno dvorano, v kateri je župan v nedeljo 30. julija povabil na cocktail udeležence. Omenjam pa te postranske stvari zato, da poudarim, kako mož ni imel nikakih kompleksov glede sprejema, čeprav, kakor smo zvedeli, so bili karabinjerji zaskrbljeni, češ da bodo prišli v Issime *celó* predstavniki iz Južnega Tirola in *celó* Slovenci iz Trsta!

Kajpada je skupina, ki se je zbrala iz različnih dežel sestavljala simpozij uglednih protestantov. Ti bi se mogoče komu zdeli nekoliko naivni posebnosti, ki v svetu tehnike in velesil skušajo reševati drobcene

jezikovne vrednosti, vendar so s svojim mirom in dostojanstvom jamčili za plemenitost naloge, zavoljo katere so se sešli.

II.

In priznati je treba, da je združenje zagovornikov obstoja tudi najmanjših etničnih skupin šele v dobi svojega počasnega uveljavljanja. Ker pokret ni izraz nobene politične stranke in ker je tudi drugače materialno in finančno ubog (vsi udeleženci smo morali sami kriti potne in druge stroške), je razumljivo, da je njegov razvoj počasen.

Sedanji generalni tajnik združenja prof. Pierre Naert, ki poučuje na univerzi v Abo-Turku na Finskem, je pobudnik organizacije. Številni sopodpisniki intervencije združenja v prid ogroženih jezikov so prav tako profesorji na finskih, norveških, švedskih in danskih univerzah. (Glej »Zaliv« št. 6/7) Zato so se tudi dela II. kongresa udeležili predvsem ljudje z visokošolsko izobrazbo.

Seveda je bil smoter II. kongresa v prvi vrsti organizacijska spopolnitev združenja. Tako smo pripadniki etničnih skupnosti, ki živijo v italijanski republiki, na posebnem sestanku ustanovili podzvezo, ki bo imela svoj prvi delovni sestanek v začetku decembra na Južnem Tirolskem.

Ob drugih ureditvah in sklepih se ne bi ustavljal, vsak posameznik in vsako društvo lahko postane član združenja in se tako lahko spozna z njegovimi pravili in z njegovim delovanjem.

Rajši bi na kratko povedal o vodilnih mislih mož, s katerimi sem se srečal, tako prof. Naerta, prof. Herauda, François Fontana, mladega etnologa, ki je ustanovitelj okcitsanske narodne stranke.

V bistvu se vsi zavzemajo za oživitev zapostavljenih etničnih enot, pri tem jih nič ne zanimajo današnje državne meje, ampak jemljejo kot absolutno merilo jezik in sestavljajo nove zemljevide samo na osnovi dokazov o jeziku, ki je v rabi na nekem področju.

Tako se prof. Heraud, ki je Francoz in predava na univerzi v Strassbourgu, zavzema za nemško govoreče ljudi francoskih vzhodnih pokrajin, za Bretonce in Katalonce na Francoskem. Prof. Naertu pa so prav tako pri srcu na primer Berberi v arabskem svetu kakor Slovenci v Benečiji.

Kar se nas Slovencev tiče, moram priznati, da sem bil veselo presenečen, ker moji sogovorniki niso poznali samo našega sedanjega položaja na Primorskem in na Koroškem, ampak so bili na tekočem o marsičem, kar je treba po navadi na takih srečanjih tujcem razlagati v zgoščenih resumejih. Tokrat je bilo ravno narobe, zgodilo se je celo, da je bil ta ali oni profesor bolj Slovenec kakor jaz. Na primer glede kajkavcev in naše jezikovne meje na tistem področju. Tako François Fontan, ki veruje v oživitev provansalskih francoskih provinc, v vstajenje provansalsčine, v federalno združitev Okcitanije (langue d'oc) s severno Francijo. Potem ko je izčrpno razložil svoj program in razgrnil svoj etnični zemljevid, je prešel k slovenskemu narodnemu vprašanju in se iskreno znesel nad Vrazom, plačancem dunajske policije.

Ne bom uporabljal visokotečih izrazov, vsekakor pa moram reči, da je zelo spodbudno, če ugotoviš, kako dobro po svetu poznajo tvojo preteklost in tvojo sedanjo usodo. Ti številni prijatelji pa, in to je še posebno pomembno, se ne zadovoljujejo samo s sočustvovanjem, ampak so že narisali etnični zemljevid prihodnosti, o katerem niti za tren ne podvomijo.

III.

Pomembno pa je še, kako ti ljudje gledajo na politična gibanja. Predvsem je treba reči, da so v glavnem levo usmerjeni, to se pravi, da so za socializem, vendar ne za internacionalizem, še manj za kozmopolitizem. Ker so za uveljavljanje posameznih etničnih, narodnih skupnosti, zagovarjajo socializem kot izraz narodne izvirnosti, ki pa naj bo prilagojen njenemu etničnemu, etnično-ekonomskemu, etnično-kulturnemu okviru.

Očitno je, da se na ta način uveljavlja gledanje, ki ne nasprotuje socialističnim pokretom, ampak jih pogloblja, zakaj narodnost, nacionalnost tako neha biti samo izrastek kapitalizma, ampak je prvinska vrednost, katero glasniki razrednega boja po navadi podcenjujejo.

IV.

Ne vem, kakšna je vez, ki povezuje Mednarodno združenje za obrambo ogroženih jezikov in kultur s Federalističnim evropskim gibanjem. A za zdaj me to ne zanima. Pomembno se mi zdi, da se v sedanji dobi razumni ljudje zavzemajo za ohranitev tudi najmanj znanih narodnih izročil in narodnih jezikov, zakaj prepričan sem, da ne more nič zdravega zrasti iz uradnega posploševanja, iz standardne tehnične civilizacije. In kakor se morebiti zdi današnjim globokoumnim novatorjem nekako donkihotski človek, ki išče rešitev iz zagate v vrnitvi k narodni posebnosti in v novem, poglobljenem razumevanju njenih vrednot, vendar vse kaže, da bo šel razvoj v to smer. Razumljivo je, da pri tem ne gre za odklanjanje tehničnega napredka, ampak za boj proti superalienaciji, ki jo vsiljuje človeku hipertrofična razrast industrije.

V tem pogledu je značilno, da se zelo drobne etnične enote, kakor je, recimo, provansalska v Piemontu, katalonska na Sardiniji, hrvaška v pokrajini Campobasso itd. (glej resolucijo kongresa) kljub vsemu postavljajo po robu močnemu toku in se upirajo asimilaciji. Tako recimo razmišljajo Hrvati v Campobassu, kako bi prišli do učiteljev materinščine, medtem ko se pripravljajo, da začnejo izdajati listič v hrvaščini. (1)

Nič manj značilno ni, da so pred začetkom našega kongresa v Issime ustanovili združenje »Augusta« za obrambo jezikov, narečij, navad in šeg alpskih ljudstev.

(1) Medtem je glasilo molisanskih Hrvatov že izšlo. Imenuje se *Naša Rič* (Naša beseda) in je dvojezično kakor beneškoslovenski *Matajur*. O treh hrvaških vaseh in o njihovem novem listu bomo še poročali. Danes želimo *Naši riči* srečno pot!

To se pravi, da je ne glede na svetovne tabore, na medcelinske rakete in umetne satelite vera v osnovne narodne prvine pomembno gibalo tudi v Evropi, ne samo v Afriki, kjer narodi šele iščejo svojo podobo.

Seveda bi me govor o tem zanesel predaleč, vendar bo treba kdaj najti priložnost za trezno razmišljanje recimo o današnjem poudarjanju narodne tradicije pri vzgoji na Češkem, če naj se omejim samo na en primer iz tako imenovanega vzhodnega tabora.

V.

Naj za zaključek dodam, da je bil občutek domačnosti, ki sem ga doživel v lepem planinskem svetu, pristen in dragocen. Bil sem zdoma, a spet tudi kakor doma, zakaj bil sem v pokrajini, kjer je vprašanje dvojezičnih napisov, šol v materinščini in upora proti asimilaciji na dnevnem redu kakor pri nas. Vendar je zavest, da so se prav zavoljo reševanja še tako majčkenih etničnih skupin zbrali pomembni možje iz vseh krajev, odpravila občutek osamljenosti, ki ga človek večkrat ima, ko je ujet v domače okolje.

Iz tega sledi, da je ne samo potrebno, ampak celo odrešujoče medsebojno poznanje in po možnosti skupno reševanje vprašanj. Zakaj če je res, kakor pravi poslanica vseučiliških profesorjev z evropskega severa, da jezik ni samo orodje, ampak je »neločljivo povezan z našimi pojmi in mislimi«, potem je prav tako res, da so si misli majhnih narodov, ki se bojujejo za svoj obstoj in za svojo samobitnost v marsičem zelo sorodne.

To smo za časa kongresa še posebno močno doživeli na sprejemu, ki so nam ga 31. julija zvečer priredili v Gressoney-St.-Jean, ko so nam v Hotel du Nord pokazali nekaj narodnih plesov in zapeli vrsto domačih pesmi. Šegavega napovedovalca ni bilo lahko razumeti, zakaj njegovemu alpskemu nemškemu narečju se je poznalo, da živi svoje ločeno, divje življenje. Vendar sem se ob njem spomnil pogovora z domačinom v dolini Tera in trdoživosti, »neumrljivost«, kakor bi rekel Berto Rejec, slovenske govornice v Benečiji.

In moram reči, da nisem prav nič imel vtisa, da smo tam zbrani predstavniki etničnih skupin, ki so zapostavljene, ki so nekake Pepelke v občestvu samozavestnih narodov. Ravno narobe. Bili smo izpovedovalci svoji posebnosti, in čeprav se je francoščina vpletala v nemščino, provansalsščina v slovenščino, piemontščina v italijanščino, hrvaščina v katalonščino, smo vendar vsi govorili vsem razumljiv jezik zmeraj skrite, starodavne in znova odkrite človečnosti.

Boris Pahor

RESOLUCIJE, KI JIH JE KONGRES SPREJEL

II. kongres mednarodne organizacije za zaščito ogroženih jezikov in kultur,

upoštevajoč, da je slovenska narodna manjšina na Tržaškem, v gori-

ški in videmski pokrajini izpostavljena diskriminacijskemu ravnanju tudi glede na njeno razdelitev v treh pokrajinah,

zahteva, da pristojni organi (vlada in dežela) izvajajo v duhu in črki ustanov načela o enakosti pravic in ravnanja državljanov, ki govorijo drugačne jezike in narečja od italijanskega, in štiti ter valorizirajo njihovo etnično in kulturno bogastvo. Zato je pravično in potrebno, da se načela uresničijo tudi v korist vse slovenske narodne manjšine, pa naj prebiva kjerkoli v teh treh pokrajinah, in to predvsem z razširitvijo zakona o slovenskih šolah na videmsko pokrajino, da bodo lako tamkajšnji prebivalci deležni pouka v materinem jeziku.

Zahteva končno, da se razveljavijo vsi tisti zakoni in pravne norme, ki jih je izdal fašizem v raznarodovalne namene, ki so še vedno v veljavi.«

Issime, 1. avgusta 1967.

Sklepna resolucija kongresa pa se glasi:

»II. kongres mednarodne organizacije za zaščito ogroženih jezikov in kultur, ki je bil v občini nemškega jezika v deželi Aosti Issime v dneh 31. julija, 1. avgusta 1967,

predpostavljajoč, da se člen 6 italijanske ustave glasi: »Republika štiti s posebnimi normami jezikovne manjšine«, ne glede na njihovo številčnost in teritorialno razporeditev.

upoštevajoč, da raznolikost kultur predstavlja dragoceno obogatitev življenja države;

glede na to, da je bil imenovani člen ustave le delno izveden v deželi Aosti, v pokrajinah Bocen, Trst in Gorica,

zahteva popolno in nediskriminatorno uresničitev člena 6 ustave za vse jezikovne skupine v Italiji: francosko in provansalsko v deželi Aosti ter pokrajini Torino, okcitanško v pokrajini Cuneo, nemško v deželi Aosti ter pokrajinah Vercelli, Novara, Bocen, Trento, Belluno in Videm, ladinsko v pokrajinah Bocen, Trento, Belluno, Videm in Gorica, slovensko v pokrajinah Trst, Gorica in Videm, hrvaško v pokrajini Campobasso, katalonsko v pokrajini Sassari, grško v pokrajinah Reggio Calabria, Catanzaro, Cosenza, Matera, Lecce, Taranto, Foggia, Avellino, Campobasso in Pescara.

Zahteva:

1. Proučevanje materinega jezika in pri tem proučevanju naj imajo prednost učitelji, ki so rojeni in prebivajo v treh narodnostno mešanih področjih in poznajo jezik prebivalcev.

2. Podpiranje razvoja etnične kulture tudi s pomočjo prispevkov raznim kulturnim ustanovam narodne manjšine.

3. Valoriziranje etničnega in kulturnega bogastva manjšin in prebivalcev dežele.

Obrača se na zakonodajne in izvršilne organe Italijanske republike da ob upoštevanju duha, ki je preveval preporod in odporniško gibanje,

uresniči čl. 6 ustave po devetnajstih letih svečane proglasitve republiške ustave.«

V korist hrvaške manjšine v pokrajini Molise pa je kongres izglasoval resolucijo, katero je naslovil na oba doma parlamenta, na republiško vlado, pokrajinskim upravam dežele Molise, Turistični ustanovi v Campobassu, občinskim upravam v Acquaviva Collecroce, Montemitro in San Felice ter predstavnikom političnih strank, v kateri zahteva, da se ustanove zavzemajo za izvedbo čl. 6 ustave tudi v tistih krajih, in še posebno pa zahtevajo

1. Ustanovitev enotne srednje šole, ki bi bila enotna za omenjene tri občine in v kateri bi obvezno poučevali srbohrvatski jezik namesto drugega tujega jezika.

2. Namestitev v osnovnih šolah in vrtcih učiteljev, ki poznajo srbohrvatski jezik.

3. Ustanovitev kulturnih krožkov, ki bodo valorizirali jezikovne posebnosti prebivalcev teh treh občin.

4. Postavitev dvojezičnih napisov in tiskanje turističnih prospektov, v katerih naj se omeni prisotnost manjšine.

Poleg teh resolucij je kongres izglasoval še posebne resolucije za nemško, francosko in katalonsko manjšino. Vse resolucije so bile poslane odgovornim oblastem in organom, ki bi morali skrbeti za izvajanje člena 6 ustave republike.

UVOD

V

JEZIKOSLOVJE

Prijatelj je poslal reviji fotokopijo 24. poglavja knjige H. A. Gleasona »An Introduction to Descriptive Linguistics« (Holt, Rinehart and Winston, New York 1961).

Omenjeno 24. poglavje ima naslov Some Languages and Language Families. Na strani 352. pisec govori o slovanskih jezikih, a ko srečno pride do Hrvatov in Srbov, se mu Slovenci izmuznejo skozi prste ali skozi tipke pisalnega stroja.

Premalo smo učeni, da bi vedeli, kdo je H. A. Gleason, vendar takih spodrseljavev si ne bi smel po izidu Trubarjevega Abecedarija (1550) dovoliti noben lingvist, tudi ameriški ne!

NAŠE VIETNAMSKO

VPRAŠANJE

ZAPOZNELO PISMO IZ SLOVENIJE

I.

Navada je, da tam, kjer ljudi obvladujejo slepila, ne more in tudi ne sme zrasti kaj pristnega, kar diši po resničnosti, ker je tragično ali jasno; za ljudi, ki se slepilo vdajajo, so vse te stvari prezahtevne in zategadelj sovražne. Nobeno opravilo na svetu se jim ne zdi pomembnejše od tega, kako ta znamenja »slabih živcev« spraviti s sveta, in če se že ne dajo popolnoma odpraviti, ukiniti, jim je treba vzeti njihovo pravo, prvotno podobo, treba jih je napraviti — za slepila. Tako se je tudi pobuda profesorja Dedijerja pri nas spremenila najprej v afero, nato pa v politično špekulantstvo različnih grupacij. To je pač usoda ideje v družbi, ki se načrtno spreminja v Divji zahod, prav tako zahrbtno in sistematično, kakor se je svoj čas spreminjala v kolhozništvo.

Vietnamska vojna pa je tragedija, velika, množična tragedija majhnega naroda, tragedija, ki s svojim potekom, pravzaprav z vsakim svojim dejanjem odkrije kos svojega pravega porekla in ki na ta način teži prav po tistem, česar se padli duhovi najbolj branijo, po razločevanju, po tem, da se vsi pojavi v tem dogajanju identificirajo, to je, da se pridružijo velikemu zboru naših vednosti, in naposled, po očiščenju, zakaj mnogim stvarim na svetu mora šele smrt napisati pravo ime. Vietnamski odpor postaja vedno bolj upor zoper zahrbtni proces posebne vrste, zoper degeneracijo človeške zavesti v smeri, katere najvidnejši izraz je kult nadmoči; kult izobilja in velikih množin; kult, v katerem je izoblikovan občutek podtalne, naraščajoče panike pred popolnim izginotjem v prazen prostor, ki se z natančnostjo sence veča tako kakor se veča kopičenje. Übermensch, ki je v našem stoletju posegel v zgodovino, je bil samo začasno poražen, in če bi bolje poznali pomen tega nastopa, bi se morali zavedati, da je stopil v zgodovino kot trajna nevarnost, kot trajna tveganost iluzornih, namesto resničnih rešitev, ki jih več in več terja naša nagla rast naše civilizacije, pa naj bodo te rešitve revolucije, reforme, osvobodilne vojne ali privolitve v podrejenost, kar je seveda tudi rešitev, zakaj rešitvam se kratko in malo ni več mogoče izogniti. Vietnamsko vprašanje torej postaja več kot sama vojna: bolj zanimivo je dejstvo, da doživljajo Združene države svojih »sedem rodovitnih let«, da se lahko pohvalijo z najvišjo stopnjo zaposlenosti z največjim obsegom proizvodnje, z doslej največjim obsegom poslov in seveda tudi z največjimi dobički, vsa stopnjevano tako kakor se stopnjuje tako imenovana eskalacija v Vietnamu. In ker ta dejstva izkazuje največji gospodarski potencial na svetu, in vodilna dežela »svobodnega sveta«, je dovolj razlogov za to, da ostane pomen vsega tega skrit na način, ki našemu času, to je, današnji vsepričujočnosti komunikacij najbolj ustreza, torej s trajno agresijo na zavest ljudi, z množično produkcijo iluzij, v katerih se raztaplja naš čut za resnico in s tem za resnične nevarnosti. Nič ni pri tej zadevi važnejše od vprašanja, kaj je dejansko ta vojna, zlasti za tiste, ki se je udeležujejo. Najvišji ameriški funkcionarji morajo tako rekoč vsakodnevno, trajno vzdrževati svojo definicijo te vojne, zakaj

le po tej definiciji se je mogoče razločevati, le to je lahko prepoznavno znamenje in razlog za to, da se zaseže vest celega naroda. Kvaliteta te definicije, rekli bi, mera resnice, katere se ta definicija poslužuje kot motiva za dejanja, ali utemeljenost izvirnega vzroka, skratka, temelji, na katere je ta definicija postavljena. vse to je zmeraj in brez izjeme v popolnem skladu s kvaliteto, oziroma ravnijo ljudi, ki so jo spočeli, ki so jo ustvarili in ki so njeni nosilci in izvrševalci. Definicija, ki so jo spočeli nenravni nagibi, uporablja resnico vedno le deloma in vedno kot sredstvo za svojo verjetnost, njeni ljudje pa so ljudje duhovnega podzemlja, morilci duš in razdiralci sveta. Toda ne glede na to, kakšen izvirni vzrok pripisuje kdo vietnamski vojni, rastejo iz nje obrisi znamenj, ki dajo slutiti vračanje in prihajanje tiste resničnosti, ki je še zmeraj živa v spominu ljudi, ki so moč njene uničevalne sle skusili in preživeli, in ki je zaradi tega danes in za zmeraj razločno zaznamovana. Njena podoba še zmeraj predstavlja najtrdnjše oporišče v prostranstvu sodobne brezobličnosti, v kateri blodi naš duh. Samo po tem znamenju, po tej podobi se danes še resnično lahko prepoznavamo, ločujemo in zbiramo, in kar je za današnji dan še posebej pomembno, po vsem tistim, kar bi se dale s temi znamenji identificirati. V Vietnamu umirajo ljudje na enak način kakor so pred četrto stoletja umirali pri nas in še kje drugje. To so znamenja, zaradi katerih postaja vietnamsko vprašanje tudi naša, rekli bi, osebna zadeva. Zadeva, zaradi katere se lahko shajajo ali razhajajo duhovi po svojih naravnih poteh in ne po tistih, kakršne nam vsiljuje nadvlada tistih, ki bi hoteli iz narave preprosto izstopiti, ker jim je breme njenih skrivnosti pretežko, nadvlada »posvečenih«, od zgodovine ali od »previdnosti« poklicanih in temu podobnih. Glede tega so danes vsi oblastniki na svetu mimo vseh svojih razprtij in mimo vsega tega, da so, kakor je rekel Lev Tolstoj »sužnji zgodovine«, enakih misli, ker so po svojih izvirnih nraveh enaki.

II.

Šele iz Dedijerjevega odgovora Josipu Vidmarju (1) smo po našem tisku zvedeli, da s predlogom sedemnajstih nevezanih, katerega pobudnik je bila, kakor znano, Jugoslavija, ni bilo nekaj v redu. Pri nas se je to dalo le slutiti, in sicer iz nenadnega molka (o tem, kar se je zgodilo) kmalu po tem, ko je bil svetovni javnosti predložen, oziroma po sporočilu, da ga je predsednik Johnson brez pridržkov podprl. Naš tisk je nadalje popolnoma zamolčal dejstvo, da je večina držav podpisnic svoj podpis umaknila, in še več kot molčal o razlogih, ki so omenjene države privedli do tega sklepa. Nihče ni pravzaprav povedal, kaj pomenijo pogajanja »brez pogojev« (2), nihče tudi tega, zakaj so Vietnamci (mislim na severnovietnamsko vlado in južnovietnamsko Osvobodilno fronto) taka pogajanja v celoti zavrnil.

Svojevrstno presenečenje predstavlja tudi Dedijerjeva informacija o doživetjih pesnika in predsednika književniških društev Jugoslavije Matjeja Bora na njegovih poteh po Združenih državah in Sovjetski zvezi.

(1) Polemika Dedijer-Vidmar je nastala lani jeseni, ko je Dedijer najpoprej upal, da bo Josip Vidmar postal član Russellovega sodišča o zločinih v Vietnamu, a je potem doživel razočaranje in o tem pisal v ljubljanskem »Delu«. Josip Vidmar je namreč odgovoril, da naj se o vietnamskem vprašanju rajši izjavljajo jugoslovanske politične in državne institucije, zakaj »kolektivna oblika sodelovanja... je pri nas primernejša in učinkovitejša od osebnega sodelovanja v tem (Russellovem) odboru.« (Iz dnevnika, 29.X.1966) Proti Vidmarjevemu stališču so nastopili vseučiliščniki v »Izjavi univerzitetnega odbora«. Ta izjava primerja Josipa Vidmarja z Mao Ce Tungom, ker je v svojem odgovoru Dedijerju napisal o človeštvu, da je »cena za veliko osvoboditev še prenizka in da se je človeštvo še premalo namučilo.« Bistvo spora je vsekakor v tem, da je Dedijer za sodelovanje na Russellovem sodišču in da so študentje potegnili z njim, politični forumi v Sloveniji in Vidmar pa so proti sodelovanju. (Op. ur.)

(2) Pogajanja na podlagi stanja, kakršno je, ne da bi bilo predhodno treba izpopolniti kak pogoj. To stanje pa je ameriška okupacija.

Ceprav smo z Dedijerjem vred prepričani, da so Mateja Bora takrat, ko je zavrnil povabilo ameriških intelektualcev, nasprotnikov Johnsonove vietnamske politike, vodili izključno »osebni razlogi«, bi nas ti osebni razlogi pesnika, ki je napisal poemo »Sel je Človek skozi atomski vek«, še posebej zanimali. Če smo se v naših pojmovanjih novejšega časa, v katerih se praviloma zrcali naša totalitarna narava, sploh kam premaknili naprej, potem lahko sem štejemo predvsem zahtevo po spoštovanju osebnih razlogov, ki nekako neopazno prihaja med nas, dasiravno ne brez tistih, za nas posebej značilnih podložniških bojazni pred vrtočlavo, kakršno doživljamo kot malodušni ljudje vselej, kadar se pred nami razprostre brezmejni prostor prostosti, v katerem ima na kaj stopiti le tisti, ki je pripravljen vsa tveganja lastne prostosti prevzeti nase. Naj bodo osebni razlogi za opredelitev — mislimo na osebno, ne na uradno opredelitev — glede tako usodnega vprašanja, kakor je vietnamsko, še tako neprepričljivi ali celo poniglavi, jim vseeno ne moremo odrehati nekega zbujajočega poguma že zaradi tega, ker so bili povedani, Molk Mateja Bora je porazen, kakor je porazen molk našega tiska o nekaterih vidikih vietnamskega vprašanja, ker daje slutiti ozadje, bolje rečeno, nevidno roko nekega nestvora, katerega obstoj je pogojen z mrakom, z nerazvidnostjo in nedoločljivostjo, skratka z vsem tistim, po čemer začutimo vonj podzemlja. Molk Mateja Bora, pesnika poeme »Sel je Človek skozi atomski vek« je dvakrat porazen, ker se z njim pridružuje zaroti molka, ki ima seveda, prav tako kakor besede, tudi svojo govorico.

Ogorčenje študentskega odbora za pomoč Russellovemu sodišču bi bilo lahko nekoliko manjše, zakaj Josip Vidmar je svojo zavrnitev obrazložil javno in se pod njo podpisal. Nam je v zadnjih dveh desetletjih, tako je videti, tako docela zakrnel čut za vrednotenje take vrste dejanj, da smo tudi prav zlahka sprejeli v naše življenje sistem popolne neločljive odgovornosti, sistem, kakršnega so narekovale potrebe, predvsem pa skrivni padec zgodovinsko preživele ter notranje zlomljene vladajoče plasti, kot nekaj povsem normalnega. Josip Vidmar je vendar v stavkih, v katerih se sklicuje na SZDL (3) in druge množične organizacije, opozoril na lastno osamljenost in neučinkovitost, predvsem pa na tveganost, kakršne zahteva dejavno, samolastno opredeljevanje pri nas — tudi glede vietnamskega vprašanja. Vidmarjeva zavrnitev sama po sebi ni sicer nič kaj presenetljiva, vsaj za tiste ne, ki količkaj poznajo našo politično, zlasti pa kulturno zgodovino zadnjega četrtoletja, katerega glas, ali molk je neizbrisno tudi on, še posebej viden na njenih razpotjih, ki tvorijo nekakšno zgostitev časa in ki jih poznamo pod imeni, kakor so ustanovitev OF, izjava na Pugledu, Jajce, Kočevski Rog maja 1945, Kocbekov Strah in pogum, Perspektive in lahko še kaj. Nasprotno, rekli bi lahko, da je Vidmarjeva zavrnitev takšna, kakršna je s svojo apologijo zanj značilna, saj ga tudi to pot, ko se je, kakor se sam izraža, »srečal z zgodovino«, ni zapustila njegova vest, kakršna koli že, vendar vest, ki se oglasi. Na tem, da je Josip Vidmar prav zaradi te svoje poteze v značaju neprimeren za nosilca vietnamskega vprašanja pri nas, se je vredno zamisliti, zakaj tudi to vprašanje je med tistimi, ki mora po vseh nenapisanih, vendar dobro utečenih zakonih totalitarne ilegale postati posest in sredstvo izrabe, kakor se je to zgodilo z našim nacionalnim vprašanjem, kakor se to dogaja z vsako vrednoto, ki lahko postane politični kapital. Pri tem je seveda taka prвина, kakor je vest, slej ko prej nekaj, na kar se nikdar ne smeš zanesti. Okolje, v katerem živi polno nerojenih možnosti, v katerem vlada nestrpnost nepreživetega, in ki ga obvladuje moč šibkosti, je žejno sprejemljiva zemlja za seme vulgarnosti in samoveličja, oziroma za seme ene izmed zvrsti Übermenscha

Dalje, naslednja zasluga Josipa Vidmarja je ta, da je podal **razlago** vietnamskega spopada, zakaj tudi ta pojav, namreč lastna, neuradna

(3) Vodstvo SZDL, katerega vodilni član je Josip Vidmar, ni s tem v zvezi podalo nobene izjave, niti ni odgovorilo na vprašanje, ki ga je študentski odbor naslovil nanj.

javna razlaga kakega mednarodnega dogodka ali dogajanja je pri nas tako rekoč neznan pojav in bi nas moral, ne glede na to ali z njo soglašamo ali ne, še posebej razveseliti. Bilo bi veliko več vredno, če bi študentski odbor, namesto da v vodstvu SZDL kaže na Vidmarja, češ, napadel je koeksistenco, vsaj na kratko podal **svoje** gledanje na vietnamski spopad, kar bi bilo sicer nujno, zakaj podpora Russellovemu sodišču je stvar lastnega prepričanja, ne pa pripadnosti. Vidmarjeva razlaga, če se k njej povrnemo glede na njeno vsebino, je nenavadna samo na videz, boljše rečeno nenavadna sredi siromaštva našega tiska, ki piše o kočljivih zadevah bolj megleno, zapeto in podtikljivo, kakor to dela sovjetski tisk, ali pa senzacionalno, kakor najslabši tisk na Zahodu, zlasti če gre za tuje afere, s katerimi je moč odvrniti pozornost od domačih. V resnici je Vidmarjeva razlaga vietnamske vojne precej splošna med tako imenovanimi »političnimi ljudmi«; Vidmar je pač zagrešil majhno indiskretnost. V našem tisku je navada, da se takrat, ko se piše o ameriški agresiji, obvezno govori tudi o nepopustljivosti Kitajske. Dogaja se celo, da se daje več poudarka in prostora slednjemu kakor ameriški agresiji sami. Toda, pri nas je tisto, o čemer se molči, zmeraj važnejše od tistega, o čemer se govori, in če le malo pozorneje sledimo tistemu, kar se pri nas piše ali javno govori o Vietnamu, brez težav zapazimo popolno odsotnost **lastnih** informacij ali mnenj o **vietnamskih stališčih**; kar je bilo pisanega o tem, so bili to prevodi iz tujih časnikov ali revij. Tudi v razlagi Josipa Vidmarja, ki je bil nekdanji predsednik Izvršilnega odbora Osvobodilne fronte slovenskega naroda, ni besedice o Osvobodilni fronti vietnamskega naroda, temveč je v njej vse globalno, vse se v njej meri z »velikimi«, tisočletnimi merili, omembe vredni se mu zdita samo dve »veliki« gibanji, ki ju je vredno primerjati z epohalnimi dogodki v zgodovini, kakor je denimo nastop krščanstva pred dva tisoč leti... Toda, zopet moramo reči, da se temu niti te moremo čuditi, zakaj ne moremo se čuditi temu, kar je značilno. Ali ni svetovljanstvo take vrste, pravimo mu tudi megalomanija, najzanesljivejše znamenje province, ki je le prisproda neizvirnosti, podoba zastalega, usmrjenega in dušecga območja, ne glede na to, kolikšen prostor zajema? Nacistična propaganda je naše osvobodilno gibanje vseskozi prikazovala kot nekakšno sovjetsko podružnico. Resnica ima v totalitarnih razmerah kaj čudna pota, v čudnih preoblikah prihaja na dan; o tebi bo prišla na dan v obliki klevete, ki si jo izrekel sam in ki po tvojem svetem prepričanju velja tvojemu nasprotniku, zakaj resnica je navzgora tudi v svoji odsotnosti, v laži, le da je nerojena in da podobno kakor blodna, zakleta duša obseda ljudi s svojimi strašljivimi prikaznimi. Ameriške razlage vietnamskega osvobodilnega boja se v ničemer ne razlikujejo od nemške razlage našega osvobodilnega boja in prav malo od tistega, kakršno nam vsiljuje cvet našega časnikarstva, ki se mu še nikdar ni zazdelo potrebno presojeti vietnamske saavnosti iz naše življenjske resnice, iz naše izkušnje, ki bi nam morala biti najtrdnjši in najveljavnejši kriterij za presojo tega, kar delajo drugi. Ameriška razlaga trdi, da vietnamsko osvobodilno gibanje ni samoraslo in da gre pri tem za infiltracijo s severa, za podaljšano roko Kitajske (4). Več kakor verjetno je, da je podobna razlaga osvobodilnih gibanj tudi Nemcem lajšala vest že takrat, ko so v Kragujevcu streljali dijake, torej takrat, ko so imeli s temi zadevami še nekaj začetniških težav. Ali se ni tudi k nam, s pisanjem in govorjenjem o tem, da poleg Američanov edino Kitajska predstavlja oviro za mirovna pogajanja, zaneslo prepričanje, da je vietnamsko osvobodilno gibanje podružnica? Mi bi vendar morali biti prvi, ki bi vietnamsko Osvobodilno fronto v vietnamski vojni videli pred vsem drugim in ki bi morali vedeti in svetu z vso našo gverilsko avtoriteto razločno povedati, da osvobodilnega

(4) *Sele zadnji čas je naš tisk — eden zadnjih na svetu — to verzijo opustil, pač zaradi najnovejših stališč državnega vodstva na Srednjem vzhodu. Vse do nedavnega smo bili tudi ena redkih dežel na svetu, (Spanija, Portugalska, Taiwan itd.) kjer ni bilo protiameriških demonstracij.*

gibanja ne more nobena, še tako mogočna organizacija ali velesila zaneti proti volji dotičnega naroda in da je vsako osvobodilno gibanje v svojih najglobljših koreninah **samoraslo**, ne glede na to, kdo ga organizira, to je, kdo tega divjega žrebca obrzda in kdo ga nazadnje zajaše. Tega seveda nismo storili in tega tudi ne delamo, preprosto zato, ker smo podlegli najpogostejši zgodovinski prevari, najbolj neozdravljivi boleznici vseh kraljev, cesarjev in sploh oblastnikov, katerih vzvišeni položaj v družbi jim ustvarja iluzijo, da so le oni resnični stvarniki zgodovine, iluzijo, ki se še celo utrdi tedaj, ko se zgodovina kroji na papirju. Tega ne moremo delati od takrat, kar smo prenehali misliti, da je naše osvobodilno gibanje v svojih najglobljših koreninah izvirno in avtohtonsko gibanje, odkar smo pričeli verjeti, da je vse to le stvaritev nekaj genialnih glav, katerim moramo zaradi tega ostati večni dolžniki, z večnimi daritvami, oziroma, odkar smo pričeli verjeti, da se je naše osvobodilno gibanje pričelo natančno 22. julija 1941, v Jugoslaviji lepo tretje po vrsti, kot se to spodobi. Ko smo izgubili, pravzaprav zavrgli, svojo resnico, smo zamenjali blišč za dragotino, kakor to nezmotljivo storijo tisti, ki sami sebi niso dorasli.

III.

Če se nam na nedavnem simpoziju o Osvobodilni fronti slovenskega naroda lahko primerilo, da ni bilo nobenega ogorčenja, ko se je prostaško in potvorjeno govorilo prav o tisti skupini, zaradi katere je naša Osvobodilna fronta v največji meri izviren pojav, potem se nam pri naših otopelih čutih lahko zgodi tudi to, da niti ne pogrešamo vednosti o vietnamski Osvobodilni fronti, vednosti, za katero sem prepričan, da bi nas lahko le potrdila, in sicer potrdila z vrednostmi velikega pomena. Moč naše šibkosti je očitna v naši izrazito samomorilski potezi, ki pride do izraza vselej, kadar med nami kdo seže delj kakor to sami zmoremo. Nikdar se nismo zmožni česa takega veseliti, nasprotno, veselimo se, vedno in vselej, vsakega padca v nič ali v povprečje, zakaj le s tem smo rešeni vednosti o naši nemoči, o tem večnem našem preganjavcu. Našo lastno vrednost smo zmožni doživljati le kot vsiljivega izkušnjavca. Ni zgolj slučaj, da je pobudnik za podporo Russellovemu sodišču človek, ki je doumel, da je treba o Osvobodilni fronti slovenskega naroda napisati knjigo, česar gotovo noben Slovenec ne bi storil.

Tudi Edvard Kardelj se je ob svojem zadnjem nastopu v Moskvi, podobno kakor Josip vidmar, ukvarjal z vietnamsko vojno samo mimo-grede, kolikor to dopuščajo »velike« dimenzije sovjetsko-kitajskega spora, v katerem si Vietnamci lahko privoščijo le nekaj drobiža. Spomnimo se leta 1947, ko je taisti Edvard Kardelj na prvem zasedanju Informbiroja prav tako reševal »velika« vprašanja mednarodnega komunističnega gibanja, ko je v Stalinovem imenu dajal lekcije Togliattiju, Duclosu in Thorezu, kakor je zdaj, v letu 1966, kakor da se med tema dvema letnicama ne bi prav nič zgodilo, delil lekcije Kitajski, z ostrino, kakršne si sovjetski voditelji za zdaj še ne morejo privoščiti. Ob tej prezaposlenosti z »velikimi« vprašanji se kajpak ni mogoče ukvarjati z Vietnamci posebej, ukvarjati se z vprašanjem, kakšen boj pravzaprav bije vietnamsko ljudstvo, kakšen je **njegov** položaj, kakšna je vrednost njegove neodvisnosti v tem položaju. Ali ni za nas, majhen narod, ohrabrujoče, da so komunistične partije manjšin, držav, mislim na Severni Vietnam, Severno Korejo, Kubo, v današnji situaciji izkazale neprimerno več modrosti in življenjske zrelosti, kakor dve partiji-velesili, sovjetska in kitajska, ki v medsebojni polemiki ne poznata več drugega kot umazana, izrazito sovražna podtikanja, posebno kar zadeva vojaško pomoč vietnamskemu ljudstvu, za katero lahko le slutimo orjaško rivalstvo za vojaško, politično in ideološko investicijo v vietnamskem spopadu? Vietnamsko ljudstvo je s svojim bojem ustvarilo kapital brez primere in izid vietnamske vojne bi ne mogel biti bolj tragičen, tudi za nas, majhen narod,

kakor v primeru, da bi bili Vietnamci prisiljeni poklicati na pomoč svoje velike prijatelje s severa.

Ce si je tako revno ljudstvo kakor je vietnamsko, našlo moč prav v tistem, v čemer smo si jo včeraj našli mi, pa smo nad tem v sebi resignirali, ga ne glejmo zviška, temveč glejmo v njem svojega brata, ki prav ni mogel drugače, kakor nismo mogli drugače mi sami. Spoštujmo njegovo veliko vero, iz katere črpa svojo moč, ozirno se na našo nekdanjo, ki je dar, dan redkim, in razumeli ga bomo. Spomnimo se, da smo mi sami bili vendarle del velike, zmagovite strani v drugi svetovni vojni, spomnimo se nas, ki smo štiri leta vsak mesec pričakovali konca vojne, da bomo lahko doumeli pomen izjave, ki jo je dalo vodstvo južnovietnamske Osvobodilne fronte, namreč, da so pripravljene, boriti se, če bo to potrebno, tudi dvajset let. Pri nas kaj takega za časa vojne nihče, noben voditelj, nobeno predstavništvo ne mi moglo izjaviti, ne da bi se zapisalo takojšnji pogubi, in kolikor nam je znano, tega tudi nihče ni storil. Mi bi morali biti prvi, ki bi morali spoznati vrednost tega kriterija, ki na tako nedvoumen način odreka vrednost in bodočnost oblasti stvari, naj se grmadijo še v takih množinah.

IV.

Tisti veliki razloček, ki ga moramo videti med nami v narodnoosvobodilni vojni in med Vietnamci v njihovi osvobodilni vojni je namreč v tem, da smo mi tvorili del velike vojne fronte, ki se je stavila zoper agresijo fašističnih velesil ter jih končno tudi na vseh bojiščih vojaško porazila, medtem ko so Vietnamci od vsega tabora, kateremu pripadajo, sami zapleteni v vojno z največjo vojaško silo sveta. Sami so izpostavljeni agresiji, ki začenja postopoma presegati najbolj brutalne in najbolj cinične nacistične podvige v drugi svetovni vojni. Teda, brž ko je vietnamska vojna stopila v to strašno fazo, ne da bi omajala moralo tega malega naroda, marveč da postaja njegova volja do neodvisnosti še silovitejša, tedaj je treba razumeti, da se je zgodilo nekaj nadvse pomembnega, nekaj, kar je življenjskega pomena tudi za nas.

Vietnamski spopad ali bolje rečeno, dejstvo, da je tak spopad sploh mogoč, spopad med gospodarsko šibkim, sorazmerno maloštevilnim ljudstvom in največjim gospodarskim kolosom, kar jih je svet kdaj videl popolnoma menja stare, rekli bi klasične kriterije merjenja sil, zakaj ti kriteriji, kot so številčnost vojaškega moštva, njegova teoretična in praktična izšolanost, tehnološka raven vojaškega stroja, gospodarska moč zaledja in njegova prostranost, so v tem spopadu tako rekoč docela izgubili svoj smisel, in kar je še pomembnejše, ne le v tem spopadu, temveč po našem prepričanju, v bodočnosti sploh. Če se je namreč tako jasno, tako nedvoumno pokazalo, da pod čisto določenimi pogoji, ki pa so v svojih zakonitostih in zahtevah brez primere brezkompromisni, lahko majhen narod postane velesila svetovnega pomena, seveda velesila povsem nove vrste, tedaj se bodo morali nad tem dejstvom globoko zamisliti gospodje voditelji in zastopniki velesil, globalni strategji, cinični politiki, ki jim tok zgodovine, za katerega so prepričani, da je le plod njihove volje, da njihov domislek pomeni le bolj ali manj posrečeno igranje, ki se od časa do časa odigrava tudi na majhnih narodih. Sele v svetu, ki vedno bolj postaja en sam organizem, se bo dokončno razkril smisel obstoja narodov in tudi pomen nenavadne in presenetljive življenjske moči, ki jo izkazujejo mali narodi z bojem za svoj individualni obstanek. Prav ti bodo morali dati s svojim posebnim življenjem, ki mu je izkustvo gospodovanja neznano, in ki črpajo svojo moč iz virov, ki so nam še neznani in po vseh materialnih kriterijih, zlasti gospodarskih in tehničnih, »brez smisla«, svetu novo ravnotežje.

Ako se bojuje majhen narod, je že v naravi stvari same nekaj, kar se pri velikih narodih redko dogaja v tako čisti obliki, oziroma se redko kdaj tako neizprosno in kategorično zastavlja vprašanje obstoja njihovega občestva, če ga gledamo v celoti. S stališča pripadnika tega

občestva pa gre še za nekaj globljega, gre za njegovo naravno pripadnost, za njegovo bivanje v nečem, kar je mnogo več kakor on kot posameznik, za skupnostno navzočnost, v kateri se čuti večjega, mnogo pomembnejšega in mnogo bolj mnogostransko bitje kakor bi sicer bil zunaj tega, bitje torej, ki ima resnično višji smisel in čigar resničnost lahko obstaja le v duhovno bogatem in razvitem občestvu. Nihče ne čuti nujnosti ter naravnih in višjih sestavin bolj kakor tisti, ki mu je bila ta sestavina kdaj izpodbijana, nikomur drugemu ne more biti podana po taki izkušnji, kakor je lahko podana majhnemu narodu, po občutku bližine smrti, po bližini predstave o nadosebnem neobstoju. Z drugimi besedami, pripadnik malega naroda nenehno izkuša bližino neke, rekel bi, višje razsežnosti smrti, ki je neznansko večja in pogubnejša od njegove osebne smrti, zakaj ta smrt je obenem prispevajoča pogubljenja sploh — groznejša še zaradi tega, ker ni fizična smrt, ki je nepreklicna in dokončna, marveč neka trajajoča mrt. Samo iz tega občutka je mogla nastati podoba sodnega dne. Znano je, da so se mnoga indijanska plemena v času, ko so belci ljudje osvajali Novi svet, vzdržala celo tako močnega gona kakor je ohranjanje vrste, kar je gotovo ena najpretrseljivejših tragedij, kar jih pozna zgodovina in katere še danes, ko so pretekla stoletja, današnji ameriški človek še ni uzrl, še manj pa razumel. Narodi, ki niso močni ne po številčnosti ne po svojih materialnih možnostih, se ne morejo nasloniti na zunanjo silo, ker se na to naslanja njihov sovražnik, praviloma pripadnik velike države, imperija, temveč na moč čisto druge vrste. Vsak tak boj je že po naravi revolucionarno dejanje, vendar v precej drugačnem, rekel bi, »novejšem« smislu kot ga premorejo današnje revolucionarne doktrine, ali bolje doktrina, s svojo nadvse pogubno iluzijo da je »vsemogočna«, ker ji je, podobno kakor božanstvu, resnica že prirojena, in da je človek samo s pripadnostjo tej doktrini posvečen v neko vrsto nadčloveka. Samo živa pričujoča resničnost tega dejanja izpričuje pričujočnost neke nove moči, ki se z nesluteno samozavestjo upira vladavinam, ki jih je zaslepila in razčlovečila materialna moč in ki obenem pomenijo konec sveta. Ni ravno slučaj, da vietnamski boj zbuja v človeštvu tiste sile ki so spoznale, da sveta ne bo več mogoče obvladovati po starih načelih gospodstva, ki se gradi na človekovih slabostih in šibkostih, temveč da se bo morala uveljaviti povsem nova moč med ljudmi, moč tistega, kar je v nas najvišjega. Ali se more še kdo bolj zavedati nujnosti te prevlade kot so majhni narodi, oziroma nosilci njih samobitne zavesti, ko je vendar njihov obstoj in njihova bodočnost odvisna samo od te prevlade?

Toda, vsak majhen narod ima v sebi zaradi bližine svoje smrti močne klice lastnega negiranja, rekli bi tudi, močan nagon po nezavednem samomoru, s tem da se iz bližine te nevarnosti skuša rešiti s težnjo po zlitju z nečim večjim in varnejšim, pravzaprav s skušnjava po odrešitvi iz okrutnosti, iz vseh tistih zahtev in žrtvenih daritev, ki so mu jih naložili bogovi za resničnost njegovega bivanja. Mi smo, kakor se tega docela jasno zavedamo šele danes, tej skušnjavi podleгли, ker smo izgubili sled za seboj, za našimi resničnimi razsežnostmi, kakršne smo izkazali v osvobodilni, revolucionarni in bratomorni vojni, polni neverjetnih žrtvovanj, neverjetnih poniglavosti, neverjetnih izdajstev, vse preveč za naše pomensko obzorje, zakaj še danes se ni odgrnila zavesa, ki zasenčuje naš resnični, globlji spomin. Zato smo sledili natančno tistim, ki bi zadnji utegnili zaslutiti pravi pomen naše samobitnosti in ki so zasejali klice našega samomorilstva, tistim, ki so naše vprašanje reševali tako, da so ga skušali odpraviti, skratka, trgovcem z mrtvimi dušami. Po svoji neveri v naše izvirne moči, po svoji neustavljivi težnji, da bi nas odrešili bremen naše samobitnosti so bratje vsem, ki skušajo takih bremen odrešiti vietnamski narod. Ali, če naj se izrazimo slikoviteje, se nam taka odrešitev kaže v teje podobi: marmorne palače in dragi avtomobili ob »slumih«, ob kronični brezposelnosti, socialnih boleznih in nenehnemu odtekanju najboljše delovne sile: »aristokratska«, snobistična »kultura« ob nepismenosti ter hirajočih, oziroma demoliranih kulturnih in nacio-

nalnih institucijah sploh, tehnicizem ob popolni odsotnosti znanstvene in tehnične ustvarjalnosti, ter tujci, vsemogočni tujci z njihovimi vsemogočnimi valutami... To je tisto pravo gradivo za bodoči rimski imperij, pravzaprav za razsulo ene cele civilizacije. V tako razraščanje vodijo razvojne silnice današnjega »velikega sveta«; njihovo udarnost in njihovo naglico spodbujajo zahteve tega vedno večjega obsega; vedno večjih količin, ki docela požirajo inteligenco in življenjsko silo celih narodov. Življenjska sila, ki se ne napaja več iz sebe, iz svojega najglobljega središča, iz jedra svoje biti, iz svoje vere, iz svetlobe nad svetlobo, iz moči nad močjo, umrje še pred svojo smrtjo, se mora napajati z življenji drugih. Duhovna dejanja tega »velikega sveta« postajajo vedno bolj dejanja, ki jih narekuje in terja vzdrževanje iz njegovih samih sebi namenjenih razsežnosti. Ali moremo verjeti v resničnost gole pričujočnosti, če njena pota ne vodijo nikamor drugam kakor v nepričujočnost? Napredek, ki je izgubil čut za moč skrivnosti, ki je zapopadena v njegovem lastnem spočetju, je prekršek zoper naravo, ker višje podreja nižjemu, s čimer postavlja na glavo eno glavnih načel organske rasti v naravi in na ta način tvori glavno potezo človeka naših dni, človeka katastrofe.

Temu nasproti je boj za existenco malega naroda, ki je po vseh kriterijih preračunljivega in koristnega popoln nesmisel, dejanje vere, po svojih naglobljih, najprvotnejših vzgibih pa dejanje ljubezni, ki je kot vsaka ljubezen lahko samo naravna, samo resnična in ki ne more biti kriva ali napačna kot so naša spoznanja, niti ne more biti pridobljena, temveč je lahko samo darovana in se lahko samo le daruje, ker presega vse, kar sicer smo, kar moremo in kar poznamo. Vera v preživetje malega naroda je zaradi tega vera v preživetje sveta, pravzaprav vera v vstajenje neke nove sile med ljudmi, sile, ki bo analogna tisti, ki v vsakem naravnem organizmu, vsaki njegovi združbi podeli svoj smisel.

V.

Zaradi neslutene notranje moči malega azijskega naroda, zaradi dejstva, da se je ta narod zmožgal odkrito upreti oni podtalni, tihi in nekrvavi agresiji, tisti, ki spodjeda bivanje nekega ljudstva v stanju, ali če, hočete, na stopnji, naroda s tem da prodira v naj s sredstvi, ki vzpostavljajo vladavino korupcije, oziroma nadvlado podzemlja, zaradi te moči je morala ta agresija postati odkrita, torej to, kar ni hotela biti, ter s tem pokazati svoj pravi obraz, zaradi tega je morala yankeejevska demokracija pokazati svojo brutalnost na odprti sceni, pred očmi vsega sveta ter s tem razodeti svojo zagatnost in svojo dekadenco. Vietnamska vojna se je začela tiho in sprva neopazno, kakor se je začela ona tiha zahrbtna agresija, ki načenja duhovne in materialne korenine narodov, proces torej, ki ga v polni meri doživljamo tudi mi. Zahrbtna in totalna prekucija vrednot (prišla je po tistih, ki naj bi te vrednote utelešali), ki se je pri nas izvršila v zadnjih dvajsetih letih, je napravila iz nas pogorišče, predvsem pogorišče našega duha, ne le tistega, ki smo ga pridobili v vojni, temveč tudi pogorišče vseh nekdanjih, stoletnih vrednot, pogorišče, na katerem, kakor na vsakem drugem, prevladuje občutek izgubljenosti, občutek počasnega sesutja, zoper katerega ni moč storiti ničesar in zaradi katerega povsem ravnodušno sprejemamo in doživljamo načrtno dezintegracijo našega nacionalnega občestva.

Na nas je, da se sami v sebi upremo temu zavrtnemu in pogubnemu dogajanju, da se v sebi poberemo, da dvignemo tolikokrat poteptano in zastrupljeno dostojanstvo, ki ga lahko uresničimo in doživimo samo skozi dostojanstvo naravnega občestva, zakaj eno brez drugega ni mogoče; pogledjmo okrog sebe tiste, ki jih poznamo, pogledjmo vase, kar v sebi poznamo in videli bomo, kako je to eno in isto, kako se vsak pojav dostojanstva v nas izraža v težnji po novi vzpostavitvi naše nacionalnosti, kakršne doslej še nismo poznali, niti ga niso poznali drugi in ki mora izpolniti neko poslanstvo v človeštvu. V svetu stvari to pomeni, da moramo težiti po tem, da si ustvarimo življenje »po svoji po-

dobi«, da si uredimo to žvljenje tako kakor to zahtevajo naši naravni pogoji, naše možnosti in naš, zmožnosti, doseči, da ne bomo več nemočna igrača »velikih« zablod našega stoletja. V našem življenju mora prevladati duh kulture (kultura industrije, kultura kmetijstva, kultura trgovine, kultura zdravstva, kultura umetnosti), tisti duh, ki nas je ustvaril in ki nas bo ustvarjal tudi v bodoče, to se pravi, ne balkanstvo, ne manjvrednostna megalomanija, ne lomastenje, ne samopašnost, ne papagajstvo in ne »samoupravno zeplotništvo in kramarstvo. Vedeti moramo, da smo eden tistih narodov, ki še nimajo uzakonjenih pravic do lastnih družbenih oblik, do lastne, samonikle organizacije gospodarstva, prosvete, zdravstva, umetnosti, vedeti moramo, da redkokateri narod na svetu živi v tako popolnem nasprotju s svojo naravo, z možnostmi svojega razvoja in s svojimi koristmi kakor mi in vedeti moramo tudi to, da ne živimo kot družba, temveč da živimo življenje samogoltno drhali, v kateri človek je človeku volk. Nova vzpostavitev naše nacionalnosti je torej stvar naše socializacije, ki pa je brez resnične kulture, brez občutka za bližnjega ni in ne more biti — skušnja prvih povojnih let je dovolj močan dokaz za to.

To, in prav to hotenje je resnični nasprotnik, oziroma protiutež principu imperija, katerega nenravnost in protinaravnost je danes navzoča v dejstvu, da je našemu svetu življenjsko nevaren, da ogroža obstoj sveta. Tega nobena dežela danes bolj močno ne čuti kakor današnji Vietnam, kajti odkod bi sicer jemal moč, da se žrtvuje — sam?

Njemu se bomo pridružili takrat, ko se bomo pridružili sebi, ko bomo iz sebe pričeli ustvarjati občestvo, ko bomo zmožni zavračati tista drobna vsakodnevna izdajstva nad svojimi prepričanji in svojimi »srčnimi čutili« ter nad svojimi soljudmi. Vsak sam pri sebi najbolje ve, kdaj in kako se to dogaja.

P O Z I V

Za deveto goró, za deveto vodó je živelo ljudstvo, ki ga je dan na dan, že vrsto let morila stoglava pošast... Pravljica o Vietnamu, ki ji ne vemo konca, a se zanj bojimo, da ne bo tako srečen kot v dedovih pripovedih. Razkroj svetlobe in človečanstva, pa čeprav v še tako oddaljeni deželi nas pretresa in polni s strahom. Stvar svobode, poštenja in življenja je nedeljiva: le ona pogojuje in posvečuje našo eksistenco. Ob usodi malega azijskega naroda zato ne moremo ostati neprizadeti, posebno mi ne, ki so nas že večkrat poizkusili zbrisati s sveta. Pomagati moramo, da zmaga dobro nad zlim, da življenje preraste smrt. To je naloga tudi književnikov, ki so usta človeškega sveta.

ZALIV se zato obrača na slovenske pesnike in pisatelje s pozivom, da bi posvetili kako svoje delo vietnamskemu ljudstvu. Ne bi jim začrtovali ne oblikovnih ne tematskih mej, njihova dela naj preveva le borbeni in ustvarjalni duh humanizma. Naša revija jih bo rada objavila, če bodo le kazala na umetniško hotenje in dejanje.

Glede na odziv bo ZALIV pozneje poizkusil tudi organizirati literarni večer.

ZAČETEK SEZONE NA NAŠEM ODRU

Ob objavi letošnjega repertoarja je uprava Slovenskega gledališča določila, da bo Brnčičeva drama »Med štirimi stenami« otvoritvena predstava jubilejne sezone in hkrati tudi proslavitev 100-letnice slovenskega gledališča. Kasneje, že med študijem Brnčičeve drame, je SG pričelo pripravljati na pobudo Gledališkega muzeja iz Ljubljane in Društva dramskih umetnikov iz Trsta Štokovo burko »Anarhist«. In šele tedaj je uprava SG odkrila, da letos pravzaprav obhajamo tudi 110-letnico rojstva tega zaslužnega Kontovelca. Da smo se poklonili zaslužnemu rojaku in, da smo istočasno v primernejši obliki praznovali 100-letnico Levstikovega Dramatičnega društva, se moramo pravzaprav zahvaliti Gledališkemu muzeju v Ljubljani in Društvu dramskih umetnikov iz Trsta.

Shakespeare pravi: »Konec dober — vse dobro.«. Vendar »konec« ni bil najboljši, kajti čeprav je uprava SG prenesla proslavo 100-letnice od otvoritvene predstave na naslednjo premiero, je vendar žela vso slovesnost z uglednimi gosti z onkraj in tokraj meje le otvoritvena predstava. »Anarhista« pa je 3. novembra pozdravilo pol dvorane gledalcev ali še manj. In ko sem se ozirala po na pol prazni dvorani, so mi prišle na misel besede, ki sem jih malo prej brala v gledališkem listu:

»...Pred predstavo nudila je okolica Narodnega doma pogled, ki ga človek uživa le ob redkih slavnostnih slučajih. Pri blagajnah pa se je tlačila množica, ki se je trgala za ustopenice. In kako vrvenje po vestibulu! V sami dvorani in galeriji vse natlačeno polno; glava ob glavi. Število poslušalcev okoli — tisočine. Ljudje vseh slojev od dekle

do elegantne gospe, od delavca do bogatina!« (Edinost 6. in 7. oktobra 1906).

Bolelo me je, da smo Slovenci zdaj tako brezbrizni do važnega narodno-kulturnega praznika in da je uprava SG bila tako nerodna v organizaciji. Ko bi »Anarhist« bila otvoritvena predstava, bi gotovo dvorana ne nudila takega bednega pogleda. Nadaljnja neokretnost je bila v tem, da je dnevno časopisje pisalo še tik pred »Anarhistovo« premiero, da bo predstava v mali dvorani Kulturnega doma, kar nudi gledalcem odmerjeno število sedežev ter slab vizualni in akustični prostor.

☆

Naj se povrnem k otvoritveni predstavi. SG je dramo Iva Brnčiča, ali kakor jo sam imenuje — dramski poizkus — »Med štirimi stenami«, potegnilo pravzaprav iz »naftalina«. Saj je bilo delo le dvakrat uprizorjeno, krstna uprizoritev je bila 1937 v Drami (6 predstav), druga pa je bila 1962 na Akademiji za gledališče, radio, film in televizijo (2 predstavi). Brnčičeva drama si ni zaslužila takega pozabljenja, saj so slovenska gledališča velikokrat uprizarjala slabša dela tujih avtorjev s podobno tematiko. »Slovensko gledališko snovanje se je z vrtoglavo naglico vzpenjalo in velikokrat skoraj brez sape lovilo estetske vzore po vsem svetu, naša nikdar potešena želja nas je navdajala z nestrpnostjo in skepsjo do vsega domačega in ker smo majhni, smo se velikokrat pokazali še manjši, kot bi bilo treba.« (JB - Gled. list 67/68).

Brnčič je v »Med štirimi stenami« pokazal moralo naše meščanske dru-

žine tik pred prvo svetovno vojno. V tej družbeno kritični drami je tiranski oče Gale predstavnik lažne morale in materialne fasade, žrtve te njegove tiranije so otroci. Brnčičev Andrej je očitno grajen po Krleževem Leonu, le da ni umetnik, temveč politični ilegalcec in s tem izrazita antiteza svojemu meščanskemu očetu. Glavni konflikt v drami se razvija med očetom, predstavnikom lažne družinske idilike in mladim rodom, iskalcem novih možnosti za individualni in družbeni obstoj. Dramatična napetost izhaja iz očetove tiranije nad otroki, ta požene v razpletu Pavla v samomor, Stano, da zapusti dom in gre živeti s poročenim moškim, in Andreja v politično ilegalce. V Brnčičevi drami moti malo zgodba, ki je nekoliko preveč melodramsko zasnovana, prekomerno naturalistična epizoda o lažni teti Emi ter materin blede lik. Mogoče je mati v takem tiranskem okolju otopela, vendar ne v taki meri, da bi ob sinovem samomoru lahko samo še prebledela.

Delo je z režiral Branko Gombač. Dramo je postavil v čas in stil njegovega nastanka. Ko bi bil Gombač tvegati kako črto v tekstu in ko bi bil skušal približati duha dela današnjim dnevom in skoraj sorodnim problemom, bi dramsko delo verjetno še bolj uspelo. Bila pa je to dobra in skrbno pripravljena predstava. Škoda le, da so delu zvočni efekti in prekomerno poudarjene pavze še podčrtovali melodramsko hibo.

Scena arhitekta Svete Jovanoviča je z mrkimi stenami ustvarjala mučen vtis in ni bila v skladu z dramo. Bilo pa je na odru veliko stolic z visokimi naslonjali, tako da so se lahko igralci izmenoma naslanjali nanje. Kostumi Alenke Bartlove so bili dobri razen Eminega, ki je spremenil lik umirajoče starke v groteskno babico iz Rdeče kapice.

Galetov lik je odigral z mojstrsko intenzivnostjo in veliko umetniško potenco Rado Nakrst. Stari Gale spada brez dvoma v veliko galerijo najboljših Nakrstovih ustvaritev. Zlata Rodoškova je posebej ustvarila lik Galetove žene in skušala rešiti svojo utesnjeno vlogo čim prikladneje. Bolno Emo je igrala Leli Nakrstova in ni bila njena krivda, da je vzbujala vtis nočne prikazni. Stanetu Strešič-

niču so zaupali Andrejevo vlogo. Rešil jo je dobro, prepričljivo in brez običajnega patosa. Ko bi podajal še bolj pogovorneje razmišljujoča razglabljanja in bi ne delal pavz ter s tem še okrepil težo že itak težkim besedam, bi to bila odlična figura. Silvij Kobal je s tankim psihološkim čutom znal mojstrsko ustvariti pretresljiv lik Pavla. Pri tem si ni skušal pomagati ne z zunanjimi efekti ne z romantičnimi igralskimi prijemi, temveč je z neposredno, naravno, sodobno igro uspel ustvariti nepozabno figuro. Škoda, da takega dobrega igralca ne odlikuje tudi plemenit in precizen odrski govor. Stano je igrala Mira Sardočeva. Intenzivnost njene Stane je rasla in padala, najmočnejša je bila ob prepiru z očetom. Tu je Sardočeva zablestela, njena igra je bila skromna in obenem močna. Včasih me je motila njena drža; ko se je naslanjala na vrata, sem imela občutek, da gledam Schillerjevo sentimentalno junakinjo. Sicer bi pa ta droben nedostatek moralo opaziti že režiserjevo oko. Vlogo Ančke je igrala Miranda Caharija. Njena Ančka je bila mogoče nekoliko preveč odločna in gotova. V epizodnih vlogah sta še nastopila Edvard Martinuzzi in Jožko Lukeš.

☆

Štokova burka »Anarhist« je še danes, čeprav napisana v daljnem začetku našega stoletja in kljub preprosti dramaturški zgradbi, zanimivo delo, ki s svojo satirično ostjo vedno zadene v aktualne probleme. »Za nas, sodobnike, to najbrž ni dobro znamenje — je pa znamenje vitalne prepričljivosti našega Kontovelca.« (JB - Gled. list 67/68.)

Delo je z režiral prisrčno in z občutkom za humor Jože Babič. Vendar pa se je čutilo naglo v postavitvi dela tako v neizdelanih režijskih detajlih kakor v uigranosti umetniškega ansambla. Postavitve šepetanke na oder v bližino igralcev je narekovala mogoče prej potreba kot pa režijska ekstravaganca. Prekratek čas študija je bil mogoče tudi kriv, da je bila igra večine igralcev pretirana in, da je mejila včasih celo na grotesko, ali pa je bil režiserjev koncept tak, vsekakor je to motilo.

Joško Lukeš je posebil župana Golčarja. Čeprav je bil njegov lik dobro izdelan s smislom za satiro in humor, bi vendarle mogoče pričakovali od tega velikega igralca, da ne bi njegov župan spominjal na kako preteklo umetnikovo komično ustvaritev. Igralska kreacija Lojzeta Miliča je bila pravi biserček celotne burke. Njegov veleposestnik Debevec je dobesedno zaživel na odru. Bahavi in v svoji počasnosti in dostojanstvu komični kmet je bil naraven ter neprisiljen in takega je Milič z gotovostjo vodil preko cele burke. Silvij Kobal, Stane Starešinič in Stane Raztresen so posebili občinske svetovalce Zevnika, Plitka in Kremžarja. Kobal in Starešinič sta dobro izdelala svoja lika, le pri Kobalu je nekoliko motilo nepopolno obvladanje teksta. Stane Raztresen pa je svojega Kremžarja za las preveč kremžil. Druga zelo dobro izdelana figura v »Anarhistu« je bil tajnik Žilnik Adrijana Rustja. Rustja je edinega prisebnega človeka na občinski seji izoblikoval tako, da ga je karakteriziral, ne da bi prestopil praga

karikature. Edvard Martinuzzi je igral občinskega slugo Martinka; škoda, da me je njegova dobra izvedba preveč spominjala na Švejka. Rado Nakrst je v vlogi glavarja Waldbau- ma ustvaril prijetno figuro. Igralca Danilo Turk in Dušan Jazbec sta premalo izoblikovala vloge Capudria in Kozmine ter izpadla diletantsko.

Po Stokavi burki je Babič domiselno postavil igralce v staro fotografijo, kar je brezdvomno pripomoglo k ustvaritvi jubilejne atmosfere. Po fotografiji pa je sledil še zaključni del predstave, v katerem je nastopil celoten ansambel SG. Igralci so še vedno obdržali svoje like iz »Anarhista« ter bili gledalci pri improviziranem nastopu pevskega kvinteta Mire Sardočeve, Zlate Rodoškove, Leli Nakrstove, Lidije Kozlovičeve in Mirande Caharijeve. Vendar je ta improviziran nastop bil v resnici improviziran in to predstavi v škodo. Vtis sem imela, kot bi sploh manjkala režiserjeva roka.

Prospekt je bilo delo Demetrija Ceja, pesmi pa je priredil Ignacij Ota.

Spoštovani!

Kot oseba, ki spremlja in ji je pri srcu slovensko kulturno življenje v Trstu prav gotovo sledite pisanju in prizadevanju tržaške kulturne revije »ZALIV«, ki na svojih straneh obravnava vprašanja usode slovenstva in zamejstva.

Ker hoče biti revija neodvisna, je od samega začetka v finančnih težavah, vendar ji je s požrtvovalnim delom ožjih sodelavcev in s prostovoljnimi prispevki prijateljev uspelo doslej redno izhajati.

Sedaj pa je revija, žal, zašla zaradi podražitve tiskarskih stroškov v težave in zato Vas vljudno prosimo, da bi nam po svojih močeh priskočili na pomoč in tako pripomogli k izdaji naslednjih števil. Vljudno prosimo, da pošljete prispevke na uredništvo ali pa da nam javite, kdaj se lahko naš poverjenik zglesi pri Vas.

Vnaprej se Vam prisrčno zahvaljujemo ter Vas pozdravljamo z odličnim spoštovanjem.

Uredništvo

To pismo je uredništvo poslalo svojim zvestim prijateljem in nekaterim razgledanim Slovincem na Tržaškem. Če ga doslej ni poslalo tudi drugim, se je to zgodilo samo zato, ker uredništvo ne ve, kje vse so njegovi prijatelji. Naj le-ti sami opozorijo nase!

DANIJELA NEDOH

UBALD VRABEC MED NAGRAJENCI

26. oktobra letos je bil v gledališču »G. Verdi« koncert tržaškega filharmoničnega orkestra, na katerem so bila izvedena dela, nagrajena na natečaju »XIV. nagrada mesta Trst in VI. mednarodni natečaj za simfonične skladbe 1967«.

Sporod je bil znan že pred koncertom, a niso bila znana imena nagrajenih skladateljev ne vrstni red nagrajenih skladb; razglasitev je bila med koncertom samim, kar je tudi predstavljalo novost letošnjega natečaja.

Tako je bilo naslednjega dne ob prebiranju časopisov marsikomu žal, da ni prisostvoval koncertu, na katerem bi lahko neposredno doživel prijetno presenečenje, ki ga je vzbudilo v mnogih med priostnimi dejstvo, da je bil eden izmed treh nagrajencev naš skladatelj Ubald Vrabec.

Mednarodna žirija, ki ji je predsedoval ravnatelj tukajšnjega konservatorija »G. Tartini« Orazio Fiume, in katero so sestavljali skladatelji Tony Aubin iz Francije, Gottfried von Einem iz Avstrije, Marcel Poot iz Belgije, Knudåge Riisager iz Danske in Italijana Mario Bugamelli in Mario Zajfred, je izmed 84 del — 23 iz Italije in 61 iz raznih držav Evrope, Amerike in Azije — ocenila za najboljše tri sledeče skladbe in jih takole nagradila:

prvo nagrado je prejel švicarski skladatelj Martin Wendel za »Glasbo za klavir in orkester«;

drugo nagrado je prejel rimski skladatelj Vieri Tosatti za »Koncert za violo in orkester« in

tretjo nagrado je prejel tržaški skladatelj Ubald Vrabec za »Kratko simfonijo«.

Poslušam »Kratko simfonijo« in obenem mislim, kako zelo je nas vse razveselila nepričakovana novica; skušam si tudi predstavljati, kako je novico sprejel skladatelj sam.

Skoraj nehotе se spomnim, kako mi je pred leti Ubald Vrabec razkrival »skrivnosti« harmonije in najosnovnejše pojme o komponiranju; bile so zanimive njegove učne ure harmonije, in privlačne; niso se omejevale le na brezbarvno podajanje teoričnih pravil, ampak zelo pogosto se je pogovor preusmeril na najrazličnejša glasbena področja in profesor Ubald Vrabec mi je pripovedoval najrazličnejše zanimivosti o raznih skladateljih.

Bolj in bolj me mika, da bi se spet pogovarjala s svojim nekdanim profesorjem, a ne več o raznih skladateljih; tokrat me zanima en sam skladatelj — Ubald Vrabec.

In tako se spet pogovarjava, kot nekoč med učnimi urami harmonije. Tudi jaz želim najprej vedeti s kakšnimi občutki je sprejel morda nepričakovano novico, in skladatelj — kljub temu, da je o tem že tolikokrat govoril — mi še enkrat ustreže.

»Res je bila skoraj nepričakovana novica, čeprav sem seveda upal na kako nagrado, kot je pač upal vsak skladatelj, ki je poslal svoje delo na natečaj. Da me je novica razveselila, najprej za mene sama in takoj zatem za vse Slovence v Trstu, sem tudi že večkrat imel priliko izpovedati. Vendar pa lahko danes še dodam, da srečujem še vedno številne ljudi, ki mi iskreno čestitajo, čeprav je od dneva nagrajevanja minilo že precej časa; in med temi tudi mnogo takih preprostih, okoliških ljudi, ki se na splošno ne zanimajo za glasbeno življenje, a so sedaj še posebno zadovoljni, ker je tržaški slovenski skladatelj s svojim uspehom — in to mednarodnim — še enkrat dokazal, da smo tržaški Slovenci tudi na glasbenem področju, tako kot

na literarnem, likovnem in gledališkem, kvalitetni ustvarjalci in kot taki po eni strani živa veja slovenske kulture, po drugi strani enakovredni soustvarjalci kulturnih vrednot v našem mestu. Take čestitke me posebno razveselijo kot človeka in kot Slovenca, kot skladatelj pa sem res doživel veliko zadovolženje prav ko sem prejel nagrado.«

Znano mi je, da ni to prva nagrada, ki jo je skladatelj Ubald Vrabc prejel, a kljub temu želim, naj mi sam nekoliko govori o vseh nagradah, ki jih je do danes prejel in — če se spominja — kdaj je prejel prvo nagrado za tako orkestralno delo.

«To res ni prva nagrada, ki mi je bila podeljena, vendar pa je ta nagrada največje priznanje mednarodnega značaja, ki sem ga do danes doživel. V preteklosti sem prejel razne nagrade v Jugoslaviji in v Vidnu, a to za zborovske skladbe. Pred leti pa je prav na natečaju za »Nagrado mesta Trst« — na katerem niso podelili nobene nagrade, ampak samo opozorili na tri skladbe — bila med tremi tudi moja skladba »Tri dobe«.

O svoji prvi nagradi pa se še kar dobro spominjam, čeprav se ne spominjam več naslova dveh nagrajenih skladb. Prav dobro pa so mi ostala v spominu imena ostalih dveh nagrajencev, ki jih danes gotovo dobro poznate. Bilo je pred mnogimi leti v Mariboru, kjer je takajšnji kulturni klub razpisal natečaj za kompozicijo, in na katerega sem tudi jaz poslal svojo skladbo. Žirija je nagradila dela treh tedaj zelo mladih glasbenikov, ki so danes dobro znani v slovenskem glasbenem svetu. Prvo nagrado je prejel za »I. godalni kvartet« Karol Pahor, ki ga gotovo poznate; drugo in tretjo pa sva si delila Dragotin Cvetko, danes poznan kot odličan muzikolog, in jaz. S tem sem se tudi prvič predstavil javnosti kot orkestralni skladatelj. Že prej pa so me poznali kot zborovskega skladatelja, saj sem posebno za zbor, ki sem ga tedaj vodil v Mariboru, napisal marsikatero pesem.«

Gotovo pa ni bila to prva orkestralna skladba, ki jo je skladatelj napisal.

zanima me, kdaj je sploh skladatelj začutil, da bi rad kaj napisal: ali sega to daleč v preteklost?

»Daleč v preteklost, da.« smeje se odgovori Ubald Vrabc in z njemu lastno sproščenostjo je takoj pripravljen, da mi pove kaj več o tem.

»Drisal sem že nekaj časa lok po violinskih strunah in zelo rad sem hodil na tiste lekcije, na katerih sva igrala v dveh. S skupnimi močmi sva izvajala iz najinih violin že kar cele akorde, ki so v moji glavi zveneli včasih kot polni orgelski akordi; igrala sva najrazličnejše preproste vaje in nekega dne se mi je zazdelo, da bi kaj takega tudi jaz lahko napisal. Misel, da bova lahko igrala vaje, ki jih bom jaz napisal se mi je zdela zelo lepa in ni mi dala miru. Tako sem se nekega dne odločil pokazati svoje 'umetnine' učitelju, ki mi je nato svetoval, naj se učim najprej klavirja in nato teoričnih predmetov, predvsem harmonije. Pri Viktorju Soncu sem se učil klavir, Vasilij Mirk pa mi je razkrival skrivnosti sestavljanja najrazličnejših not v prijetno — in pravilno! — harmonično celoto. Kasneje sem se vpisal na tržaški konservatorij »G. Verdis«, kjer me je učil znani Vito Levi kompozicijo, kontrapunkt, polifonijo...«

Polifonija... Domislil sem, da je Ubald Vrabc res mnogo bolj poznan kot zborovski skladatelj in njegove skladbe in priredbe — stare in nove, ki jih je napisal nalašč za tržaški zbor »Jacobus Galus«, ki ga tudi vodi — slišimo zelo pogosto na sporedih raznih slovenskih zborov. Kaj pa je bolj pri srcu skladatelju samemu: ali rajši komponira za zbor ali za orkester?

»Na to lahko odgovorim kar brez pomislekov: raje pišem za orkester in za to je seveda več razlogov; najvažnejši pa je nedvomno 'prostost'. Kadarkoli pišem za orkester se lahko popolnoma predam svojemu navdihu in občutku, poleg tega mi nudi orkester nešteto izraznih možnosti. Pri pisanju za zbor pa sem skoraj vedno vezan in to predvsem na tekst in na njegovo svebino, ki mi že vnaprej določa, kakšnega značaja mora biti moja glasba.«

Glasbeni opus skladatelja je nedvomno že precej obsežen in skupaj se spominjava naslovov njegovih najrazličnejših del — od orkestralnih do kantat za zbor in orkester in za najrazličnejše zborovske sestave. Se posebno sta mi v spominu njegova koncertna priredba »Bilečanke« za zbor in orkester, ki smo jo pred leti izvajali, in pa kantata za bas, mešani zbor in orkester »Punt«, ki jo je skladatelj napisal za otvoritev »Kulturnega doma« v Trstu. Bolj malo pa poznam — kakor tudi mnogi drugi — Vrabčeva orkestralna dela. Vsi vemo, kako težko najde pot kak slovenski — kaj šele tržaški slovenski! — skladatelj v sporede tukajšnjega simfoničnega orkestra. Orkester Glasbene matice pa je, žal, le komorni orkester, kar ne zadoštuje za izvajanje Vrabčevih del, ki so pretežno pisana za veliki orkester. Kaj pa slovenski, ljubljanski orkestri? Njihov ugled gotovo ne bi prav nič utrpel, če bi v svoje sporede uvrstili tudi kako Vrabčevo skladbo. Nasprotno!

»Res imam že precej dolgo občutek«, pritrđi Ubald Vrabec, »da ljubljanski orkestri in radijska postaja name pozabljajo. Pred mnogimi leti sem vsaj doživel krstne izvedbe raznih svojih del, kot »Vesele simfonije«, simfonične pesnitve »Skocjanske jave«, svojega dela »Tri dobe«, ki ga sestavljajo trije stavki, s katerimi sem želel opisati 'tri dobe' človekovega življenja: Detinstvo, Mladost in Zrelost; slednjega je pred leti izvajal ljubljanski orkester tudi v Trstu pod vodstvom Oskarja Kjudra, ki je tedaj študiral v Ljubljani. Sedaj pa...«

Zakaj? Ubald Vrabec mi verjetno ne bi znal odgovoriti o vzroku.

Vprašam se, ali bi znal skladatelj povedati število svojih skladb do danes in radovedno zastavim vprašanje skladatelju, ki pa mi nekoliko v zadregi odgovori, da mi tega žal ne zna povedati.

»Prav v teh dneh sem skušal sestaviti kratek pregled svojih del — tako vprašanje mi je namreč že marsikdo postavil — a spoznal sem, da se je marsikatero moje delo izgubilo, marsikaj pa, kar sem napisal za določene priložnosti, je šlo v pozabo. Sicer pa je moj opus res že kar obsežen in upam, da bom temu dodal še marsikaj. Upam tudi, da bom kaj kmalu uredil nekaj pregled svojih skladb.«

Spet mi uide spomin k učnim uram harmonije, na katerih mi je Ubald Vrabec pripovedoval, kako je bil kake-mu skladatelju vzornik ta ali oni skladatelj. Prav gotovo je tudi on imel kakega skladatelja, ki mu je bil bolj prircu od drugih.

»Sprva mi je najbolj ugajal Richard Wagner, predvsem zaradi 'neskončnosti' njegove glasbe, kasneje pa sem svoj okus spremenil, kot se pač dogaja skoraj vsakemu. Kmalu sem najbolj cenil Johanna Sebastiana Bacha, katerega še vedno smatram za enega vrhunskih skladateljev. Kot zborovskega skladatelja pa me zanimajo vsi največji polifoniki, predvsem zaradi solidne zgradbe in čistosti stila njihovih zborovskih skladb.«

Kaj pa modernejši skladatelji?

»Všeč mi je bil Strawinski, sedaj pa mi bolj ugaja Prokofjev; tudi Rihard Strauss mi je bil všeč; ugajajo mi tudi razne skladbe, kot n. pr. Respighijevi »Rimski bori«, ali Ravelov »Bolero«...«

Kaj pa mislite o slovenskih skladateljih in glasbi?

»Več je takih, ki si prizadevajo častno predstavljati se javnosti, čeprav je med mlajšimi več takih, ki si morajo še izbrusiti svoj slog: Med vsemi pa mi je še vedno najbolj všeč Lucijan M. Skerjanc, in mislim, da so njegova dela res do- slej najboljše napisana dela slovenske glasbe.«

Cas hiti in zavem se, da se nisva sploh še pogovorila o tistem, kar nas je pravzaprav privedlo do tega sestanka — o »Kratki simfoniji«, o kateri sem mislila, da jo je Ubald Vrabec napisal nalašč za ta natečaj. Ob poslušanju sem opazila, da uporablja skladatelj zelo rad ritmično komponento in da daje v solističnih odlomkih prednost pihalom. Skladatelj mi zaupa, da so mu res najbolj všeč pisala.

»"Kratke simfonije" pa nisem napisal nalašč za ta natečaj. Začel sem jo pisati že pred dobrim letom; ko pa sem izvedel za natečaj, sem jo skušal dokončati pravočasno in ker mi je to uspelo, sem jo na natečaj tudi poslal. Delo sestav-

ljajo trije stavki: prvi je odločnega značaja, drugi bolj otožnega, sentimentalno-spevnega značaja, tretji pa ritmično razgiban. Slednji mi je tudi najbolj pri srcu in kot ste tudi vi omenili, je res ritem osnova celotnega stavka. Pravijo tudi, da mi je ta stavek najbolj uspел. Zanimivost tega stavka je prav v ritmu, ki sem ga uporabil — 10/8 takt, nekak 'balkanski' ritem. Sploh mi je uporaba narodnih ritmov zelo pri srcu.

V zvezi s tem stavkom Vam bom izdal še majhno osebno skrivnost; kot sem že omenil, mi je zelo všeč Ravelov »Bolero« in to prav zaradi značilnega ritma, ki ga je Ravel uporabil in pa zaradi 'trmaste vztrajnosti', s katero vzdrži ta ritem od začetka do konca kar četrtirne skladbe. Vselej ko sem poslušal kako odlično izvedbo »Bolera«, sem čutil, da moram prej ali slej nekaj podobnega — seveda samo 'idejno' podobnega — sam uporabiti v kakem svojem delu, kar mi je končno uspelo uresničiti v »Kratki simfoniji«...

Pogledam na uro in vidim, da mi preostane časa še samo za eno vprašanje. Katero pa naj izberem? Toliko je še stvari, ki bi ga rada vprašala... Za zaključek se navadno vpraša po željah in načrtih; premišlujem, in v zadnjem hipu se domislím nečesa zanimivejšega: ali je kdaj mislil napisati opero? vpra-

šam Ubalda Vrabca, ki mi živahno odgovori:

»To vidite, prav to je moja največja skrita želja — napisati opero! Če bi le kje staknil ali od koga dobil kak dober libreto komičnega, satiričnega značaja, potem vidite, bi sa zaprl v svojo 'delavnico' in ne bi se pokazal iz nje, dokler ne bi bila opera končana. Res, že dolgo mislim na to, a žal nikjer ne dobim pravega libreta in bojim se tudi, da ne bo to tako lahko; sam pa si teksta ne upam pisati. O raznih ostalih načrtih pa raje ne govorim; ko je stvar končana, takrat jo pokažem. Edino to lahko povem, da so me zaprosili, naj napišem eno izmed obveznih pesmi za moški zbor za prihodnje zborovsko tekmovanje »Seghizzi« v Gorici in bom to pač moral v kratkem napisati.«

Prijetnega pogovora je konec. Zahvalim se skladatelju Ubaldu Vrabcu in mu želim, da bi čimprej kje 'staknil' tako zaželen operni libreto. Poslovim se od njega v prepričanju, da bom kmalu spet srečala v časopisju z mastnimi črkami napisano ime Ubalda Vrabca, saj taka mednarodna priznanja vlijejo vsakomur novega elana in ustvarjalnih moči. Prepričana pa sem tudi — ali vsaj optimistično upam — da bom končno le zasledila bolj pogosto ime skladatelja Ubalda Vrabca v sporedih slovenskih orkestrrov in radijskih postaj...

POPRAVI

V 6-7 številki je tiskarski škrat zagrešil nekaj napak, ki naj jih, prosimo, bravci popravijo.

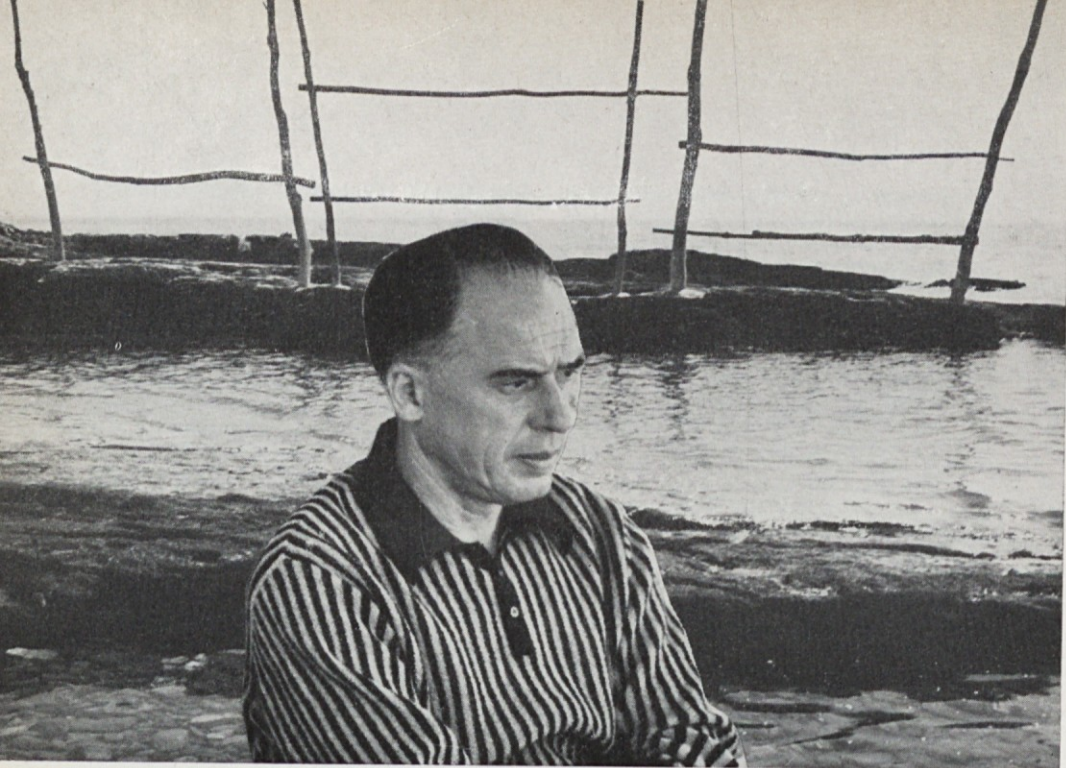
Na str. 104 v drugem odstavu namesto Ali je ogroženo slovanstvo? beri Ali je ogroženo slovenstvo?

Na str. 118, v tretjem odstavku namesto mazohizma beri masohizma.

Na str. 119 v četrtem odstavku namesto bile glasovnice beri bele glasovnice.

Na str. 120 v drugi vrsti namesto ker je beri ker so.

Na str. 123 v četrtem odstavku namesto trpeča stvarnost beri trpka stvarnost; v sedmem odstavku namesto sami tako beri samo taki.

STRAN

SPACALOVA ...

Založba Obzorja (Maribor) in Založništvo tržaškega tiska (Trst) sta izdali monografijo o slikarskem delu akad. slikarja Lojzeta Spacala. Študijo je napisal Aleskander Bassin, poleg slovenskega teksta je še prevod v italijanščini (Marija Kacin) in v nemščini (Janko Messner).

O sijajno opremljeni in izredno lepo izdani knjigi bomo obširneje govorili drugič; naj tokrat samo čestitamo založnicama za pomembno monografijo, ki je nov dokaz naše žive kulturne življenjskosti.

Veseli smo, da tokrat lahko prilagamo reviji barvno grafiko, ki jo je slikar poklonil prijateljem in bralcem »Zaliva«. Dobrotniki revije dobijo grafiko s slikarjevim podpisom.

CVETKE

IZ DOMAČIH

IN TUJIH

LOGOV

»filipini — dežela na srednjem vzhodu, TV — Torek — 18.50 - 19.30 — Že v naslovu oddaje smo poskusili dati pečat tej oddaji...«

(Delo rvt, Ljubljana, 9.-15.7.1967.)

Oh, UPIM in the Far West!...

»Minister za obrambo je senatorju Vidaliju poslal sledeči odgovor:....

Zaradi gornjih razlogov, kljub temu, da zagotavljam senatorju, da je namen vojaške uprave, da zmanjša na najnujnejše potrebe zasego zemljišč in obseg vojaške služnosti, je v tem primeru možno posredovati v zaželenem smislu.«

(Primorski dnevnik Trst, 11.8.1967.)

Celo minister za obrambo je brez obrambe pred takimi prevodi.

»Interpretacija slavnega peveca počiva na iztanjšani glasovni tehniki in izredni lepoti glasu.«

(M. Gabrijelčič v Delu, Ljubljana, 15.8.1967.)

Kritikovi iztanjšani napori pa počivajo na izrednem poznavanju slovenskega jezika.

»Vsi uredniki smo se strinjali v interpretaciji intenc teh dveh pesmi...«

(V. Kavčič v Delu, Ljubljana, 19.9.1967.)

Se tako hvale vredna intenca dopušča več interpretac!

»V narodopisnem bogastvu vašega petja, v katerem trepeče duša slovenskega naroda, sem zaslutil trepet in toplino furlanske duše.«

(Goriški nadškof našim vernikom, Katoliški glas, Gorica, 9.11.1967.)

Izjava, ki smo jo brali trepetaje.

»Ali je svoboda krščanske besede še vedno v „frigoriferu“?«

Katoliški glas, Gorica, 12. 10.1967.)

Kaj, ko bi tako slovensko besedo dali prej v „lavatrice“?

CVETLIČARNA TEL. 55-590

S A V I N A

TRST - Ul. dell'Istria, 10

Ženska in moška oblačila
v trgovini

W E R K

Campo S. Giacomo, 5 TRST

PODJETJE Š V A R A
ELEKTROMEHANIČNA DELAVNICA
ZA AVTOMOBILIE IN MOTOCIKLE

TRST

Ulica Giulia 27 - Telefon 96-742

BIFE' J O Ž K O

Trst - Ul. Ghega 3

Točimo
domači tokajec
in postrežemo
z domačo kuhinjo

VISTA

naočniki
precizna šestila
oftografski in
filmski aparati

TRST

Ul. Carducci 15
Tel. 29-656

NAJVEČJA ZALOGA
TAPETNEGA PAPIRJA

PANJEK TATJANA

TRST - Ul. Mazzini 7 - Tel. 37-636

GOSTILNA OSTROUŠKA

TRST

Ulica S. Nicolò 1
Telefon 37-918

K E R Ž E

TRST

Piazza S. Giovanni 1

Telefon: 35-019

POOBLAŠČENI ELEKTRICAR

MILAN AMBROŽIČ

TRST - Miramarski drevored, 29
Telefon 29-322

GOSTILNA «AL GAMBERO»

TRST - Ulica Udine 37 - Tel. 24-938

PRIJETEN LOKAL Z VRTOM

GOSTILNA «PRI POŠTI»

PRESL

BAZOVICA

Telefon 226-125

GOSTILNA LEBAN

BAZOVICA

Telefon 226-129

RESTAVRACIJA FURLAN

Lastnik C. GUŠTIN

REPENTABOR

Tel. 227-125

GOSTILNA GRGIČ

PADRIČE, 36

TEL. 22-61-12

adriaimpex

D. D.

EXPORT — IMPORT — ZASTOPSTVA

TRST - via Geppa 9, tel. 38-770, 21-135

Pooblaščenca tvrdka za prodajo v
Jugoslaviji originalnih rezervnih delov
in vozil znamk OM, FIAT, RIV

IMPORT - EXPORT - TRANSIT

JOSIP SILA

LES

Urad:

TRST - Via Milano, 4/1 - Tel. 28-944

Stan.: Tel. 55-689

ZOBOZDRAVNIK

Dr. PAVLE PAVLICA

TRST - Via Ghenga, 9 - Tel. 31-813

TRGOVINA JESTVIN IN PEKARNA

ZORA ČOK

OPČINE, 163

TRGOVINA GRAMOFONSKIH PLOŠČ

»UNIVERSALDISCO«

J. Ferfolja

TRST Ul. Milano, 14

SADJE - ZELENJAVA

GHERLANI - GERLANC MARIJ

TRST Viale Miramare, 181

PEKARNA - TRGOVINA JESTVIN

SOSIČ

OPČINE Proseška, 10

UVOZ - IZVOZ PAPIRJA

PAPYROS

Mirko Ferfolja

TRST - Ul. F. Severo 10 - Tel. 36-453

URARNA - ZLATARNA

A. MALALAN

34016 OPČINE - TRST

Proseška ulica, 18 - Telefon 22-14-65
(Pri Cerkvi)

ELEKTRIČNI STROJI - RADIO - TV

PRODAJALNA IN POPRAVLJALNICA

BRUNO BRESCIANI

OPČINE - Narodna, 47 - Tel. 271-711

IMPEXPORT

UVOZ - IZVOZ - ZASTOPSTVA

TRST — VIA CICERONE 8 — TEL. 38-136 37-725

Skladišče: Via del Bosco 20 — Telefon 50-010

Telegram: Impexport - Trieste

POSREDUJE PO TRŽAŠKEM IN GORŠKEM SPORAZUMU

C. G. R.

d. z o. z.

COMMERCIO GENERALE
E RAPPRESENTANZE

UVOZ - IZVOZ

TRST - Ulica Geppa 9
Tel. 37-940, 28-352

BIFE' TOMAŽIČ

TRST - ulica Cassa Risparmio 8
Telefon 35-301

Kranjske klobase in kraški teran
dobiš pri TOMAŽIČU vsak dan

BCIKB

BANCA DI CREDITO DI TRIESTE

S. P. A.

TRŽAŠKA KREDITNA BANKA

GLAVNICA LIR 800.000.000 - VPLAČANIH LIR 300.000.000

TRST - ULICA FABIO FILZI ŠT. 10

TEL. ŠT. 38-101, 38-045

BRZOJAVNI NASLOV: BANKRED

KEROZEN!!!

za informacije in naročila obrnite se
na TVRDKO

ANTON HERVATIN

TRDA IN TEKOČA GORIVA

TRST - Ul. G. Vincenti, 4 - Tel. 77313

TRGOVINA S TEKSTILOM
IN OBLAČILI

UDOVIČ STOJAN

TRST

Piazza Ponterosso, 5

Tel. 29-686

Piazza Vecchia, 2